

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

gesinoviç, pugaçef ayaklanması

PUGAÇEF
AYAKLANMASI

Dizgi : ASYA MATBAASI
Baskı: HAŞMET MATBAASI
Basıldığı yıl: 1969

BELGESEL ROMAN DİZİSİ : II

A. GESSİNOVİÇ

PUGAÇEF AYAKLANMASI

Çeviren :
ENVER GÖKÇE

MAY YAYINLARI

Kredi Han, Cağaloğlu, İstanbul

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Kapak : AYHAN ERER

BÖLÜM

I

GENÇLİĞİ

II. Katerina'nın tahttan indirdiği, İmparator III. Petro 1762'nin 6 Temmuz günü Petersburg yakınındaki Ropşa'da öldürüldü. Cinayeti işliyen imparatoriçe Katerina'nın bir grubuydu.

Katerina, bu cinayetten tamamen haberliydi. Dostları ve taraftarları yoluna engel olan bu tiksindiği adamı temizlemekle onun dileğini yerine getirmiş oldular. Devrin yönetici sınıfları olan saray soyluları ve imparatorluk muhafız birliklerinin sevgileri tamamen II. Katerina'dan yanaydı.

III. Petro'nun katlinden az önce, Fransa'nın Petersburg elçiliğini yapan Breteuil bir raporunda «İmparator'dan ne kadar nefret ediyorlarsa o kadarda imparatoriçeye sevgi besliyorlar» diye yazıyordu.

Başkent'in büyük soyluları arasında bir zümre

doğmuştu. Bu zümrenin çıkarları o sırada Katerina'nın kişisel çıkarlarına uygun düşüyordu. Şüphesiz 6 Temmuz olayı 1725 de Büyük Petro'nun ölümünden sonra birbirini kovalayan bir sürü hükümdar ve hükümetler devresini daha uygun bir deyimle «Saray ihtilâlleri devresini» sona erdirmekten başka bir şey getirmiyordu.

Bununla birlikte bu son «Saray ihtilali»nin nedenini sadece budala bir kocadan kurtulmak isteyen kaprisli bir prensesin varlığıyla açıklamak doğru olmaz.

İmparatoriçe Elisabeth Petrovna'nın 1741 ile 1761 arasındaki 20 yıllık saltanatı sırasında sarayda bir Rus Partisi kurulmuştu. Partinin Rus aristokratlarından gelme insanları Naip Biron, Başbakan yardımcısı Osterman, Feld Mareşal Münich gibi üyeleri birer Alman taraftarı olan hükûmeti utanç ve üzüntüyle karşılıyorlardı.

Prusya kralı Frederik, 1756 Ağustosunda, Rusya, İsveç, Avusturya ve Fransa'ya karşı «17 yıl savaşı» nı açmıştı. Rusya bu savaşa girerken Prusya'nın askeri gücünü yıkarak Baltık denizine hakim olmak amacını güdüyordu. Savaş süresince Rus askerleri büyük başarılar kazandılar. Doğu Prusya'ya girdiler, Gros - Jagersdof zaferiyle Prusya ordularını ülkeden sürüp çıkardılar.

Ruslar, 1760'ın 28 Eylülünde Berlin'i ele geçirdiler. Bütün bunlara rağmen Prusya zihniyetini maymunca taklit eden ve kral Frederik'e hayran olan III. Petro tahta çıkınca, sarayındaki Rus Partisinin çıkarlarına taban tabana zıt bir yol tutturdu. III. Petro bu tutumuyla, sadece Rus ordusunun ağır kayıplar pahasına elde ettiği başarıları satmakla kal-

miyor, bir de Prusya kralı Frederik'le andlaşma yapıyordu. (I)

Yeni çar böylece Başkenti Prusyalı ve Holstein'lilerle dolduruyordu. Kafadarlarıyla yiyip içmekten ve eğlenmekten başka bir şey yapmadı. Almanlar Rus olan herşeyle kıyasıya alay ediyorlardı. Nufus ticareti yapıyorlar ve açıkça yerli soyluların köklerini kazıyacıkları tehdidini savuruyorlardı. Ruslara olan nefretini gizlemiyorlardı bile.

Zaten III. Petro'da bir Prusyalı çavuş gayretkeşliğiyle, saray muhafız birliklerini bitip tükenmez, ezici talimlere zorluyor çoğu saray adamlarını bile askeri eğitime bağlı tutuyordu.

Bunlarla da yetinmiyordu. Prusya ile yaptığı andlaşmadan sonra, Sleswig'i kendi düklüğü olan Holstein'e katmak amacıyla Danimarka'ya savaşa karar verdi. Böylece o, Rus ordusunu yabancı bir çıkarın hizmetine yokmakla, saraydaki Rus soylularının düşmanlığını bir kat daha artırmış bulunuyordu. ...Ve ahmakça karpislerinin, gerçeğe uymayan politikasının kurbanı oldu.

Çarlık «uyrukluları», olup bitenlerin içyüzünden habersizdi. Kocasının katlinin devrisi günü, Katerina bir bildiri yayınladı. Kraliçe bu bildirisinde «büyük ve sonsuz acısını» söyledikten sonra imparator III. Petronun bir hemeroid krizi sonunda öldüğünü halka ilân ediyordu.

İşte bu sırada, Don Kazakları içinde dünyadan habersiz küçük bir bebek yaşıyordu. Kazak ülkesinden çok uzaklarda ve saray duvarlarının arkasında

(1) III Petro bir Holstein düküydü. İmparatoriçe Elisabeth onu kendisine halef yapmak üzere Rusya'ya getirtmişti. Anası Büyük Petro'nun kızlarından biridir.

dönen bu dolapların bir gün basit hayatı üzerinde rol oynayacağını nereden bilecekti ki...

Pugaçef'di bu oğlanın adı. Don nehrinin sol kıyısındaki bir köyde, Zimoveyskaya köyünde dünyaya gelmişti. Bir kazak köyüydü burası. Garip ve yoksul çocukluğu bu köyde geçti. Daha çocuk yaşta tarlaya gidiyor, babasına yardım ediyordu. Ailece çok yoksuldular. Sabahtan akşamlara dek tarla işlerinde tırnakları sökölürcesine çalışıyordu. Hiç köyünden dışarı çıkmadı.

Ama çağlar değişmişti. Bir zamanlar gezginci Rus tüccarlarını ve Kırım Tatarlarını yağmalayan balıkçılık ve avcılıkla geçinen, tarım nedir bilmeyen ve hatta tarımcılıktan tiksinen Kazaklar, artık değişmişler, tarım usullerini belliyerek tarımcı bir halk oluvermişlerdi. Don'un eski özgürlükleri de değişmişti artık... Eskiden Moskova'da oturan çar, Kazaklara mektuplar yollar, düşmanlara karşı saraya yardıma gelmelerini rica eder, Kazaklar da bu meseleyi aralarında konuşarak karara bağlarlar, bir takım şartlarını da koşarak diledikleri gibi hareket ederlerdi. Ama Bulavin ve Stenka Razin gibi Kazak ayaklanmalarından sonra durum kökünden değişmişti. Don artık istediği gibi hareket edemiyor, çar ne derse onu yapıyordu. Boyun eğmişti artık. Petersburg'tan bir çağrı gelmiye görsün ve buna hemen uymak zorunda kalıyordu.

Babası İvan Pugaçef, oğlunu Kazak töresince eğitiyordu. Ona at bakımını, ata binmeyi, kılıç kullanmayı belletti. Oğlan delişmen ve gözü pekti. Kavgaya bir girdimi sille tokat dalıyor, kıyasıya dövölüşüyordu. Ön dişlerinden birini bu dövölşlerden birinde yitirdi.

Emilien Pugaçef, yine Kazak töresine göre 17

yaşında evlendi. Karısı Sofi, kendi köyüne yakın bir yerde oturan öksüz bir kızcağızdı ve evlenme konusunda Pugaçef'in bir fikri alınmamıştı. Belki de yüzünü bile görmemişti. Ailesinin aldığı karar üzerine bir pazar günü nişanlısının köyüne yollandı. Kocalık otoritesinin bir nişanı sayılan kamçıyı kız tarafına verdi. Pugaçef yıllar sonra yargılandığı mahkemede ifade verirken evliliğinin «Din törelerine uygun olarak Sent - Mişel kilisesinde yapıldığını» söylemişti.

Evliliğinden sonra karısının yanında bir haftadan daha fazla kalamadı. Prusya savaşı yeni başlamıştı. Genç yaşında savaşa katıldı. Birliği, korge-neral kont Çerņışov'a bağlı İlya Denissof komutasında idi.

Denissof kazakları, Keif'e varır varmaz Prusya üzerine sevkedildiler. Pugaçef imparatoriçe Eliza-bet devrindeki Rus askerlerinin ne korkunç şartlar içinde bulunduğunu, bu savaşta gözleriyle gördü. Molasız geçen öldürücü yürüyüşler, karakış ortasında üstsüz - başsız, kaputsuz geçen günler, açlık ve bin türlü yoksulluklar. Baş komutanın bir raporunda «Bu yerlerde ne soğan var ne sarmısak, perhiz günlerinde yediğimiz şeylerden bile yoksunuz» diye belirttiği gibi, dehşetli bir durum. Zavalı askerler düşman mermileri ve süngülerinden çok hastalıktan kırılıyorlardı.

Pugaçef daha başka şeyler de görüyordu. Askerler cepheyi terkedip gerilere kaçıyorlar, subayların ve generallerin binek takımlarını yağma ediyorlardı. Allahın günü Çariçe'nin orduya hitap eden bildirilerini dinliyordu. Çariçe bu bildirilerinde büyük bir kızgınlık ve üzüntüyle «Şeflerine itaat etmeyen, kaçan ve başkalarını da kaçırان asker-

lerden» dert yanıyor ve yine büyük bir öfke ve heyecanla «Rus ordusunun uğradığı büyük kayıpların düşmandan değil kendi içindeki başboşluk ve itaatsizlikten ileri geldiğini» bildiriyordu. Gerçekten de bir erin bazan kendi subayını öldürdüğü görülüyordu. Bu devri gözleriyle gören hem «ilerilik taraftarı hem köle sahibi» bir kişi olan Bolotof pek haklı olarak «askerler yalnız su ve ekmekle geçen günlerden illâllah demişlerdi. Uykusuz geceler onları eritip tüketmişti. Ordudaki genel hoşnutsuzluk o kadardı ki, kale ve tabyalar içinde tutulmasaydılar tümünden çil yavrusu gibi dağılacaklardı» diye yazıyordu.

Pugaçef bu serkeşlik ve firar olaylarının dışında, Rus askerlerinin savaşta gösterdiği sebat ve kahramanlık örneklerini de görüyordu. Prusya kralının dediği gibi «Onları öldürmek onları yenmekten daha kolaydı ve bazan yere serilen biriyle yeniden savaşmak gerekiyordu». Bu savaşlarda en çok sivrilene, en çok kendini gösteren Kazaklardı. Bir şimşek gibi saldırıyorlar; Prusya birliklerini darmadağın edip yokediyorlardı. Kılıçla delik deşik olmuş, dizleri üstüne zor emekliyen bir kazığın yeniden savaşmaya başladığı görülüyordu. Hele kol ve bacağı yitirmiş biri vardı ki toprağa ke-ne gibi yapışmış yine de döğüşüyordu.

Kazaklar ne aman diliyorlar ne de aman veriyorlardı. Ordu bir kasırga gibi Prusya ovalarını ele geçiriyordu. Erler önlerine çıkan herşeyi yakıp yıkıyor, yağma ediyorlardı. Alman köylüleri ormanlara kaçıyorlar, bir dal bir çalı ya da bir tepecik ardına sine sine tekrar yaklaşıyorlar ve kazaklara ateş ediyorlardı? Bir keresinde de gözü pekliğiyle tanınmış bir Kazak süvari birliğini bir karşı sal-

dırı ile geri püskürttüler. Henüz basit bir erden başka bir şey olmuyan Pugaçef, gördüğü bu şeylerin gerçek yönünü anlayabilecek kıvamda değildi. Ona göre olağan şeylerdi bunlar, nihayet bir savaştı bu. Ama olaylarda öyle kolay cinsten unutulur şeyler değildi. Olan şeyler bilincinin derinliklerinde derin izler bırakıyordu. Hayat onun bilgisiz Kazak kafasını değiştiriyor zenginleştiriyordu. Aradan yıllar geçecek ve o, Prusya savaşlarında geçirdiği bu sınavların gerçek anlamını kavriyacak, Kazak erlerinin gözüpekliğinin ve hırçınlıklarının nedenini anlayacak, soylulara ve subaylara karşı kafa tutmalarının ne anlama geldiğini daha iyi görecekti.

Pugaçef savaş süresince, yiğitliğin güçlölük ve üstalığın en güzel örneklerini verdi. Denissos'un gözüne girdi. Ve onun emireri oldu. Şefi sert bir adamdı. Don bölgesi karışıklıklarında ve Prusya seferinde kendini göstermiş, çarlara sonuna kadar bağlı kalmış bir askerdı. Bir gece bir Prusya müfrezesi Denissos Kazaklarına baskın verdi. Başgösteren karmen çormanlık içinde Pugaçef için can sıkıcı bir şey oldu. Albay'ın atlarından birini yitirmişti. Bu kabahatı yüzünden «merhametsizce kamçılanmak cezası» na çarptırıldı. Düşman süngüleri ve bombalarından kurtulmuştu ama, soyluların kırbacından yakasını kurtaramamıştı. Bunun da olağan üstü bir yönü yoktu. Asker misin her zaman kötek vardı. Alınan yaralar zamanla kapanırdı şüphesiz, ama gün olur ruhun ve bilincin derinliğinde yeniden kanardı. Evet yıllar geçecek ve bu yaralar yeniden açılacaktı.

Prusya ile barış bağlanınca III. Petro, Çernişov ordu birliklerini II. Frederik'in emrine verdi. Prusya Rusya'nın yeni müttefikiydi. Avusturya'ya karşı savaş sürüp gidiyordu. Pugaçef 500 kişilik bir

Kazak müfrezesine katıldı. Rus ordusu yeni müttefiki Prusyalılarla Oder ırmağını aştığı gün III. Petro Ordu birliklerini teftişe geldi. Zayıf ve yağız Pugaçef bu sarı saçlı mavi gözlü ecnebi çarı belki de gözleriyle görmüştür.

Birkaç hafta sonra Kraliçe Katerina kocasının cesedi soğumadan tahta geçti. İlk işi III. Petro'nun imzaladığı barış şartlarını benimsemek oldu. Fakat saraydaki «Rus Partisi»nin eğilimine uyarak Prusya ile bağlanan andlaşmayı bozdu. Ordu birlikleri Rusya'ya çağrıldı. Bu arada Pugaçef de baba ocağına, köyü Zimosveyskaya'ya döndü. Çarlık başkentinden çok uzaklarda güneyde bir köycükte yaşayan Emilyen Pugaçef adındaki bu basit Kazak neyin nesiydi ki? Bir sürü Kazak içindeki bu yoksul genç, bu kuzey Semiramis'inde hizmet gören Kazak eri kimdi ki bir kaç yıl daha geçecek, adı imparatoriçesini de sarayını da, saray adamlarını da, hepsini tirtir titretecekti...

Pugaçef evindedir artık. Çarın ölümüyle yeni çariçenin tahta çıkışını Ka. aklar da duymuşlardır. Şüphesiz bildirinin Pugaçef üzerinde büyük bir etki yarattığı düşünülemez. Bir çar ölür yerini başka birisi alır, işler de yine eski minval üzere sürüp gider. Bunun önemli bir yönü yoktur. Yalnız çarı öbür dünyaya yollayan hastalığın adını pek anlıyamamıştı. Bu çarlar yoksulların öldükleri aynı hastalıkla ölmüyorlardı herhalde...

Pugaçef bir buçuk yıl köyünden dışarı çıkmadı. Ona babasından bir şey kalmamış, askerlik hizmetleri de bir fayda sağlamamıştı. Yine eski tas eski hamam yoksuldu. Zengin Kazaklar yanında yine itibarsız bir kişiydi. İlk oğlu Trofim böyle bir zamanda doğdu. O sırada köyde işçilik, Aleksis adındaki

fakir bir Rus çocuğunun vaftiz babalığını yaptı. İşte Pugaçef bu kötü zamanında ve tam işlerini hale yola koymaya, tarım işlerini düzenlemeye çalıştığı bir anda haydi yallah yeniden askere çağrıldı. Bu sefer Kazaklar, kendi soyuna karşı döğüşe zorlanıyordu. Daha 17. inci yüzyılda Polonya'da, bugünkü Gomel yakınlarındaki Soja ırmağı boylarında bir cemaat kurulmuştu. Vietka denen bu cemaat kendine «Eski müminler» adını veriyordu. Rusya'dan gelme göçmenler kurmuştu bu cemaatı, Moskova'dan, Volga'dan, Don ve Yayık kıyılarında gelmişlerdi buraya. Vietka bölgesi imparatorluğun dört bucağından akın akın gelen insanlarla dolmuştu. Efendinin zulmünden, memurun, devletin haracından, vergisinden, angaryasından kurtulmak için terki diyar etmişlerdi ve gelip buralara yerleşmişlerdi. Köylülerle birlikte Kazaklar da kaçıyorlardı. Hükûmetin aşırı isteklerinden ,asker toplamalarından ve bitip tükenmez savaşlardan bıkip usanmışlardı. Yüzbinlerce insan imparatorluk sınırlarını aşıyor, binlercesi de Vietka'ya gelip yerleşiyordu.

Aralarında Don göçmenleri de vardı. Bunlar koyu bilgisizlik içinde yaşıyan «Eski müminler»di. Geldikleri ülkeyle, doğum yerleriyle bağlarını sürdürüyorlardı. Don ülkesinden her yıl Vietka'ya hacı hafileleri halinde geliyorlardı. Çoluk çocuk, kadın erkek her tabakadan Kazaklardı bunlar. Eski müminler cemaatının papazları, tabii bu insan toplaşmasından faydalanıyolar, halka yüksek fiyatla kaşıklar, tesbihler, Meryem Ana tasvirleri okunmuş kutsal ekmekler ve haçlar satıyorlardı. (1)

(1) Eski müminler: Patrik Nikon'un 17. nci yüzyılda ortodoks kilisesinde yaptıkları reformu kabul etmiyorlardı, üç parmak yerine yine iki parmakla istavroz çıkarmaya devam ediyorlardı.

Vietka nüfuzunu ta Yayık Kazakları arasına kadar genişletmişti. Ayrıca Irgız kıyılarına yerleşerek orada bir topluluk meydana getiren asker kaçakları da Vietka'nın bir kolu durumundaydı. Zaten bu bölgedeki ormanlar uzun süredir, kaçaklar, asiler, başeğmez insanlarla dolmuştu. Irgız'daki bu topluluğun içine, ancak güçlü bir müfreze ile girilebiliyordu. Kaçak askerler, köylüler buraya kitle halinde akın ediyorlardı. Eski müminler toplumunun zengin tüccarları bunlar arasına sızmayı da başarmışlardı. Vietka'dan gelenler bütün Rusya'yı harmanlıyorlar her yere girip çıkıyorlardı. Kâh av kargıları satıcısı, ya da genel olarak gezginci silâh satıcısı kılığında, kâh sırtlarında birer torbacıkla dilenci biçiminde, ya da kendilerine hacı süsü vererek sınırları altüst ediyorlardı. Yol azıkları, arabaları, postalarıyla tam seferber haldeydiler.

Bu kitle, özgürlüğü Vietka'da aramış, fakat umduğunu orada da bulamamıştı. Polonya derebeyleri bin türlü vaatlerde bulunarak bu kaçakları malikhânelerine almışlar ve sözlerinde durmuyarak zavallılara yeniden kölelik boyunduruğu vurmuşlardı.

Vietka'da da aynı biçimde sömürülüyorlardı. Öte yandan buradaki koloni o kadar gelişmişti ki Dinyeper'in sol kıyısıyla Beyaz Rusya arasında pek önemli bir ticaret merkezi haline gelmişti. Eski müminlerin buradaki işleri tıkrındaydı. Vergiden ve askerlikten kaçan tüccarlardı bunlar. Vietka'da önemli işler çeviriyorlar, endüstri ile ilgili kuruluşları yönetiyorlar, kendi soydaşlarını da en ağır işlere sokuyorlardı. Bu tüccarlar Eski müminler mezhebinin aşırı fikirlerini de benimsemiyorlardı. Ne

çarların, papazların Deccal'a inançlarına kulak asıyorlar, ne de Deccal'ın çıkacağına inanıyorlardı. Onlara göre Çar elbetteki doğru yolda değildi, dalâlet içindeydi, fakat ne de olsa çardı ve devletin başıydı. Vaiz Pol'ün buyurduğu gibi ona itaat etmek doğru bir hareketti. Onlar «bu günah aleminde» bir kötülük bulmuyorlar, keselerini tika - basa doldurabildikleri bu «gözyaşı vadisini» bırakmak istemiyorlardı.

Tüccarların bu kayıtsızlığına rağmen Eski müminler kitlesi bildiğini okuyor ve artık kilise ve manastırlarda o yolunu sapıtmış çar için dua etmiyordu.

Rus hükümeti tasalanmaya başladı. Bir hoşnutsuzlar güruhunun Vietka'da yuvalanması iyi bir şey değildi. Böyle bir yerin varlığı bile başlıbaşına bir tehlikeydi. İlk iş olarak kaçaklara karşı sert tedbirler alındı. Rusyadan kaçarken yakalananlar sopaya yıkılıyor, elebaşları da idam ediliyorlardı. Batı sınırları gözetleme kuleleriyle takviye edilmişti. Bütün bu tedbirlere rağmen yine binlerce insan, tel örgülerden engellerden kurtuluyor, Polonya'ya geçmeyi başarıyorlardı.

Bu sefer başka çareler düşünüldü. Daha 1733 - 1734 yıllarında imparatoriçe Anna İvanovna, bir bildiri yayınlamış kendiliğinden Rusya'ya dönecek göçmenlerin bağışlanacağını ferman etmişti. Fakat yönetici çevreler bu bildiriden de fazla bir şey çıkacağına inanmıyorlardı. Aynı yıl bir karışıklık bahane edilerek Polonya'ya asker sevk edildi. Subaylar Rus göçmenlerini sığındıkları meskenleri ve yerleri tesbit etmek emrini almışlardı. Bu göçmen yuvalarını kuşatarak hepsini kökten Rusya'ya getirmek fikri ileri sürülüyordu.

1735 yılı başında, beş alaydan kurulmuş özel bir birlik, «Vietka'yı temizleme» işiyle görevlendirildi. Birliğe bu tip bastırma işlerinin ustası sayılan albay Sytine komuta ediyordu. Sytine 1728 yılında Penza eyaletine girmiş ve buradaki «serseri alayı»yla «çapulcular çetesi»ni temizlemişti. İşte aynı Sytine yine ordusuyla Polonya sınırlarını aşmış ve Vi-et'kanın yeniden temizlenmesine başlamıştı. Hareketin asıl hedefini ordudan saklamak için bir hileye başvurdu. Yani orduya Vietka'yla ilgisi olmayan bir hedef gösterildi. Tuzak başarılı olmuş, Vietka tehlikeyi anlıyamamış, olan biteni ruhu bile duymamıştı.

Şehir kuşatıldı. Neye uğradığını şaşırان ve en ufak savaş hazırlığı olmayan halk, hiçbir direnç, göstermedi. Meskenler yağmalandı, ateşe verildi. Kaçamıyanlar Rusya'ya eski mülklerinin başına yollandı, Sibirya'ya sürüldü ya da manastırlara kapatıldı.

Vietka yerle bir edilmişti. Ama çok geçmedi, bu bastırma hareketinden beş yıl sonra şehir yeni baştan yine kuruldu. Yine derebeyliğin zulmüne dayanamıyan insanların bir sığınağı hâline geldi. Devrin bir tanığına göre, bu şehrin halkı, «hurafeci, bilisiz, safdil, hileci olup, ticarete erbab, hareketli ve davalavereciydi.»

Vietka'ya karşı 1764'te de II. Katerina hükümeti harekete geçti. Ve General Maslof komutasındaki bu yeni sefere Pugaçev'de katıldı. Maslof şehre, Sytine'den de beter bir öfke ve şiddetle saldırdı. İki ay süren temizlik sonunda bütün halk Sibirya'ya sürüldü. Bir halk şiiri bu olayı şöyle anlatmaktadır:

«Başımızı sokacak bir yerdi burası,
Şimdicek yerimiz yurdumuz yok.
Ayırıyorlar bizi, darmadağın ediyorlar,
Kırar geçirir karakış bizleri,
Sürüyorlar hepten suçsuz günahsız.
Her şey sustu, bir şey yok daha.
Çayır çimen бүрүдү her şeyi, yok oldu her şey
Şakrak kuşlar susun şakımayın daha
Hemen terkedin bizi durmayın durmayın
Gidin denizaşırı ülkelere
Orda deyin ki, biz yoğuz gayri
Önümüzdeki bahar da gelmeyin daha.
Puhu kuşundan gayrı burda
Serçe sürüsünden, yarasalardan gayrı burda,
Ses olmasın, kuş sesi olmasın»

Pugaçef bu Vietka'nın adını daha Don ülkesindeyken duymuştu. Hep bu yerden söz açarlardı. Bas-tırma hareketine katılınca bu ünlü yeri gözleriyle gördü.

Vietka'yı yerle bir etme işi tamamlanmış, Pu-gaçef'le Kazak arkadaşları yeniden evlerine dönme imkânına kavuşmuşlardı. Pugaçef hemen tarla işlerine sarıldı, baba ocağında üç - dört yıl kaldı böylece beş çocuğu olmuştu. Durmadan didinmek, ailesini geçindirmek zorundaydı. Sonra askerlik hizmetinin gediklisiydi, bir türlü kendisinin evinin efendisi olamıyordu... İstedikleri anda haydi aske-re diye evinden ocağından çekip alıyorlar, kaçakların ya da serflerin üzerine yolluyorlardı. Bütün bu olaylar, bu serf ve asker kaçaklarına karşı yöneltilen insan avcılığı Pugaçef'in gözlerini açıyor, ezilen insan yığınlarını ve dayatma azimlerini görüp tanıyor bu arada cepheye giden yolları da belliyordu.

Polonya'ya yapılan seferlerin ardı arkası gelmiyordu. O bir çok kere Don'dan ayrılmak zorunda kaldı. Her gidişinde en az bir iki ay toprağından ayrı düşüyor, fırsatını bulunca da yine gelip dört elle tarla işlerine sarılıyordu. Toprak işlerinde aklın, beden gücünün ve ustalığın iyi örneklerini gösteriyordu.

Yıl 1768'di, Pugaçef bir ortak bularak ticaret hayatına atıldı. Avzian - Petrosk'taki maden işletmelerine bağlı bir Ural köyü olan Kotlovka köyüne gidiyorlar, köylülerden katran ve bez gibi mallar satın alarak nehir yoluyla bütün ülkeyi dolaşıyorlar, Kama'ya, Volga'ya, ta Çaritsin'e (Bugünkü Stalingrad) kadar inerek alış - veriş yapıyorlardı. Bu işlere gereken parayı ortağı yatırıyordu. Pugaçef sadece malların alım - satım'ı, yüklenmesi ve ulaştırması işlerinde çalışıyordu. Pek iyi durumda değildiler. Paraları yetmiyordu. Öyle ki kendilerine katran satan köylü Vavilof parasını almak için iki ortakla birlikte diyar diyar dolaşıyor, malların satılmasını bekliyordu.

Pugaçef, Kotlovka maden amelelerinin hayatını, onların ne kötü şartlar içinde olduklarını yakından gördü. Bu arada büyük çapta ticaret yapan zengin köylülerle de tanışma imkânını buldu. (1)

Bunlar ilerde onun çok işine yarıyacaktı.

1768'de Türk - Rus savaşı başlamıştı. Bu savaş büyük Rus tüccarlarıyla toprak sahiplerini, pek ümitlendiriyordu. Akıllarınca Rusya Karadeniz'in

(1) Demidoflar Uraldaki demir madenlerinin imtiyazını büyük Petro'dan almışlardı. Prens Demidof sülâlesinden gelen Demidof de San Donata Prenses Mathild Bonapart ile evlenmiştir.

bereketli bölgelerini ele geçirirse, Akdeniz ülkelerine kenevir, buğday, yapağı sevkedebileceklerdi. Puğaçef üçüncü kere savaşa katıldı. Yine kızgın güneş altında ezici yürüyüşler, yine çavdar peksimetleri, yine dupduru sudan sözüm ona çorbalar. Bu savaşta Rusya hizmetinde bulunan Fransız generali Lanjeron «Rus askeri çavdar peksimetine o kadar alışık ki, bunun yerine has buğday ekmegi verseniz, onları beslemek şöyle dursun, hepsini zayıflatır, tamamen düşürürsünüz» diye yazıyordu. Evet yine savaş, yine at üstünde ya da kuru yerde uykusuz geçen geceler... Askerler o derece bitkinlik içindeydiler, öylesine zahmet çekiyorlardı ki ne durumda olduklarını bile düşünmeye vakit bulamıyorlardı. Kılıçlarının kabzaları ateş gibi pırıl pırıl yanıyor, ama ağızları pas içinde duruyordu. Tüfeklerin namlıları ayna gibi tertemiz, mekanizmaları nişan alınmayacak derecede berbattı.

Rus ordusunun 18'inci yüzyılın sonunda durumu bu merkezdeydi. Gözü pek ve sabırlı askerler peksimetlerini gözyaşı içinde kemiriyorlar, karabahtlarına küsüp komutanlarına lânetler yağıdırıyorlar ve yalnız bir şey düşünebiliyorlardı: Kaçmak. Subaylar birliklerin yiyeceklerini açıkça alıyorlar, alayın paralarını yağma ediyorlar, üniformaları satıyorlardı. Erleri bir köle gibi kullanıyorlar, onları keyiflerine göre yönetiyorlar, bütün ordu içinde bir işkence rejimi yaratıyorlardı.

Bu devirde askerlerden bir grup ortaklaşa traji - komik bir şiir yazmışlardı. «Kırım askerlerinin tanrısına» adındaki bu şiir bir dilekçe dilindeydi. Altında da şöyle bir tarih düşürülmüştü: «Kış ayı, don günü, metaliğe kurşun atma yılı». Bu şiir şöyledir:

«Ademin, Havva'yla cennette işi iş,
Bizde de baltayla odun biçmeyi,
Gübre toplamayı belletip yerden,
Topumuzu attı, bu allahın belası Kırımı'na.
Gece-gündüz, tezek taşıyoruz sırtta,
Ol sebepten hâlimizi arzederiz ey Tanrı.

Adem hep çırılçıplak çalışırdı,
Bizde de şükür ne gömlek ne ayakkabı.
Lime limeyiz, para-pul hak getire,
Yıllar-yılı ah eder dururuz
Hayat zor, Kırım yaşanmaz oldu
Malûm olsun halimiz ey Tanrı,
Yoksulluk çekilmez oldu».

İzmail alayının humbaracı eri İvan Makarov'un askerlik hayatının zahmetleri üzerine yaktığı türkû de şöyledir:

«Vatanın koruyucusuyum ben
Bak sırtım yara-bere içinde.
Vatan için kale ettim kendimi,
Gör ki mükâfatım sopa'dır yine.

Hey biçare garip asker,
Kıymetin postal pençesi kadar yok.
Bütün dünya bilir bunu
Senin gibi sefili yok.

Döğülür eğilirsin,
Bir demir çubuk gibi.

Sopa yüzden eksik değil,
Hem ağza hem gözlere,
Unutmazlar dişlerini de».

Pugaçef, artık albay Efhim Kutejnikov'un süvari birliğinde Sancaktar olmuştur. Müfreze kışı

Bahbut'ta geçirdi, bahar gelince de Bender tarafına yollandı. Bu Türk kalesi birçok kanlı savaşlara sahne oldu. Pugaçef de bütün döğüşlere katıldı. Kale kuşatılmış, fakat alınamamıştı. Yaz böyle geçti. Kutejnikov'un birlikleri erimiş, yıpranmıştı. Kazaklar, kışı geçirmek üzere, Donetez ırmağı kıyılarına yollandılar.

Bahar gelince, Pugaçef'in müfrezesi, Kont Pannin'in ordusuna dahil oldu ve yeniden Bender Kalesine gönderildi. Bardaktan boşanırcasına yağan yağmurlardan sonra, yine kavurucu sıcaklar başlıyor, geceleri ise dondurucu bir ayaz hüküm sürüyordu. Ülke askerlerle dolmuş, yiyecek kıtlığı başlamış, halk katledilmiş, kaçabilenler dağlara sığınmışlardı. Her yerde salgın hastalıklar alıp yürümüştü.

Bu devrede, geçen önemsiz bir olay Pugaçef bakımından hayli ilgi çekici oldu: Bir gün adamakıllı sarhoş olduğu bir sırada, kadeh arkadaşı ona, pek alımlı kılıcını göstererek bunu nerden aldığını sordu. Böyle bir kılıç, savaşta yararlık gösterenlere ancak imparator tarafından verilebilirdi. Böyle düşünüyordu arkadaşı... Pugaçef, bu kılıcı ölmüş bir Kazagın üstünden aldığını, ya da rastgele bir yerden eline geçtiğini söyleyecek yerde, tuttu bir yalan kıvırdı. Bu kılıcı kendisine Büyük Petro'nun verdiğini, Büyük Petro'nun da zaten vaftiz babası olduğunu söyledi. Sarhoşluk onun övünme damarlarını iyice kabartmıştı. Olay Kazaklar arasında derhal fiskoslara yol açtı, ta komutanın kulağına kadar gitti. Fakat hikâye o kadar akla, mantığa aykırıydı ki, şunu bunu güldürmekten başka bir etki yapmadı. İlerde anlatacağımız gibi, Pugaçef, bozgundan sonra Simbirsk'te sorguya çekildiği zaman, kendisine bu mesele de sorulmuş, o da «Bu yalanın özel

bir amacı yoktur; sırf arkadaşlarıma övünmek için uydurdum.» diye karşılık vermişti.

1770 yılında Bender'in kuşatılmasına başlandı. Türkler, ümitsizlik içinde, fakat cesaretle döğüşerek karşı koyuyorlardı. Ruslar 15-16 Eylül gecesi saldırıya geçtiler. Bütün gece savaşla dolu geçti. Kale, ancak ateşlere verildikten sonra ele geçirilebildi. Kont Panin, devrin modası olan mecazlı tumturaklı bir dille İmparatoriçe'ye «ayı öldü, diye yazıyordu, Bender kalesi, secaat ve cerbezeye ve merdivenler kurarak içeri girip, içindekilerin çenesini ayırmaya engel olacak kadar, sağlam keskin pençeli çıkmadı ve ümitsizliğini sonuna kadar götüremedi.»

Bender kalesi pek pahalıya oturmuş, saldırı ve kuşatma sırasında Rus ordusu, kuvvetlerinin beşte birinden fazlasını zaiyat vermişti. Pugaçef bu korkunç savaşlardan da sağ-salim kurtuldu.

Kazaklar, Bender'den İelizavetgrad'a gönderildiler. Kont Ejnikov'un birliği, Kamenka köyünde kışladı. İşte bu yerde Pugaçef bir sürü yoksunluklar yüzünden hasta düştü. O hayatının bu devresini hikâye ederken, «Göğsüm ve bacaklarım çürük içindeydi» der.

II. Katerina'nın ordusunda hasta erlerle pek az ilgileniyorlardı. O devri görenlerden biri, «asker hastaneleri, içinde bir nebzecek insan sevgisi ve onuru taşıyan herkese dehşet verecek durumdaydı» diye yazıyor. Komutanlar birliklerdeki insan zaiyatını umursamıyorlardı bile... Ölenlerin aylıkları, yiyecekleri ve donatımları, onlar için bir kazanç oluyordu. İşte, hal böyleyken, nasıl olduysa oldu, Pugaçef «hastalığı yüzünden» evine yollandı. Aynı biçim, müfrezesindeki öteki Kazaklar da, «atları bir an önce satılabilsin» diye terhis edildiler.

BÖLÜM

II

AVARE YILLARI

Prusya seferi, Vietka halkının temizlenmesi, Türklere karşı yürütülen savaşlar hepten Pugaçef üzerinde büyük etkiler yaptı. Bu ana kadar, yaman bir döğüşçü, itaatlı bir asker, çarın ya da kazak atamanının ferman ve buyruklarına sessiz - sedasız boyun eğen bir insan olarak bilindi. Ve yine bu ana kadar, geçen hayatında ve hareketlerinde sebatlı gözüpek, gayretli tutumuyla göze battı, sivrildi. Komutanları da ona bir sancaktarlık bağışladılar. Fakat geçirdiği kanlı savaşlar «Çürük içinde kalmış göğüs ve bacakları» için bu pek ucuz bir karşılıktı. Bütün çektiklerini, tahammül ettiği bütün şeyleri birbir aklına getiriyordu. Prusya çoraklarında gün ortasında molasız yürüyüşler, sabah akşam yenen çavdar peksimetleri, Denissov'un kırbaçları, şeflerin küfürleri, aşağılamaları, yanan şehirler, nihayet hep o özgürlük düşüncesinin nerede olabileceği fikri... Evet hepsi, hepsi de hafızasında canlı bir şekilde du-

ruyordu. Pugaçef artık adam olmayı akıl ediyordu. İyi yaşanacak bir yer seçmek istiyordu. Ama neredeydi bu ülke? Polanya mı, Kuban mı, Terek mi, yoksa Türkiye mi? Bunu çözmeye çalışıyordu.

Pugaçef büyük bir savaş tecrübesi kazanmıştı. Bin türlü insanla tanışmış, Rus sınırlarının dışına dek çıkmıştı. Ve bu gencecik Kazak, askerliğe, çarın zulmüne, derebeylerin gaddarlıklarına karşı hıcnlı bir insan haline gelmişti. Özgür yaşamaya karar verdi ve böylece kendi için bir özgürlük arar, başına buyruk yaşamak fikri peşinde koşarken bir gün yüzbinlerce insanın yürüttüğü bir büyük özgürlük savaşının başına geçeceğini şüphesiz aklından bile geçirmiyordu. Bu fikre, ancak sürekli karşılaşmalar, bir sürü görüşmeler, başarılar, başarısızlıklar, bir çok izlenim ve gözlemler sonunda varabilecekti.

Katerina devrindeki kölelik Rusya'sında, devrimci gücün birikmesi, dolması gerekiyordu. Patlamanın şartı buydu.

Tabii, derebeylerin boyunduruğundan kurtulma yollarını araştıran sadece Pugaçef değildi. Don Kazakları artık baş eğmemenin, karşı koymamanın örneğini vermiş durumdaydılar. Türkiye'ye karşı açılan savaş sırasında, 1769'da bir Kazak birliği Kırım Tatarları üstüne yürümeye zorlanmış, fakat elli verstlik bir yürüyüşten sonra, Kazaklar, hasat zamanını bahane ederek harekete katılmamışlar ve evlerine dönmüşlerdi. İkinci ordunun komutanı Kazaklardan yeniden asker istediği zaman, Kazak Ataman'ı İfremov, sert bir buyruk yayınlıyarak «dağlara çıkacak ve orda Rusya'ya öyle darbeler indireceğim ki yüz yıl bunu unutamıyacak» diye meydan okumuştı.

Kulişat köyünde, zorla seferber edilen Kazak-

lar, başlarına gönderilen şeflere karşı ayaklandılar, albayları sopaya yıktılar, köylerindeki «Eskiler» i de nerdeyse boğacaklardı.

1771 yılının İlkbaharında, ikinci ordu komutanı Prens Doldorukov, Kazakları yeniden askere çağırdı. Bunun üzerine, Ataman İefremov evlerine yeni dönmüş bulunan Kazakları topladı ve yeni emri bildirdi. Ayrıca, Petersburg hükümetinin kararını da Kazaklara anlattı. Bu karara göre, hükümet çağırısına katılmıyanlar Azov ve Taganrog'a sürüleceklerdi. İefremov, Kazaklara bedel vermesiyle askerlikten kurtulabileceklerini de duyurdu. Varlıklı olanlar bu karardan faydalandılar, parayla adamlar tutarak yakalarını askerlikten sıyırdılar. «Bir bedelci» tutacak kadar hâli-vakti yerinde olmayanlar da, öfkeyle «çağrıya uymıyacaklarını» haykırdılar.

Bu sırada Pugaçef yeniden cepheleydi. Küçük müfrezesinin başında Donetz'e gittiği sırada, hastalığının geçmediğini, at üstünde duramıyacak kadar kötü olduğunu anladı. Bedel vererek askerlikten geri kalma haberini duyunca, durumunu bir arkadaşına açtı. Sonucunda, Lazunovka köyünden Biriukov adında bir Kazak, Pugaçef'in yerine asker olmayı kabul etti. Buna karşılık Pugaçef ona, eğerli iki at bir kılıç, bir palto, on iki ruble para ve yolluk verdi. Pugaçef de evine dönerek hasta döşğine yattı. «Göğüs ve bacaklarındaki çürükler bir yıldır hâlâ geçmemişti».

Ortalık karmakarışıklı. Çar hükûmeti, Ataman İefremov'un şüpheli davranışlarını öğrenince, şüphelendi ve bir haber salarak onu Petersburg'a çağırttı. Güya Kırım Tatarları'nın saldırıları karşısında, savunma meseleleri bir karara bağlanacak,

Kazak sınırlarını koruma imkânları üzerinde görüşülecekti. Kendisine bir oyun oynanacağından işkilenen İefremov, Petersburg'a gitmeyi reddetti. Bunun üzerine, Çerkask'ta bulunan general Çerepov'a Ataman'ı yakalama emri verildi. Aynı zamanda, Ataman'a da «iki eli kanda da olsa derhal Petersburg'a varması» gerektiği bildirildi.

Ataman Don'u ayaklandırmaya karar verdi. Bütün Kazak köylerini bir bir dolaşarak, Çarlık hükümetinin tüm Don bölgesini askere yazmak niyetinde olduğunu halka duyurdu. Kazaklar kaynaşmaya başladılar. Ataman İefremov, General Çerepov'un bütün tehdit ve ihtarlarına karşı Don birliklerinin kumandasının kendi üzerinde olduğunu her türlü davranış ve hareketlerden kendisinin sorumlu olduğunu kesinbir dille bildiriyordu. Bunun üzerine, Çerepov, Ataman'ın şehre dalmasını önlemek için, Çerkask'ın kenar mahallelerine devriyeler yerleştirmek zorunda kaldı.

Ortalıkta bir sürü rivayet dolaşıyordu. Ataman İefremov'un eski Kazak haklarını geri almak için savaştığı, Kazaklar'ın kurra askeri olmasına karşı olduğu, Azov ve Taganrog'a sürülenlerin serbest bırakılmasını istediği dört bucağa yayılıyordu. 1771 Eylülünde, bölgenin en yüksek yönetim kademesi olan «Askeri kançılaryalığı»nın eline bir bildiri geçti. Kazak yaşlılarına ve Ataman'larına seslenen bu hükümet aleyhtarı bildiride, aynen «Nehri, Don nehrini, bütün gücünüzle savununuz, deniyordu. General Çerepov'a itaat etmeyiniz. Aksi hâlde başınıza ve Generalin başına gelecekleri hatırlınızdan çıkarmayın. Çünkü bizler, Yayık Kazakları değil, Don Kazakları'yız». (Don Kazakları kendilerini haklı olarak, İmparatorluğun Doğu sınırlarına yani o

zaman Yayık denen Ural boylarına yerleşen Kazaklar'ın atası sayıyorlardı).

Çerepof, 1 Ekimde Çerkask'ta Krug'u yani Kazak başbuğlarının genel meclisini topladı, onlara Ataman İefremof'un Petersburg'a çağrılmasıyla ilgili resmi emirler okudu. Ayrıca, söz dinlemeyen Ataman'ın cezalandırılacağını da yine bir bildiriyle duyurdu.

Bunun üzerine, Kazak şeflerinden Pertilof «Bu emirleri imzalayan generalin kendisidir, diye haykırdı. O bizim başbuğumuz değildir. Ataman'a gelince İefremof bir fermanla bizim başımıza gelmiştir. Şimdi de bizden ona itaat etmememiz ve Generale bağlanmamız isteniyor. Üstelik de Atamanımızın şehre girmesine izin verilmiyor, zorla girerse de üstüne ateş edilmesi emrediliyor».

Kazak genel meclisi kaynaşmaya başlamıştı. Kazaklar avaz avaz bağırıyorlar: «Başbuğumuz Ataman'a ateş etmiyeceğiz, diyorlardı. Onu şehre de sokacağız. Çünkü komutanımız odur. Bizler Çerepof'u falan da tanımıyoruz. Onun emri altına girmek bizim için en büyük saygısızlık ve utançtır..» Bir kısmı da «general bizleri kurra askeri yazmak istiyor» diye bağırıyorlardı ve yine haykırıyorlardı «Don bölgesini bölmek istiyor onun için de atamanımızı şehre sokmuyor».

Kazaklar kitle halinde, Çerepof'un oturduğu eve saldırdılar. Evi bekliyen muhafızlar üstüne taşlar yağdırmaya başladılar. Çığlık çığlığa bağırıyorlardı: «Sen bizleri askere almak istiyorsun. Bu yüz karası şeyi kabul etmektense ölürüz daha iyi».

Kazaklar generalin kenar mahallelere koyduğu devriyeleri geri almasını, kendisinin de şehirden uzaklaşmasını istiyorlardı. Korkan general kaleye

sıgmak için servis merdiveninden kaçtıysa da, hal kın eline geçti. Kızgın kalabalık onu bir temiz yumrukladı, taşa boğdu, saçlarını didik didik etti. Rütbesini de parçaladı. Evinin de kapı ve pençerelerini kırıp darmadağın ettiler, yağmaladılar, binek taşını da söküp attılar.

Kazaklar, Çerepof'u ırmağa atıp boğmak istiyorlardı. Sonra onu Ataman'a teslim karar verdiler. Tam bu sırada, maiyetiyle birlikte ve tantanalı bir şekilde şehre giren Ataman Iefremof atını kalabalığın ortasında durdurdu, halkı yatıştırdı, generali de alıp götürdü.

Don olaylarını öğrenen II. Katerina yüzbaşı Rijeovski'yi Çerkask'a yolladı. Görevi her ne bahasına olursa olsun Ataman'ı ele geçirmekti. Rijeovski 9 Ekim gecesi görevini başardı. Iefremof yakalandı ve kaleye hapsedildi.

Aynı gece, Kazaklar tehlike çanını çaldılar ve top ateşiyle alarm verdiler. Askeri kançılarlığa bir baskın yaparak «Yaşlılar» ı ve Ataman yardımcısını küfür yağmuruna tuttular. «Atamanı düşmana sizler teslim ettiniz, gebermeyi, boğulmayı hakkettiniz artık. Biz şimdi kaleye gidiyoruz, soracağız bakalım Atamanımız ne halde?» diye bağıyorlardı.

Ertesi sabah, yüzlerce silâhlı Kazak «Ataman nerde? Sağ mı, kalede mi? Yoksa başka bir yere mi götürüldü?» diyerek kale kapısına dayandı.

İçerden hiçbir karşılık alamayınca, kale çevresinde bir geçit yaptılar ve ertesi günü gelip Atamanı kurtaracakları üzerinde karar alarak dağıldılar.

Ataman derdest Petersburg'a gönderildi. Orada sadece itaatsizlikten değil, daha bir çok suçla, ayrıca zimmetine para geçirmekle de suçlandı. Sonuçta müebbet sürgün cezasına çarptırıldı.

Pugaçef, herhalde bütün bu olaylardan haberdardı. Fakat bu işlere kendisi karışmış gibi görünmüyor, Don bölgesinin Çariçe'ye karşı başkaldırdığını görüp anlıyor ve ne yapıp yapıp askerlik mesleğinden ayrılmayı düşünüyordu.

Emilyen Pugaçef'in askeri şefleri onun kol ve bacaklarındaki iri yaralara bakarak hastalığının iflah olmazlığını anladılar. Ona Çerkask'a varıp geri hizmete alınması için hükümete başvurmasını salık verdiler. Pugaçef evinden ayrıldı, küçük bir gemiye binerek Don yoluyla Çerkask'a vardı. Yanma azık olarak 39 kilo kadar un, bir o kadar da darı almış olması hayli ilgi çekicidir. Uzun bir yolculuğa hazırlandığı apaçıktır. Şüphesiz askerlik işi olmazsa kaçmayı tasarlamaktadır.

Çerkask'a gelince, Bender savaşlarında silâh arkadaşlığı ettiği bir askerin dul anasına, Skorobogatov'a konuk oldu. Aynı gün askeri kançılarlığa başvurarak dilekçesini verdi. Tedavisi için hemen hastaneye yolladılar. Pugaçef, hastanelerin ne olduğunu tecrübeyle bildiği için, doktordan çok kadının bakımına güveniyordu. Kadın da onu habire işliyor hastaneden soğutuyor, «Pugaçef sakın ha hastaneye gitme yaranı daha da azdırırlar» diyordu.

Kadın, kocakarı ilâçları yapmaya başladı. Bir koyun ciğeri satın alarak Pugaçef'in bacaklarını sardı. Artık o, kendini biraz daha iyi hissediyordu.

Pugaçef Çerkask'da dört gün kaldı. Bir karara varmak gerekiyordu. Burada daha uzun boylu kalamazdı. Geri hizmete ayrılma dileği de kabul edilmişti. Yapacak iki şey kalıyordu artık: Ya köyüne dönüp eskiden olduğu gibi yine askeri şeflerin sopası altına yatacak ya da kendi başına buyruk özgür yaşama yolunu seçecekti. İkincisini yaptı.

Unuyla darısını bir atla değiştirerek Taganrog'a yollandı. Burda bir bacısı vardı ve Pavlof adında bir Kazakla evliydi. Pugaçef'in köylüsü olan Pavlof, burada birçok asi Kazakla birlikte sürgün bulunuyordu. Onun düşüncesi de bir yolunu bulup sürgünden kaçmaktı. İki kafadar hemen bir iki konuşma sonunda kaçma fikri üzerinde anlaştılar.

Pavlof, eski özgürlüklerin kalmadığını, Kazakların Çarlık ordusunun kurra askeri haline getirilmek istendiğini, yabancı albay ve yüzbaşılardan başlarına dikilmek istendiğini ve yine Kazakların durmadan «hüsar birliği eğitime» zorlandığını tekrar ediyor ve «Odun yok burda, diyordu, bir dal bulmak için 15 gün at üstünde dolaşmak gerek, bu yüzden her gün bir sürü insan aramızdan kaçıp gidiyordu. Pavlof hayatın burda çekilmez olduğunu ileri sürüyordu. Pugaçef de öfkeyle bağırıyordu: «Kazakların yaşama töresini değiştirmek doğru olmaz. Tam tersine Kazakların eski ataları gibi yaşamaları sağlanmalıdır».

Pavlof buna karşılık olarak yapılacak hiç bir şeyin olmadığını, çok şeylerin değiştiğini, artık yaşlıların yerlerinde yeller estiğini, onların yerini yüzbaşılardan aldığını söylüyor ve tek bir çarenin kaçmaktan başka çıkar yolun kalmadığını anlatıyordu. Pavlof bu kaçma meselesinde dört arkadaşıyla anlaştığını da sözlerine ekliyordu.

İki kafadar gidecekleri yol konusunda tartışmaya başladılar: Pavlof iki yön teklif ediyordu: «Rusyaya kaçarsam karımı da götürürüm. Karımı burda bırakırsam Sieç'e sığınmalıyım (1).» Puga-

(1) Dinyeper'in bir adası olan Sieç uzun müddet kazaklar için bir sığınma yeri olmuştur.

çef de bu işlerde daha tecrübeliydi. «Nereye mi gitmeli diyorsun, bana göre Prusya bize uzak düşer. Rusya ise yaş, gider gitmez enselerler. Hadi Rapid'lere bir başına gittin diyelim, aklın fikrin karında olacak, düşeceksin peşine yine onu aramaya gecesin. Haydi babam yine yakalıyacaktı. Kala kala geride bir Terek kalıyor (1). Burda şimdi Kazaklar da var, başlarında Ataman da var, kaçakların sığınaabilecekleri yer herhal burası olmalı» diyordu.

Terek'e kaçıma karar verildi. Kaçışlarını yönetim makamlarından saklamak için bir plân daha hazırladılar. Yola ilk olarak Pugaçef'le bacısı çıkacaklar, güya Zimeveyskaya'daki analarını ziyarete gideceklerdi. Pavlof'la arkadaşları da şüpheyi çekmek için ilk gruptan bir iki hafta sonra yola çıkacaklardı.

Pugaçef'in bacısı Zimeveyskaya köyü için yüzbaşından bir izin kağıdı kopardı. Küçük kızı ve Pugaçef'le birlikte yola çıktılar. Fakat yolculuklarının daha beşinci gününde Çerkask'ı dolanıp ta stepe vardıkları ve hayvanlarını otlatmak için mola verdikleri sırada Pavlof'la üç arkadaşını karşılarında buldular.

Onların bu sabırsızlığı Pugaçef'i çileden çıkarmıştı. «Ne yapıyorsunuz yahu çatladınız mı?» diye çıkıştı. «Göreceksiniz şimdi bal gibi yakalanacağız. Bir onbeş gün bekleyin dememişmiydiniz size, hapyı yuttuk». Fakat Pavlov kararlı bir tavırla konuştu «İstediğin kadar söyle geri dönecek değiliz, tanrının götürdüğü yere kadar gideceğiz.»

Pugaçef, direktmelerinin bir fayda vermiyeceğini anlayınca arkadaşlarını cesaretlendirmekten baş-

(1) Hazer denizine dökülen bir ırmak.

ka yol kalmadığını gördü. Yola çıkılmıştı bir kere, başka ne yapabilirdik ki... «Eh mademki yola çıktık hadi öyleyse Terek'i turalım. İyi bir ülkedir orası, ırmaklar ormanlar istediğin kadar... Yaşanacak yerdir orası, insanları da konuksever, yerleşebiliriz oraya».

Hayvanlarının yayılması bitince tekrar yola düştüler. Zimoveyskaya köyüne yaklaşırken Pavlof karısıyla vedalaştı ve üç Kazak arkadaşıyla ormanda kaldı. Pugaçef evine, bacısı da kayınbabasıgile gittiler.

Ertesi gün Pavlof, babasını görmeye geldi. Adamcağız şaşırmıştı. Sürgün cezası olan bir adam nasıl olur da buralara gelebilirdi. Pavlof babasına bir hikâye uydurdu. Güya karısı Taganrog'dan izinsiz yola çıkmış, hatta bu yüzden jandarma komutanı da kendisini «Karılar burdan bir başına nasıl gidermiş, sen de karının gitmesine göz yumdun ha» diye terslemişti. Pavlof babasına kaçtığını hiç açmadı. Baba evinde bir gün kaldıktan sonra Taganrog'a gidiyorum diyerek çıktı gitti.

Pavlof geceyarısı Pugaçef'i buldu. Pugaçef kaçma işini anasıyla karısına açmıştı. Zavallı kadınlar evi bırakıp gitmemesi için ona yalvarıp gözyaşı döküyorlardı. Pugaçef ikirciklenmişti bir kere... Arkadaşlarının hesapsız yola çıkmaları plânını altüst etmişti. Askeri yönetim kaçışlarını haber alabilir peşlerine adam takabilirdi. Üstelik bir de şu evdekilerin zırlıtları çıkmıştı. Acı içindeydi, hemen değil ilerde başka bir gün gideceğini söyledi ve evde kaldı.

Pavlof'un durumu ise bambaşkaydı. Herşeyden önce bir suçlu, bir kaçaktı. Geriye dönemezdi artık. Kaçmalı, gizlenmeli, yerini belli etmemeliydi.

Pugaçef'in kararsızlık içinde olduğunu anlayınca ona hiç değilse Terek yolunu göstermesi için üstelendi. Pavlof Pugaçef'i kederli ailesinden ayırıp maneviyatını güçlendirmek amacı güdüyordu. Evden bir çıksa şüphesiz yola yine devam edebilirdi. Fakat Pugaçef hileyi anlamıştı. Gitmiyeceğini kesin bir dille söyliyerek ona Terek yolunu tarif etti:

«Sen, Mantiş (1) taraflarına tuz almak için çok gittin işte o yola düş doğru Terek'e varırsın».

Pavlof, karısını da götürmek istiyordu. Babasına gitti. Taganrog'a döneceklerini söyliyerek karısını bir arabaya bindirdi, doğru Pugaçef'lerin evine sürdü. Pugaçef onların gerçek niyetini anlamıştı, hırsla bağırdı: «Nedir bu sizin yaptığınız? Kaçtığımızı anlayarak peşimize düştüklerini bilmiyor musunuz?»

Korkuya kapılan Pavlof, step yolunu tuttu. Üç gün boyunca tasa içinde bozkırda döndü dolaştı. Arkadaşlarından biri de cesaretini yitirerek sıvışmış, kendilerini bırakmıştı. Garip bir hava vardı, peşlerinde hiçbir kimse yok gibiydi. Pavlof, üçüncü gün, iki arkadaşıyla birlikte stepten geri döndü. Kendilerini Don'un öte yakasına geçirmesi için Pugaçef'e başvurdular, rica ettiler. Pavlof, hâlâ Pugaçef'in kendilerine katılacağını umuyordu.

Pugaçef reddedemedi. Anası ve karısına, «evimi ocağımı bırakıp, Terek'e gideceğimi mi sanıyorsunuz?» diye de, kayınbiraderiyle gitmiyeceğine dair kesi nsöz verdi. Bacısını, Pavlof'u ve arkadaşlarını kayığına bindirdi. Nehri geçirdikten sonra hepsini kıyıya çıkarttı. Geri dönmek üzere küreklerle yapıştı. Pugaçef'in kayıkta kaldığını ve ters-

(1) Azak ve Hazer denizleri arasında bir tuz gölü.

yüz küreklere asıldığını gören Pavlof, hemen kılıcını çekerek suya atladı, Pugaçef'in peşine düştü. Fakat boşunaydı, Pugaçef sıkı bir-iki kürek çekişle çoktan nehre açılmıştı. Bu küçük olay bile, Pugaçef'in bazı karakteristik çizgilerini vermesi bakımından hayli ilgi çekiciydi: Cesur, ama ilerisini de görebiliyor, ihtiyatlı, fakat tam istenilen zamanda da kararlı.

Pavlof'lar, üç hafta süresince engin steplerde dönüp dolandılar. Terek yolunu bir türlü bulamıyorlardı. Aç, susuz tekrar imoveyskaya köyüne döndüler. Derhal yakalandılar ve köyün hükümet konağına kapatıldılar. Kaçtıklarını, Pugaçef'in de suç ortakları olduğunu itiraf ettiler.

Pugaçef, kaçak, ya da nehrin öte yakasına adam kaçıran Kazakların ölüm cezasına çarptırıldıklarını biliyordu. Hiç beklemedi, atına atladığı gibi step'in yolunu tuttu. 15 gün ortalıkta başıboş dolaştı. Şehirlere girmekten kaçınıyor, insanlarla karşılaşmamaya çok dikkat ediyordu. Fakat yol azığı olarak yanına aldığı ekmeğinin tükenmesi canını sıkıyordu.

Bir gece evine döndü. Karısının dediğine göre Pavlof, anası ve karısıyla birlikte Çerkask'a götürülmüştü. Ne yapmalıydı? Ne steplerde açlıktan ölmek niyetindeydi ne de evinde kalıp enselenmek istiyordu. Bir hile düşündü: Kalktı hemen Çerkask yolunu tuttu. Oraya Pavlof'dan önce varmak istiyordu. Gidip ayağıyla teslim olacak, aleyhindeki bütün şüpheleri giderecekti. Gerçekten de kurduğu gibi oldu. Kançılarya sekreterinin huzuruna çıkarak, «Benim kaçtığım söyleniyor bu kesin olarak yalandır, iftiradır,» dedi. Sonra cebinden bir izin kâğıdı çıkartarak sekretere uzattı. Safdil sekreter Pugaçef'in

bu içten beyanlarından pek hoşnut kalmıştı. «Ne kaçması yahu işte pasaportun yanında ya» dedi ve herhangi kanunî bir işleme gerek duymadan Pugaçef'i serbest bıraktı.

Fakat ertesi gün Pavlof şehre varınca yalanı ortaya çıktı. Pavlof, kendisinin kaçmasına Pugaçef'in yardım ettiği, onun da kaçma niyetinde olduğu üzerinde ifade vermişti. Pugaçef'in tevkif emri çıktı. Ama atı alan üsküdarı geçmişti. **Köyüne dönüp evinde** geceledi. Bu ara kızkardeşiyle de görüştü. Bacısı onu görmeye gelmişti. Sonunda, çenesini tutmayan bu kadın durumu kocasına açtı. Adam da gitti Pugaçef'i ihbar etti.

Yakalandı. İki gün hapis yattıysa da üçüncü gün bir kolayını bulup kaçtı. Tam iki gün bataklık içinde vahşi bir hayvan gibi kamışlar, sazlar arasında tünedi durdu. Açtı, susuzdu, soğuktan donuyordu. Hastalanmaya da başlamıştı. Ayakta duramıyordu. «Evime döneceğimi akıl edemez onlar, bu yüzden oraya gelip aramazlar. En emin yer kendi evim» diyerek basit fakat dahice bir buluşla evine döndü. Gerçekten de onun kaçtıktan sonra rahat rahat gelip eve postunu sermesini kimse akıl edememişti.

Gene de bu durum böyle sürüp gidemezdi. Ergeç ele geçebilir ve ağır bir cezaya çarptırılabilirdi. 1771 Aralığında Terek'e gideceğini karısına haber verdi. Orda iş bulursa gelip kendisi götürecekti. Karısı da onu yanında tutmak istemiyordu. Onu haislere sokmaktansa şüphesiz ayrı yaşamak daha iyiydi. Kocasının yol azığını düzdü. Karısıyla helâl-lâşan Pugaçef, atına atlayıp yola çıktı. Üstünde tilki derisinden bir palto, belinde ak ipekten bir kuşak vardı. Kazak kılıcını da böğrüne asmıştı.

Devriyelerle karşılaşmamaya çalışarak, büyük

bir ihtiyat ve tedbirle steplerden geçti. İşor köyüne vardı. Bu sırada İşor köyüne Kazak köylüleri yerleştiriliyordu. Halkı dışardan gelenlere karşı öyle hor bakmıyor, iyi karşılıyorlardı. Pugaçef burda birinin evinde pekâla kalabilirdi.

İşor'da kaldı. Dinlenmeye bakıyordu. Ev sahibiyle komşularla sohbet ediyordu. İşor kazakları ona, az kazandıklarından, kötü beslendiklerinden dert yaşıyorlardı. Pugaçef onların çıkarlarını savunmaya karar verdi. Ama bu fikri gerçekleştirebilmesi için, önce kendi durumunu sağlam bir kazığa bağlamak gerekiyordu. Kalktı Ataman Tataritsev'in makamına çıktı. Don Kazaklarından Emilyen Pugaçef olduğunu, buraya bir yıl önce gelip yerleştiğini, Terek kazakları toplumuna girmek istediğini, buna göre kaydının yapılması dileğinde olduğunu söyledi.

Rus hükümeti, Terek bölgesinin kolonileştirilmesine bu devirde başlamıştı. Kazakları buraya yoluyorlardı. Yeni kurulan bir yerdi burası. Dört bucaktan insan akıyordu, kimse kimseyi tanımıyordu, baştan ayağa haber yoktu. Ataman Pugaçef'in hikâyelerine inandı. Adını listeye alarak onu Terek toplumuna kaydetti. Artık İşor'a dönebilirdi, Terekli olmuştu.

Pugaçef İşor'da bir hafta kaldı. Bu bir hafta içinde Kazaklarla görüştü. Onların ihtiyaçlarını, dileklerini, karşılaştıkları güçlükleri yakından öğrenip belledi. Kardeşlerinin haklarını ve çıkarlarını yürekten benimseyen bir insan hali vardı onda. Zekâsı, bütün ülkeyi karış-karış bilmesi, ataklığı, ateşli konuşmaları herkesin ilgisini, hayranlığını topluyordu. İşor ve diğer komşu iki köy halkının katıldığı büyük toplantıda, Ataman ve yaşlılar Puga-

çef'in Petersburg'a temsilci olarak yollanmasını tek-
lif ettiler. Pugaçef Petersburg'taki Askerî Koleje gi-
derek, Terek Kazaklarına tanınan hakların bu köy
halkına da tanınmasını istiyecekti.

Bu, hesapta - kitapta olmıyan görev Pugaçef'in
son derece hoşuna gitti. Al buyur işte: resmî bir
kişi, kazak halkının kanunî bir temsilcisi olup çıkmıştı.
Sıra erliğinden kurtulmuştu. Şimdi İmpara-
torluğun en yüksek yöneticilerinin katına çıkabilir,
onlarla konuşabilirdi. Bir de görevini başarırca bak
o zaman ne ufuklar açılırdı önüne. Onun Bender
önlerinde söylediği bir sözü, «herkesin arasında
parmakla gösterilmek» sözünü burada hatırlamak
yerinde olur. Onun sınırsız hayalleri şimdi ateşli ve
yürekten bir arzuyla Kazak kardeşlerinin alınyazısı-
nı değiştirmek arzusuyla atbaşı gidiyordu.

Toptan imzaladıkları bir dilekçeyi, orda iki us-
tanın hemencecik hazırladıkları bir mühürle, Don
Kazaklarının resmi mühürüyle damgaladıktan son-
ra Pugaçef'in eline tutuşturdular. Yirmi ruble de
cep harçlığı vererek onu yolcu ettiler.

Fakat yolculuğu pek kısa sürdü. 1772'nin 9 şub-
at günü, yiyecek almak için Mozdak'a gittiği sıra-
da Kazak devriyeleri çevirdiler. Kimliğini şüpheli
gördüklerinden yakaladılar, pranga'ya vurup zinda-
na attılar. Pugaçef hemen bir kaçma planı yaptı
ve yerine getirdi: Gardiyanı özgürlük özlemi üstüne
gözyaşları dökerek ayarttı, hatta onu da birlikte ka-
çırdı. Bu olay, 12 şubatta yani zindanda geçirdiği 3.
gün sonunda oldu. Pugaçef gardiyanla kaçarken,
kendisine vurulan üç zincirle sürgü demirlerini bir
hatıra olarak yanında götürüyordu.

Hükümet makamlarının bu şekilde aldatılma-
sından sonra, kabak üç kazak köyünün başına pat-

ladı. Hallerinden hep şikâyet eden, üstelik Petersburg'a uydurma bir ataman yollayan bu üç köy halki «merhametsizce kırbaçlanmak» cezasına çarptırıldı.

Pugaçef evine dönmüştü. Biraz yorgunluğunu atmak niyetindeydi. Gelgelelim evdeki hesap çarşıya uymadı. Karısı bu kez onun yakalanacağına kesin bir gözle bakıyor, başlarına bir sürü belâlar çıkacağına inanıyordu. İlk tedbir olarak üç çocuğunu evden uzaklaştırdı. Pugaçef'in bacısına yolladı. Bir yandan da çocuklar babalarının geleceğini çitlatırlar diye korkuyor ağlıyordu. Pugaçef karısına Terrek'e gittiğini, orada çok iyi karşılandığını, hattâ kendisini ataman seçmek istediklerini anlatıyor fakat yine de onu yatıştıramıyordu. Sonunda sinirleri bozuldu ve bağırdı: «Madem ki dediğin dedik var öyleyse burda olduğumu haber ver de gelip beni götürsünler».

Karısı bu olup bitenleri olduğu gibi görünmesine anlattı. O da gitti hükûmete ihbar etti. Emilen Pugaçef yeniden tevkif edildi ve atamanın yanına yollandı. Ertesi sabah yine prangaya vuruldu. Fedetof adında bir polis müdürünün bulunduğu Çırskaya köyüne gönderildi. Polis müdürü tam rüşvetçinin biriydi. Uygun bir zamanı seçerek Pugaçef'i bir kenara çekti ve hemen teklifini yaptı. Pugaçef kendisine 100 ruble verirse yeniden Çerkask'a gidip Kazak ordusunun resmi listesine alınabilecekti. Rüşvet usullerinden pek iyi anlıyan Pugaçef, ona şöyle karşılık verdi: «Kabul, yalnız yüz rublem yok elli verebilirim».

Oysa, cebinde 50 ruble verecek parası da yoktu. Toprak işlerinden elini-ayağını çekeli nice zaman olmuştu. Bu 50 rubleyi bulmak için Fedetof-

tan izin istedi. Yanına katılan iki muhafızla doğru köyün atamanı Denissos'un katına çıktı. 50 ruble ödünç aldıktan sonra polis şefinin bürosuna döndü. Fedetof «Nereden buldun bu parayı?» diye sorunca da Pugaçef doğrusunu anlattı. Şef parayı almaktan vazgeçti. Korkmuştu. «Denissos albayın ahbabıdır. Bu parayı aldığımı bir duyarsa, beni kapı dışarı eder, kulaklarımdan da çiviler, defol karşımdan mikrop» diye çıkıştı.

Kurtuluş ümidi suya düşen Pugaçef, bir kürek mahkûmu kafilesiyle Çerkask'a gönderildi. Yolda Ttisyimlianskaya köyünde mola verildi. Kürek mahkûmlarının bir polis karakoluna kapatıldıkları sırada Pugaçef bir tanıdık yüzle karşılaştı. Bu köy halkından Lüsyen Kudiakof'du. Avlusunda buğday döğüyordu. Prusya seferinde kendisiyle silâh arkadaşlığı etmişti. Savaştan sonra bir kaç kere görüşmüşlerdi. Pugaçef'in kıvrak zekâsı fırsat bu fırsattır diyerek hemen çalışmaya başladı. Kudiakof'u gözle kaş arasında göğüsleyip, ona hemen o dakika uydurduğu bir hikâyeyi anlatmaya başladı:

«Zimoveyskaya'lı o koca Ramon Pimenof yok mu mahvetti beni. Şimdi de beni Çerkask'a yolluyor. Bilmiyorum işin kötüsü şu ki bir sürü kürek mahkûmu ile birlikte gidiyorum. Kimbilir ne kadar gideceğiz daha. Tam da ekin zamanı. Suçlu olmadığımı güveniyorum. Çerkask'a gider gitmek de beni salacaklar şüphesiz.. Yaşlılardan Makarof benimle ilgileniyor. Kurtulmam için hükümete bir mektup da yazdı.. Dedğim gibi zaman kötü ekini ekemezsem şifayı bulduk demektir. Allah aşkına senden rica ediyorum bana kefil ol, beni Çerkask'a sen götür, bu zahmetin içinde şu altı rublemi kabul et».

Kudiakof eski dostunun tekliflerini üzüntüyle kabul etti. Bunun kabul edilmeyecek yanı da yoktu ki zaten. Pugaçef haksız yere töhmetlendiriliyordu. Sonra onun hükûmette arkası kuvvetliydi, nasıl olsa salacaklardı. 6 rubleyi kazanıp ödemeyecek bir adam da değildi.. İlgililere kefil olduğunu bildirdi. Pugaçef'i de alarak evine götürdü. Ertesi akşam oğlunu yanına katarak onu Çerkask'a yolladı. Bir gün sonra eve dönen oğlu Pugaçef'in kaçtığını söyledi. Kudiakof güvenmenin cezasını ağır bir şekilde ödedi: İnsafsızca kamçılandı. Pugaçef'in bel bağladığı Makarof'da bir ay süreyle katıksız ekmek cezasına çarptırıldı.

Bu sırada Pugaçef, Don'dan uzaklaşmış, kuzeye geçmiş, oradan da Kuassuka kıyılarına ulaşmıştı. Polonya'dan geri getirilen eski müminler buraya yerleştiriliyorlardı. Pugaçef Çernikovka köyüne varınca, kendini Krasnoştışokof Kazak süvari müfrezesinin bir adamı olarak tanıttı. Bu birliğin İzium şehrinden otuz verst uzakta konakladığı söyleniyordu. Pugaçef güya birliğine gitmek istiyordu. Sorup soruşturduktan sonra, kendine Aleksis Koverin adında bir klavuz buldu.

Birlikte yola çıktılar. Yolda kırdan bayırdan konuşurlarken Pugaçef arkadaşının pek sofı bir adam olduğunu anladı. Gece bastırmış, allahın dağında bir yere çökmüşlerdi. Bulgurlarını kaynatırlarken bizim kaçkın. «Bakıyorum babayığit bir delikanlısın sen» diye söze başladı. «Allah için bir hizmet etmek isterdim. Ama bana yar olacak imanı bütün bir kulu bilmem ki nerde bulmalı». Koverin ona «Kabanya köyünde Ossip Korovka adında çok sofı bir adam tanıyorum. Bu adam senin gibilere her zaman yardım elini açabilecek bir adamdır» di-

ye karşılık verince Pugaçef «Tam aradığım adam işte dedi. Allah aşkına beni o adamın yanına götür.»

Pugaçef, hükümetten darbe üstüne darbe yiyen Eski müminlerin evlerinde kaçak sakladıklarını, hiçbir zaman ele vermediklerini iyi biliyordu. Dini konularla ilgilenmiyor, fakat dini ve sivil makamların hışımına uğramış herkese sevgi duyuyordu. Kendisi de onlar gibi kanun dışıydı artık. Kuassuka boylarında Eski müminlerle öyle bağlar kurdu ki, bu illerde yürüttüğü uzun savaşlarda kendisi için en güçlü bir destek oldu.

Ertesi gün, iki arkadaş Korovka'nın çiftliğine vardılar. Pugaçef, ihtiyatı elden bırakmıyarak ev sahibine önce Kaverin'i yolladı ve ona «Sadece Allah yolunda yaşamak isteyen bir adamı kabul edip etmiyeceğini» sordurttu. Biraz sonra, çiftlik sahibiyle kılavuz birlikte geldiler. Bu sırada Pugaçef, arabadan boynunu uzatmış, günahlarına tövbe etmiş bir insan tavrıyla: «Ossip İvanoviç Allah rızası için beni yanına kabul et» diyordu. Bu gariplikten, boyun eğmelerden içi burkulan Korovka «Hoş geldin sefalar getirdin kardeş buyur» dedi.

Pugaçef ev sahibine, Don kazaklarından olduğunu, «Allah indinde efdal bir hizmet olmadığı için askerden kaçtığını» hikâye etti. Korovka da bu konuda Pugaçef'in fikirlerini doğruladıktan sonra, ona oğluyla birlikte «Sakal ve haç uğruna» (1) tam yedi yıl acı çektiğini, hatta hapis bile yattığını söyledi. Ayrıca ilk olarak kaçak saklamadığını, bu yüzden de başına çok belâlar geldiğini belirtiyordu. Korovka'nın dediğine göre, şehre hemen hergün

(1) Askerlerin saçları sakalları kazıtılıyordu. Eski Müminler için bu bir rezaletti.

asker birlikleri uğruyordu. Pugaçef'in Bender'e kadar uzanması daha doğru olurdu, çünkü oraya her giden iyi karşılanıyor ve muhakkak bir yere yerleştiriliyordu.

Pugaçef adamın öğüdünü beğendi. «Pekalâ yapılacak başka şey yok dedi. Ben şimdi Kremençuğ'a gidiyorum. Bender savaşlarından dönerken bütün para ve eşyayı orada bırakmıştım. Veba salgını yüzünden yanımızda hiçbir şey bırakmamışlardı. Hepsinini toplayıp ordan da basıp gideyim Bender'e. Zaten General Kamenski kim isterse yolluyormuş oraya. Bender iyi yer iyi..»

Korovka, bu yeni konuktan yakasını sıyrırken, pek üzülmüşe benzemiyordu. Kendisinin ailesiyle birlikte Bender'e yerleşmek niyetinde olduğunu, oradaki durumun gerçekten iyi olup olmadığını anlamak için de şöyle bir Bender'e gideceğini söylüyordu.

Pugaçef yola çıktı. Fakat pasaportsuz gitmenin çok güç bir mesele olduğunu anlayınca, yeni bir hileye başvurdu: Bender'e gidip gelecek kadar bir zamanı şurda burda gezip tozarak doldurdu. Sonra kalkıp yine Korovka'nın yanına döndü. Korovka bir hayret çığılığı kopararak merakla, «Pugaçef ne yaptın bakalım,» diye sordu. «Benderi gidip gördün ha? Nasıl bari, gidip oturulabilir mi oralarda?» Pugaçef: «Evet, mümkün», dedi, «yalnız pasaportsuz yola çıkmamalısın.» Korovka, «Ben şimdi gidecek değilim,» dedi, «ama bizim oğlan seninle gidebilir».

Pugaçef, pasaportsuz olduğunu itiraf edince de, Korovka tutup «ticaret işleri için adına çıkarttığı» pasaportu ona verdi. Oğlunun vardı zaten. İşler yoluna giriyordu. Uydurma bir adla yolculuk etmekten çekinmiyen Pugaçef, yola çıkarken, Korovka Ba-

baya «Ekmeyi nideceksin, biçmeyi nideceksin, hemen Bender'e gel, durma» diyordu.

İki atla elli ruble bulundu. Pugaçef'le Korovka Baba'nın oğlu Antuan, Kremençung'a yollandılar. Buradan da Bender'e yöneldiler. Yolda atlı, arabalı, yaya bir insan kalabalığıyla karşılaştılar. Bunlardan öğrendiklerine göre, artık Bender'e köylüleri almıyorlardı. Antuan, Pugaçef'e Çernigov eyaletindeki Starodub'a yakın bulunan Klimova'ya gitmeyi teklif etti.

Starodup, Vietka'dan sonra en önemli Eski Müminler ocağıydı. Her cinsten insan vardı orada: Hapis kaçkını katiller, dinî baskılardan, askerliğin, köleliğin zulmünden kaçan tarikatçılar, askerler, serfler... Vietka'nın ikinci yıkımından sonra da yeni mülteciler gelmişti. İmparatorluğun yönetim merkezlerinden hayli uzakta bulunan bu bölge, pek elverişli bir sığınaktı. Hem hükümet kuvvetlerinin yumruğundan uzak, hem de Polonya sınırının kıyıcığında bir yerdi. Gerekince Polonya'ya kaçılabilir, istendiği zaman da tekrar Rusya'ya dönülebilirdi. «Ben dışardan yurda dönen bir Rus'um» demek bu işi pürüzsüz halletmeye yeterdi.

Yoksul bir ülkeydi ama. Kuzey Ukrayna toprakları kötü ürün veriyordu. Sık sık kıtlık oluyordu. Adım başına yoksul insanlara rastlanıyordu. Sefillik o derecedeydi ki Meryem Ana tasvirleri bile rehine konuyordu ve bazan da bu parayla içiliyordu. Şüphesiz ki kötü durumda olanlar yeni gelenlerdi. Çünkü toprakların işe yarar kısımları daha önceden işgal edilmiş bulunuyordu. Bu yüzden bir sürü kavgaya döğüş oluyor, niceleri mahkemelere düşüyordu. Fakirler, büyük arazi sahiplerinin, zengin Kazakların serfleri haline gelmişlerdi.

Bunlara rağmen Starodup bölgesinde ticaret pek ileriye. Halk, kenevir, tuz, balık, katran, deri gibi metalar satıyordu. Zengin tüccarların dükkânları ağzına kadar kürk ve kumaşlarla doluydu. Bir kısmı da atelye sahibiydi. Bu atelyelerde Rus sahtiyanı işleniyor, ayakkabı, eldiven gibi tüketim malları imal ediliyordu. Ticaret, Orta Ukranya, Be-yaz Rusya ve Polonya ile yapılıyordu. Starodup tüccarlarına her yerde rastlanıyordu. Bir kısmı elbise, serpuş ve kürk satıyor, bir kısmı da Meryem Ana resmi resmediyor ya da duvarcılık yapıyorlardı. Tüccarlar batıda Almanya, güneyde Don, Kırım, doğuda ise ta Volga kıyılarına kadar mal götürüyorlardı.

İşte birçok zahmetler ve maceralar sonunda Pu-gaçef bu ülkeye geldi. Korovka'nın öğüdü üzerine, Starodup manastırının papazını buldu. Dört ay da onun yanında kaldı. Bu gün görmüş adama, nasıl hareket etmesi gerektiği üzerinde akıl danıştığında, ondan şöyle bir karşılık aldı: «Buraya her türlü kaçak gelir. Bunların sınırı geçip Vietka'ya gitmeleri işten bile değildir, Vietka'da istedikleri kadar kaldıktan sonra da tekrar sınırı geçip Rus devriyelerine «Bizler Polonya'dan vatanımıza kaçtık» demeleri her işi halleder. Hükümet böylelerini istedikleri yere yerleştirir».

Durum gerçekten böyleydi. II. Katerina yönetimi, Polonya'ya kaçışları önlemek, kaçanları da yeniden ülkeye bağlamak için bir politika güdüyor ve bu gibi kaçıp dönenlere keşiş'in dediği üzere bol bol imkânlar bağışlıyordu.

Pugaçef keşişe «Allah aşkına beni, peder, bu sınıra kadar götür» diye yalvardı. Tedbirli ihtiyar

«Dur birazcık bekle, dedi. Sınırdaki devriye değişir değişmez seni yolcu edeceğim.»

Papaz, Pugaçef'le Antuan'ı sapa bir patikadan geçirerek Vietka yoluna çıkardı ve manastırına döndü.

İki kaçak ertesi gün istedikleri yere ulaştılar. Kirilof adında birinin evine indiler. Kirilof çok sonraları verdiği ifade de belirttiği gibi konuklarının kimliğinden hiç işkillenmemişti. Çünkü ülkeye ne idüğü belirsiz her türlü serseri güruhu dolmuştu.

Pugaçef Kirilof'un evinde bir hafta kaldı. Otların biçimine yardım ederek biraz da para kazandı. Sonra Antuan'ı Vietka'da bırakarak Dobriansk sınır hattına gitti. Burada sayısız kaçak bulunuyordu. Hepsi de Rusya'ya dönüyordu. Karantina için bekliyorlardı. Pugaçef ortalığı şöyle bir kolağan ettikten sonra birine yanaştı. Sorgu - sual karşısında kalırsa nasıl karşılık vermek gerektiğini sordu. Adam «Doğru kumandana çıkarsın, kumandan sana kim olduğunu ve nerden geldiğini sorar, sen de ona Polonya'da doğduğunu Rusya'ya yerleşmek istediğini söylersin, işte hepsi bu kadar» diye öğütledi.

Pugaçef belletildiği gibi hareket etti. Karakol kumandanına çıktı. Polonya doğumlu Emilyen Pugaçef olduğunu söyledi. Subay Pugaçef'i listeye geçirdikten sonra karantinaya sevketti. Onu soymak gereğini bile duymadan bir muayeneden geçirdiler, doktor gözlerinin içine bakarak «Sağlığın çok iyi durumda, dedi. Yalnız altı hafta karantinada kalman gerekiyor.»

Pugaçef, orada karantina odalarından birinde Logaçef adında bir asker kaçağıyla tanıştı. Üç günlük bir tecritten sonra ikisi birlikte dışarda çalışmak izni kopardılar. Ülkenin tüccarlarından birine

bir hangar, ötekine de bir banyo dairesi yaptılar. Karantinadaki süreleri dolunca 12 Ağustos 1772'de karakol kumandanına çıktılar ve Simborsk eyaletindeki İrghez'e yerleşmek istediklerini söylediler. İrghez de, Vietka ve Starodub gibi Eski Müminlerin önemli bir merkezi asker kaçakları ve serfler için iyi bir sığınaktı.

Pugaçev'in sürekli olarak asiler ve hoşnutsuzlar arasında arkadaş arama eğilimi ve kendini elinden geldiği kadar hükümet makamlarından ve askeri şeflerden uzak tutma isteği de üzerinde durulacak bir noktadır. O şimdi özgürlüğü ve güvenliği İrghez'de bulacağı umudundaydı.

Bu usanmak bilmez Kazak, nihayet bir serbest geçiş belgesi sağlayarak yeniden yollara düştü. Çantası pek hafifti. Yol kâğıdının da gösterdiği gibi üstünde «elbise ve ayakkabılarından başka bir şey» yoktu. Hangarını yaptığı tüccar, ona bir ekmek almış, İrghez keşişi Filaret'e selâmını ulaştırmasını tembihlemişti.

Pugaçev'le Logaçev Lobriansk karakolundan Çernikovka köyüne doğru yürümeye başladılar. Pugaçev arkadaşına «Köye varınca dostum Kaverin'i ziyaret edeceğiz» dedi. Ben ona zengin olduğumu, paramı ve mallarımı sınırda bıraktığımı anlatacağım. Sen hiç bozuntuya verme». Saklama, gerçek çehresini asi kazak kişiliğini gizleme zorunlulukları yüzünden safdilleri aldatma gibi Pugaçev'de gelişen duyguyu ve hüneri burda bir kere daha hatırlatalım.

Gerçekten de Pugaçev, kendine önemli bir kişi süsü vererek Kaverin'e ne hikâyeler düzmüştü. İstanbul'da, Mısır'da yaşadığını, derya gibi malı - mülkü olduğunu, hepsinin şimdi dış ülkelerde kaldığını kesti durdu.. Logaçev de arkadaşının bu uydurmala-

rını gerçekmiş gibi doğruluyordu durmadan.

İki kafadar, Çernigovka'ya varıp, Osip Korovka'yı ziyarete gittiler. Pugaçef güya Antuvandan babasına haber ulaştıracak, bir de aldığı atı geri verecekti. Evet bu sefer de ihtiyarı aldatmasını bildi. Adamcağıza önce sahte bir geçiş kâğıdı gösterdi. Bu kâğıda göre ihtiyar oğlu Antuan'la Bender'e yerleşebilecekti. İşleri olmuştu, sonra tuttu bir de böbürlendi: büyük yardımı sayesinde oğlu Vietka'ya yerleşmiş, şimdiyse gümüş takımları ticareti yapıyordu. İhtiyar işkillenmeye başlamıştı. Kalktı sınıra gitti. Dobriansk'taki karantinadan oğlunu aldı eve getirdi.

Pugaçef bu sırada Korovka'nın atına kurulmuş Çernikovka'ya gidiyordu. Gitti. Ordan da step yoluyla Don'a geçti. Kazak köyü Glazunovka'ya vardı. Uğradığı her yerde dış ülkelerde malları bulunduğunu, ticaret yapmak üzere İrghiz'e yerleşebileceğini anlatıyordu. Hikâyesine bir de «tam on iki sene İstanbul'da yaşadım, diye ekliyordu. Orda bir Ortodoks manastırı açtım. Bir sürü Rus kölesini fidye-i necat vererek kurtardım ve Rusya'ya yolladım. Denizlerde yolculuk yaptım, rüzgâr beni ta Mısırlara kadar sürükledi...» diye ekliyordu.

Böyle hak yoluna çalışan, böyle varlıklı bir kişiye kim yardım elini uzatmaz ki... Bir Kazak ona etler, balıklı yahniler veriyor, bir başkası da atını bağışlıyordu.

Pugaçef, Kazak köylerini dolaşırken hep, Bogomolov adında bir adamdan söz ediliyordu. Anlatılanlara göre, bu adam kendisinin imparator Petro olduğunu iddia ediyordu. Belki de bu arada Pugaçef'e başka «Düzmece»lerden de söz açtılar...

İmparator III. Petro geçinen sadece Bogomolov

değildi. Niceleri çıkmıştı ortaya. İmparator III. Petro ile karısı arasındaki geçimsizlikten halk daha o zamanlar haberdardı. Kraliçenin onu tahttan indirerek hapsettiğini de halk yine bir yıldırım hızıyla öğrendi. Sonra da bir bildiri yayınlanmış ve Çar'ın öldüğü bildirilmişti. Hızla gelişen bu olaylar, her türlü rivayetin doğup yayılmasına sebep oluyordu. III. Petro iyi bir Çar olduğu, halkı düşündüğü, köleliği kaldırmak istediği için mi tahttan indirilmişti acaba? Öldüğü ne malûm, hapisten belki de kaçmıştı. Belki halka gözükecek ve halkla birlikte şeytan Çariçe'ye, adamlarına, senyörlere karşı savaşa girecekti, kimbilir...

Rusya'da, özellikle başlangıçta olan köylü hareketleri daha çok «İyi», «Baba», «Halkın dostu ve koruyucusu bir Çar» a inanç fikrini içinde taşıyordu. Bu inançta, sömürülenlerin fecdal düzene karşı yürüttükleri hareketlere, kanunî bir yön verme eğilimi var gibidir. İmparator III. Petro sağ, birgün ortaya çıkıp halkın başına geçecek.. 1760 - 1770 yıllarında ortalıkta dolaşan rivayetler işte bunlardı.

1765'de, Gabriel Kremnev adında bir asker kaçağı, Voroneje eyaletinde halkı etrafına toplamış, yüzbaşı olduğunu ve bir ferman getirdiğini söylemiş, bu ferman gereğince 12 yıl vergi verilmiyeceğini ve yine 12 yıl hiç askere alınılmıyacağını ilân etmişti. Bu adam daha sonra, İmparator III. Petro olduğunu söyledi. Arkadaşları arasında bir kaç taraftar buldu. Bu adamlar yeni Çar'a bağlılık yemini etmeleri için harekete geçtiler. Sonuçta enselendiler ve Kremnev'i imparator olduğunu ilân ettiği her köyde, halkın ortasında kırbaçlandılar. Boynuna «Asker kaçağı ve düzenbaz» yazılı bir levha astılar. Daha sonra da alnına kızgın demirle bu kelimelerin

baş harfleri döğüldü. Sonrada Sibirya'ya sürüldü. Kremnev burda Nerçinski madenlerinde sonsuz kürek cezası çekecekti.

İmparator III. Petro benim diyen ermeni Aslanbekof da aynı biçimde yakalandı. Kamçlandı ve Sibirya'yı boyladı. Asker kaçağı İevdokinof da aynı nedenle yakalandı. O eski müminleri ayaklandırmayı da düşünüyordu.

İzyum eyaletindeki Kupianka'da, Briansk alayının kaçan erlerinden Petro Çernişof, Çarlığını ilân etti. Hatta mahallin papazı adına dualar edecek kadar safdillik gösterdi. Tutuklanan Çernişof verdiği ifade de duyduğu bir takım konuşmalar sonucunda bu sahtekârlığa saptığını, çünkü bütün meyhanelerde III. Petro'nun sağ olduğundan söz açıldığını, söyledi. Asker kaçağıyla papaz hemen Nertçinsk'e sürgün edildiler. Bir süre sonra Nertçinsk mevkii kumandanı General Sovorof bir rapor gönderdi. Rapora göre Çernişof Çarlık iddiasını sürdürüyor ve kendisine bu sıfatla gönderilen değerli hediyeler ülkenin dört bucağından yağıyordu.

Yine aynı devre içinde bir sürü suçtan hükümlü Kamentşikov adında bir kazak hapisten kaçtı. İsset bölgesi serflerini çevresine toplayarak, onlara III. Petro'nun sağ olduğunu ve yakın bir yerde olduğunu söyledi. O da yakalandı, kırbaçtan geçirildi, burun delikleri söküldü ve kalan cezasını doldurmak üzere Nertşinsk madenlerine yollandı. 1769'da Mamikin adında bir kaçak Astrahan bölgesinde, Çar'ın ölmediğini yakında tahta çıkararak köylülere büyük imtiyazlar vereceğini halka bildirdi.

Hükümet 1770 yılında Mozdok kalesinin savunmasını güçlendirmeye, bu cümleden olmak üzere kale çevresine Kazak ileri karakolları yerleştirmeye

karar verdi. Don'dan, Volga'dan takviyeler getirildi. Fakat yeni gelenler burdaki durumdan hoşlanmadılar. Kaledeki sıkı disiplini gerekli bulmuyorlardı. Bu yüzden de güya takviye için buraya gönderilenler her cinsten serseri güruhundan başka bir şey değildiler.

1772 yılında kendisinin Don kazaklarından olduğunu söyleyen Kazin adında biri yüzbaşı Persidski'nin makamına çıktı. Bu adam Bogomolov adında bir serfti aslında. Kont Ramon Vorontsof'un malikânesinden kaçmış, bir süre Saratov'da yaşadıktan sonra, Volga'da mavnacılık yapmış, köylüler arasında hatta Kalmuk aşiretlerinde bile iş tutmuştu. Şimdi de gelmiş askeri görev istiyordu.

Don Kazağı İvanof da bu tarihten az önce 1771 de, Dolotin adıyla aynı bölüğe yazılmıştı. Ufak yaşta öksüz kalan bu adamı Volga Kazakları büyütmüş, Dolotin adını da onlar takmıştı. Dolotin sonraları, Dmitriovsk tuzlalarında çalışmış, at hırsızlığı yüzünden kırbaçlanmış, kaçmış, uzun süre şurda burda serserice dolaştıktan sonra gelmiş yüzbaşı Persidski'nin bölümüne yazılmaya karar vermişti.

Bu, Persidski'ye gelenlerden Bogomolov cenapları arkadaşlarına Çar III. Petro olduğunu söyledi. Kazaklar dört bucaktan düzmece Çarı görmeye geliyorlardı. Macera ve esrarengizlik düşkünü çevrelerde rivayet çarçabuk yayılmıştı. Onun çara benzeyip benzemediği üzerinde tartışmalar yapılyordu habire. Bu arada iki kişi de «yüzü Petro'nun yüzünden farklı, pek benzemiyor ama, aradan on yıl geçtiğine göre, bu kadar değişiklik elbette olabilir» diye fikirde bulundular.

Dolotin - İvanof'a gelince o, Bogomolov'un Çar olduğunu hemen kabul etti. Ve onun yanına «İmpa-

ratorluk sekreteri» olarak yerleşti. Düzmece Çar Bogomolof'un taraftarları gün geçtikçe çoğalıyordu. Ve bunlar Çar'ı halka bildirmeye karar verdiler.

Günlerden bir gün, Kazak Burenin teğmen Terski'ye başvurarak aylığının ödenmesini istedi. Teğmen onu arkadaşlarının önünde tersliyerek «Ne biçim şey bu, dedi. Daha efendinden kaçıp yeni buraya geldin, ne alacağın olur senin?» Kazaklar gösterilere başladılar, bir yandan da «Biz burda hep eski serfleriz, neden Kazak askerleri arasında hor görülüyoruz?» diye bağırıyorlardı.

Kaynaşmalar başlamış, durum Bogomolov'un projelerinin gerçekteşmesine uygun bir zemin hazırlamıştı. Büyük bir kalabalık, Persidski'nin yardımcısına başvurarak Çar III. Petro'nun aralarında bulunduğunu haber verdi.

Halk topluluğuna ayrıca hiçbir izne lüzum görmeden bölüğün atların, mızrak ve kılıçlarını bilcümle donatımını, dinledikleri gibi kullanacaklarını da bildirdi. Durumu öğrenen Persidski derhal toplantı yerine seğırtti. Kazaklar bu sırada Çar'a refakat etmek üzere atlarını eğerliyorlardı. Yüzbaşı boş yere çene çaldı. Asiler hiç bir şey dinlemedikleri gibi, hemen orada bir kazak meclisi kurdular ve subaylarının tevkifini kararlaştırdılar. Bu sırada yaşlılardan birinin oğlu olan Savelyef adlı bir subay, asilerden Çar'la, görüşme izni istedi. Kabul ettiler. Savelyef, düzmecenin bulunduğu kulübeye girer girmez sille tokat işe başladı. Bir yandan da ortalığı velveleye veriyordu. «Hiç imparatorla ilgisi yok tutun yakalayın bunu». Korkan ve neye uğradığını bilemeyen Kazaklar itaat ettiler. Bogomolof'u yakaladıkları gibi pranga'ya vurdular. Düzmeceyle sek-

reteri, sonra Çaritsin'e gönderildi ve orda hapse tı-kıldılar.

1772 Mayısında Askerî Kolej bir bildiri yayınladı. Buna göre Bogomolof ve İvanof halkın önünde kamçılanacak, kızgın demirle dağlanacaklar, sonra kürek cezası çekmek üzere Sibirya'ya sürüleceklerdi. Bildiride Bogomolof'un burun deliklerinin söküleceği de belirtiliyordu. Ayrıca Savelyef'in yüzbaşı-lığa terfiini kararlaştıran askeri kolej, bildirisini kesin bir buyrukla bitiriyordu: «Mozdok Kazakları bundan böyle aralarına ne idüğü belirsiz insanları sokmıyacaklardı.»

Çaristin valisi Beketof, müstahkem mevkii kumandanı Albay Tsipletof'a hükmün infazı için emir verdi. Albayın şehrin tek cellâdının hasta olduğunu bildirmesi üzerine, Astragan'dan başka bir cellat bulup getirdiler.

Bogomolof zindandaydı. Çok sıkı bir gözetim altındaydı. Kimseyle görüştürülmüyordu. Gardiyan-ları ayartmayı düşündü. Bir gün onlardan birini ke-nara çekerek «Sen Çar III. Petro'yu biliyor musun? Şimdi o nerde acaba?» diye sorunca onbaşı Vasilyef ona «Tanımam ve görmedim duyduğuma göre öl-müş» karşılığını verdi.

Ertesi gün, gardiyanlardan biri onbaşı Vasil-yef'i yakaladı ve gözettiği adamın kendisine göğsün-deki haç'ı göstererek «Ben imparatorum» dediğini bildirdi. Bu haberden afallayıp saatlarca şaşkınlık içinde kalan Vasilyef, Bogomolov'un Çar oldu-ğuna inandı, iman getirdi.

Haber bütün şehre yayıldı. Her gün hapishane önüne yığın yığın insan toplanıyordu. Sızlanmalar da başlamıştı: «Bu nasıl iş, hem imparatorun bur-da hapis olduğu söyleniyor, hem de görüşmemize

engel oluyorlar.» Her yönden, Volga'dan Don'dan meraklılar geliyordu.

Piatiiszbianskaya köyünden, bir küçük Rusya-lı olan Pievçi de, Çarı görmek için, kalktı Çaritsin'e geldi. Gardiyanlar onun gidip Bogomolov'un yan-başına oturmasına da ses çıkarmadılar. Adamcağız Bogomolov'a saygı nişanesi olarak peynir, ekmek, 30 kopek de para sundu. Düzmece, görüşmecisinin Albay Denissov komutasındaki birlikleer bağlı ol-duğunu öğrenince, ona: «Albaya tarafımdan selâm et. Beni tez elden gelip görmesini istediğimi söyle, dedi, bütün köye de çok selâm.. Git Atamana, yaş-lılara, bütün Kazaklara haber ver, mümkünse bana yüz adam yollasınlar. Eğer dediklerimi yapmaz, ben de planımı başarırısam, o zaman kellesinin kaç para edeceğini aklından çıkarma.»

Bogomolov, sözlerinin önemini bir kat daha artır-mak için, göğsünü açtı ve «Çar nişanesi» olan haç biçiminde beyaz bir yara izini Pievçi'ye gös-terdi.

Pievçi, köyüne döner dönmez, şehirde gördüğü şeyleri Albay Denissov'a iletmek için harekete geçti. Fakat, olup bitenden habersiz bir subay onun Albayın makamına çıkmasına engel oldu. Pievçi bu sefer de Bogomolov'un ısmarladığı ikinci isteği Atamana ulaştırdı. O sırada, Atamanın yanında başka Kazak-lar da vardı. Kazaklar, Don askeri makamlarının kesin emri olmadan Bogomolov'a asker yollamanın mümkün olmadığını söylediler. Yalnız bir sevgi nişanesi olarak Bogomolov'a bir ruble yollanmasını karar altına aldılar.

Bogomolov'a son derece bağlı olan Semenni-kov adında bir Kazak, sık sık onunla görüşmeye gi-diyordu. İşte bu adam, Don bölgesini dolaşıp bazı

Kazak alaylarını ayaklandırmayı, sonra da Çar'ı kurtarmayı düşündüyse de, Kazak şeflerinin karşı koyması yüzünden bunu başaramadı. Artık, Bogomolov'la II. Katerina taraftarları arasında kavgalar döğüşler bile oluyordu.

Hatta Çaritsin'de durmadan, haksız yere tevkif edilen Çarın kurtarılması bahis konusu oluyordu. Hükümet askerleri bile bu fikirdeydiler. Vali Beketov, baktı ki olmayacak Bogomolov'un mahalli karakola nakli için emir verdi. Düzmece gitmeyi reddetti. Bu sefer zorla götürmeye kalktılar. Sokakta kalabalığa bağırıyordu: «Arkadaşlar beni bunlara teslim etmeyin». Bastılar süngüyü, attılar bir arabaya öylece götürdüler. Öfkelenen kalabalık yol üzerinde bulunan tahta barakaları altüst ettiler, taşlar ve kirişlerle Bogomolov'u götüren kafiye hücumu kalktılar. Bir subay gurubu halkı dağıtmaya muvaffak oldu. Yeni bir isyanın patlıyacağından korkan vali, Bogomolov'u Çerneiarsk müstahkem mevkiine nakletti.

Neticede, askeri kolejin emri uygulandı: Kırbaçlandı, burun delikleri söküldü, kızgın demirle damgalandı, kürek cezasına çarptırıldı. Fakat askeri makamlar ondan halâ korkuyorlardı. Vali Beketov gizli bir emir verdi: Bogomolov, takviyeli bir birlik refakatında, sapa yollardan ve gece, Sibirya'ya sevkedilecekti. Bogomolov, yolda öldü.

Bütün bunlara rağmen, halk halâ, «halkın Çar»ı Petro III'ün menkıbesine inanmaya devam ediyordu. Onun sağ olduğu fikri, Ukrayna'da, Yayık boylarında, Don'da, Volga'da pek yaygındı. Pugaçef gibi bir çok insan ve ülke görmüş bir şahsın, bu uydurma çarlardan, bilhassa en önemlisi olan Bogomolov'dan haberdar olması şüphesiz tabii bir şeydir. O, halen kafasını zorlayan karmakarışık düşüncelerine kesin ve

duru bir şekil vermesi için ortaya bir fırsatın çıkmasını bekliyordu.

Glazunovka'da bıraktığımız Pugaçef, yanından hiç ayırmadığı Logatçef'le birlikte, Saratov'dan geçerek Simbirsk'e yöneldi. İmparatorluk serflerinin çalıştıkları Malikovka köyünden geçerken, köy idare heyetinden Simbirsk için bir serbest geçiş kâğıdı temin etti. Yoluna devamla, Meçetnaya köyüne vardı. Bu köyde, manastırda, eski müminler tarikatının liderlerinden olan Filaret baba, yaşıyordu. Eskiden ticaret yaptığı günlerde bu şehir ve Kazanla iş münasebeti kurmuştu.

Pugaçef kendini Filaret babaya, içi iman dolu bir eski mümin olarak taktim etti. Papaz da ona, Yayık Kazaklarının feci durumunu açtı, bunların toptan Türkiye'ye göçmek niyetinde olduklarını söyledi. Yine Pugaçef ona, maceralarını, kaçışlarını, Terek Kazaklarının haklarını savunmak için Petersburg'a gitme teşebbüsünü anlattı. Yayık Kazaklarının Kubana gitmelerini teklif etmeye de hazır olduğunu sözlerine ilâve etti. Bu teklif, içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulması için tek yoldu. Öyle geliyordu ona.

Tecrübesi ve zekâsının kıvraklığı papazın hoşuna gitti. Ona derhal Malikovka'ya dönerek, Simbirsk için aldığı seyahat iznini iptal ettirmesini sağlık verdi. Yayık'a gidecekti şimdi. Kazaklar onu büyük bir sevgiyle karşılayacaklardı şüphesiz. Aksi halde, Kazan vardı, oraya gidecekti. Orda Filaret babanın konuksever merhametli tüccar bir dostu vardı, Şcelekov'du bu. Kendisini nasıl olsa bağrına basacaktı.

Pugaçef'le Logatçef, Malykovka'ya döndüler. Pugaçef yolda bir gümeç bal aldı. İlgili idareciye götürdü, istediği izni kopardı. Sonra arkadaşına dedi ki: «Hadi istediğin yere gidebilirsin artık. Ben keşiş ba-

banın yanında kalacağım». Pugaçef böyle dedi ama başka türlü yaptı. Meçetnaya'ya gitti Kossov adında birinin evine yerleşti. Burda da kendini eski müminlerin bir papazıymış gibi sattı. Ev sahibinin be-belerinden birini vaftiz etti. Konuşmalar sırasında, Kossov'un Fillippov adında bir kaynatası olduğunu öğrendi. Bu adam Yayık nehrinde buğday sevkedecekti bugünlerde.. Pugaçef bunu da öğrenince adamcağıza kendisini de götürmesini teklif etti. Bir de yalan kıvırdı: Güya yayık balıkçılarından balık alıp satacak, kazandığı parayla kardeşine olan borcunu ödiyecekti. Yüz rublelik bir borç senedinin altındaydı ne yapsın.

Yola çıktılar. Pugaçef işin doğrusunu Filippov'a anlattı: «Bak dostum sana işin aslını söyleyeceğim. Ben Yayık'a balık filan için gitmiyorum, iş başka iş.. Kazakları Kuban'a götürmek niyetindeyim. Onların ne halde olduklarını biliyorsun. Gidip onlara planımı açacağım». Filippov, arkadaşını tamamen doğruladı: «Yerden göğe kadar haklısın. Yayık Kazakları hepten mahvolmuş durumdadırlar ve hepten kaçmayı düşünüyorlar. Bir onlarla konuş, tamam hepsi arkandan gelecekler, göreceksin. Biz duracak değiliz, biz de sizinle geleceğiz tabii».

İşlerin tıkırında gittiğinden sevinen Pugaçef, Filippov'a dış ülkelerde ikiyüz bin rublelik malı olduğunu, bu parayı tamamen Kazakların bakımına harcıyacağını, hepsini Türkiye'ye götüreceğini, Türkiye'de bir paşanın kendisine beş milyon ruble vereceğini anlatıyordu. İşte o zaman Kazakların genel ataman'ı olacak Filippov'u da kendine yardımcı yapacaktı.

İki yolcu, geceyi İaitsk kalesine altmış verst çeken Talovaya ırmağının yakınında geçirdiler. Bir

otele inmiştiler. Otelci Obolayev adında eski bir askerdi. Herkes onu «Tavuk» diye çağırıyordu. Bu tavuk lâkabına herkesten çok kendisi gülüyordu. Çocukluğunda Yayık Kazakları arasında çalışmıştı. İyi tanıyordu Kazakları. Otelinde yatıp kalkan Kazaklar da onunla içli dışlıydılar. Yoksulluklarını, kaçma planlarını hiç saklamadan ona anlatıyorlardı. Hasılı «tavuk» kazaklar için baba bir adamdı.

Pugaçef, önüne çıkan fırsattan faydalanma babında, planının hangi hususlarda gerçekleşmesi gerektiği meselesinde bir kusur işlemedi. Obolayev'i bir güzel sorgudan geçirdi. Yapmak istediği şeyleri açıkladı. Görüşmek üzere başka Kazakları da yanında görmek istediğini söyledi. «Tavuk» onlardan iki tanesini temin etti. Zakladnov adındaki bu iki kardeş otele yakın bir yerde toprak bir kulübecikte oturuyorlar ve tilki avcılığıyla geçiniyorlardı. Pugaçef Yayık Kazakları hakkında onlara bazı sorular sordu. İki Kazak kardeş cevap verdiler: «Durum çok kötü, ayaklanmalar var, bir general öldürdüler, bir sürü insan tevkif edildi, bir kısmı da cezalandırıldı. Astrabad'a göçmek için hep hazırlanıyoruz.»

Pugaçef: «Astrabad'a gitmek de noluyor? Ben sizi Kuban'a götürebilirim. Kazaklar ister mi, istemezler mi onu bilmem.»

Zakladnov kardelşer: «Siz onların Kuban'a gitmelerini sağlarsanız, elbette razı olurlar.»

Konuşma bitince, Pugaçef yeni arkadaşlarına bu konuşmaları hiç bir Kazağa açmamalarını, hele askerî vazifeye gençlerden daha fazla sadık olan ihtiyarlara karşı ağızlarını sıkı tutmalarını tenbihledi.

Yayıktaki binlerce Kazağı, Kuban'a aktarma etme gibi cesurane bir teşebbüse girişen Pugaçef,

önünde ne gibi güçlüklerin ve tehlikelerin bulunduğunu biliyordu. Kelle koltukta maceraya atılmak istemiyordu. Bu iş için gerekli bütün bilgileri elde ettikten, bütün hazırlıklarını tamamladıktan, inceden inceye düşünüp taşındıktan sonra ha diyecekti.

22 Kasım 1772 de İaitsk'e vardı. Kazak Pianov'un evine indi.

BÖLÜM

III

YAYIK'TA

Yayık toplumu Ataman'ı Borodin, eski türeye uyularak yeni Kazaklar tarafından seçilmemişti. Askeri Kolej tarafından tayin edilmişti. Kendini Sent-Petersburg hükümetinin hizmetine veren Kazak şefleri örneğinde bir adamdı bu. Atamanlık görevlerini kendisinin ve «yaşlıların» çıkarına kullanmakta büyük gayret sarfetmişti.

Yayık «yaşlıları» çok varlıklıydılar. Bazılarının yüzlerce baş at sürüleri vardı. Fakir Kazaklardan yok bahasına satın aldıkları balıkları, dükkâncılara yüksek kârlarla satıyorlardı. Engin balık yataklarını kiralityorlar, donatıyorlar sonrada sömürüyorlardı.

Bir Kazak türküsü şöyle der: «Yayık, gümüş bir kapakla örtülü, altın dolu bir küptür». Nehir gerçekten de bin türlü balıkla doludur. Kazaklar ilk zamanlarda, kendi dalyanlarını serbestçe kullanıyor-

lar, istedikleri gibi balık avı yapabiliyorlardı. Fakat 18. inci yüzyılın ortalarına doğru hazine, balık alanlarını bir Devlet Tekeli haline getirdi. Keza, balık konserveciliğinde önemli bir madde olan tuz da devletleştirildi.

Yayık Kazakları, 1752 de balık alanlarının tasarruf hakkını, toplu balık satışı hakkını elde ettiler. Ayrıca, alkol ve gümrük vergilerini toplama hakkını da kazandılar. Ataman Borodin, bir gurup «yaşlılar» la, birlikte paraların tahsili için işe dört elle sarıldı.

Borodin, üç yıl boyunca topladığı paraların hesabını vermediği yanaşmadı. Çünkü hazineye teslim ettiğinden çok, miktarda bir parayı zimmetine geçirmişti. Ayrıca, Kazakların aylıklarını, taahhütlerin yerine getirilmediği bahanesiyle ödemiordu. İaşenin büyük bir kısmını ayniyat olarak kendi tasarrufunda tuttuğu gibi, avlanma hakkı veya «yaşlılar» heyetine girme gibi haklardan Kazakları faydalandırmıyor, herşeyden akrabalarını çöplendiriyordu. Bu devrin belgelerinden birinde aynen şöyle yazılıdır: «Yoksulların soyulması ve yolsuzluk bu devir idarecilerinin günlük işlerindendi». Borodin, sadece Kazakları değil, yerli halkı Kırgızları da sömürüyordu. Borodin'in ve ortaklarının haraçlarından, canı boğazına gelen Kazaklar, Ataman hesap vermedikçe vergi vermiyeceklerini bildirdiler. Genel bir toplantıda, Borodin'i hırsız ilân ettiler ve onun emirlerini tutmıyacaklarını karar altına aldılar.

Sonunda, her iki taraf anlaşmazlığı Askeri Kole'je havale ettiler.

1762 yılında, Petersburg'tan bir hükümet heyeti geldi. Fakat kaşarlanmış Borodin, Kazakların kendisine vermek zorunda oldukları yulaf, havyar ve balıktan, tahkikat heyeti başkanına önemli mik-

tarda rüşvet vererek, işin içinden sıyrılmasını pek güzel becerdi. Rüşvet yapacağını yapmış, inceleme komisyonu, Ataman lehinde karar vermiş, ortakları temize çıkartılmıştı. Borodin vazifesi başında kaldığı gibi, Kazakların hareketleri de usulsüz, düzen bozucu ve serkesçe telâkki edilmiş ve hepten kötülenmişti. Fakat Kazaklar inceleme heyetinin kararlarını tanımıyarak, yeniden hükümete başvurdular. Petersburg'dan yeni bir heyet daha geldi. Borodin, işinden alındı. Kazakların kendi atamanlarını kendilerince seçme hakkı yürürlükte olmasına rağmen, Borodin'in yerine geçici olarak Novokresçenov tayin edildi. Askeri, İaitsk müfreze kumandanıydı bu adam. Gelir gelmez de ortalığı harman etti: Kazak delegeleri kırbaçtan geçirildi, halk ya sürüldü veya Guriev müstahkem mevkiine ek çalışmalara yollandı.

«Yaşlılar» haraçlarına devam ettiler. Ses çıkartanlar yine dayığa yıkıldı. Şikâyetler yine Petersburg'a yağmaya başladı. Tuğgeneral Çerepov başkanlığında bir inceleme heyeti üçüncü defa olarak Yayık'a geldi. General bir süvari birliği refakatinde gelmişti ve bir de ferman getiriyordu. Bu fermanda Kazakların, amirlerinin emirlerini sızlanmadan yerine getirmeleri isteniyordu. Çerepov Ataman seçiminin de yapılacağını söyliyerek, bir takım adaylar ileri sürdü. Kazaklar ise başka adaylar teklif ettiler. Bu sefer, kumandan derhal Kazak meclisinin toplanmasını emretti. Meclis toplanır toplanmaz da, delegelerin bulunduğu binayı müfrezesiyle kuşattı.

Kazak kalabalığı çemberden kendisini kurtarmıştı. Kumandanın ateş emrini duyunca hepten yere yattılar. Dragon müfrezesi¹ önce havaya ateş etti. Fakat halkın gösterdiği mukavemetten sinirlenen

Generalle Atamanlık görevinde bulunan kumandan Novokreşçenov, kitle üzerine ateş emrini verdiler. Dragonların çoğunluğu yine havaya ateş ediyordu. Bununla beraber halk da ateş altındaydı. Üç kişi öldü, altı kişi de yaralandı. Diğerleri tevkif edildiler ve sert soğuk bir günde sabahtan akşama kadar tutuk bırakıldılar. Bu olay 1765 kışında vukubuldu.

Askeri Kolej, Yayık'a ferman üstüne ferman yolluyordu. Halen bölgede bulunan inceleme heyeti bu duruma kesin bir çözüm şekli bulmaya karar verdi. En acil en önemli mesele Atamanın seçimi meselesiydi. İdareci çevreler kendi işlerine gelen adayları ileri sürüyorlar, Kazaklar ise «aşağı tabakadan» ve «yaşlı» oğlu olmayan kimseleri seçmek istiyorlardı. Neticede her iki tarafça da kabul edilen aday Tambovtsev Ataman seçildi. Askeri Kolej de bu seçimi tasvip etti. Fakat bu adam da işe başlar başlamaz «Yaşlılar»ın bir oyuncağı haline geldi.

Yeni bir çatışma daha patlak verdi. Askeri Kolej 1769 başlarında bir karar aldı. Buna göre Kazaklar artık eskiden olduğu gibi barut ve kurşun kullanmıyacaklar, sadece fişek taşıyabileceklerdi. İlgililer bu kararı, haklı olarak eski özgürlüklere vurulan büyük bir darbe olarak kabul ettiler. Bu kararın gözettiği hedefin, Kazakları muntazam orduya bağlamak olduğunu ileri sürdüler. Hükümet de, Kazakların ihtiyat devresinde hakları olan bedelli asker sistemini ortadan kaldırmayı istiyordu.

1769 yılının ikinci yarısında yeni bir ferman çıktı. Bir kazak müfrezesinin Kafkas cephesine yolanması isteniyordu, «Yaşlılar» bu emrin yerine getirilmesini istiyor, halk ise reddediyordu. Neticede cebirle bir birlik kuruldu ve hükümet kuvvetlerinin

refakatinde hareket etti. Bu yollanan birlik, Iaitsk'-in 80 verst uzağında olan Budarino ileri karakoluna vardığı zaman, kuvvetlerinden bir kısmını kaybetmişti. Çünkü Kazaklar yolda kaçmışlardı.

Ertesi yılın başında bir ferman daha geldi. Bu sefer de kurulmakta olan «Moskova lejyonu» için yeni bir müfreze isteniyordu.

Kazak kitlesinin gücü kuvveti kalmamıştı artık. En verimli balık alanları ve topraklar, Atamanla hempalarının elindeydi. Tuz, rakı, balık ticareti onların elindeydi. Halktan bir Kazak ise, borç ödiyeceğim diye çalışıp çabalıyor «yaşlılar»ın keselerini doldurmaya hizmet ediyordu. İmparatorluğun şanı uğruna Sibiry'a'da, Kuban'da, Kırım'da, İsveç'te Baltık kıyılarında, Polonya'da kanlarını akıtan da onlardı. Sanki bütün bunlara bir mükâfatmış gibi, Çarlık hükümeti yayık idarecileriyle elbirliği ederek onların millî bağımsızlıklarına darbe üstüne darbe indiriyordu.

İşte Kazak halkını, İmparatorluğun muntazam ordusu içine katma hedefini güden yeni bir teşebbüs, yeni bir «Moskova lejyonu» teşebbüsü bahis konusuydu.

Kazaklar, lejyon hizmetine girmeyi reddettiler. Bu hizmeti «Yaşlılar»ın üzerlerine almasını kararlaştırdılar. Artık kendisini kimsenin saymıyacağını idareciliğinin sıfıra düşeceğini anlıyan Ataman Tambovtsev, bu fermanın geri alınması hususunda İmparatoriçeye ricada bulundu. Dilekçesinde yazıyordu ki: «Bu birlik Kazak halkından ifraz edilirse, bölgedeki Asya hakları işi derhal farkedeler ve garnizonlardaki kuvvetlerin azaldığını anlarlar. O zaman bunların önüne geçilmez bir daha. Her yerde halka hücum edip yağmalarlar, böyle olaylar el-

bette haşmetli majestelerinin yüksek menfaatlarını zedeler». Buna karşılık Askeri Kolej derhal bir emir vererek kararın uygulanmasını istedi. Yalnız silâh altında bulunan Kazakların sakal bırakmalarına izin veriliyordu.

Emir dinlemeyenlerin avlanma hakkı elinden alınmasına rağmen, Kazaklar, Atamanın hiç bir sözüne kulak asmıyorlar, «Biz askeri hizmeti, Çarlığın ordu düzenine göre değil, kendi eski törelerimiz çerçevesinde kabulleniyoruz» diyorlardı. Ardı arkası gelmeyen toplantılar tertipleniyor, kavgalar, küfürler gırla gidiyordu. Ataman, mahallin ateşli hasımlarını, yakalatıyor, hapsediyor ve kırbaçlatıyordu. Fakat iş bu kadarla bitmiyor, içerdekilerin arkadaşları harekete geçiyor, hapisaneleri basıyorlar ve hep birden steplere kaçıyorlardı.

Ataman Tambovtsev bu işe bir son vermek için eline geçirdiği bütün Kazakları «Lejyon»a yazmaya yeltendi. Kaynaşma daha da arttı, Kazaklar bu hareketi protesto etmek için, balığa ve ot biçimine gitmediler. Atamanın rızası hilâfına, aralarında bir heyet seçerek İmaparatoriçeye yolladılar. İmparatoriçe Askeri Kolej eliyle bu Kazak delegasyonuna bir ferman ulaştırdı. Kazak dileklerini yerine getirmekten çok uzak olan bu ferman, delegelerce benimsenmedi. Başkenti terketmeyi reddettiler, bunun üzerine Askeri Kolej başkanı Kont Çernişov delegeleri toptan tevkif ettirdi.

Bu sırada, Katerina II. Yayık Kazaklarının hoşnutsuzluğunun daha da artacağından korkuyordu. «İlerde yapılacak her türlü tahsise zarar vermiyecek bir tarzda», Kazakların bu lejyon hizmetinden bertutulmalarını emretti. Aynı zamanda, Iaitsk'e yeni bir inceleme komisyonu yollandıysa da bütün gay-

retleri boşa çıktı. Sükûnet temin edilemedi.

1771 Mayıs'ında, Kazaklara bir buyruk ulaştırıldı. Yayık'tan, Kizliara 500 kişilik bir kuvvet isteniyordu. Askeri Kolej de bir ferman çıkartarak Kazaklara yeni bir ödev yüklüyordu: Rusların kolonileştirdikleri bölgeden kaçan Kalmukları yakalayıp getireceklerdi. Kazaklar bu iki emri de peşpeşe reddettiler. Ayrıca, «Yaşlılarının» işten atılarak cezalandırılmalarını ve beş yıldır ödenmeyen aylıklarının verilmesini talep ettiler.

Yeniden, bir milletvekili heyetini Petersburg'a gönderdiler. Heyet başkanı, Kirpiçnikov, İmparatoriçe adına yazılan dilekçeyi Kont Çeraynikov'a sunmaya gitti. Fakat bu senyör dilekçeyi kabul etmediği gibi bir tekmeyle de milletvekili Çernikov'u yere serdi. Heyetin öbür delegeleri korkuya kapılarak, kaçtılar ve şehrin çeşitli yerlerine gizlendiler. Bununla beraber, az bir müddet sonra dilekçelerini imparatoriçeye iletmeye muvaffak oldular. Askeri Kolej derhal bu delegelerin bulunması için emir verdi ne şekilde olursa olsun bunlara yatacak, barınacak yer verilmesini yasak etti. Çünkü «Bunlar, gerçek bozguncuydular». Delegeler, kendi kıyafetlerini, Kazak kıyafetlerini değiştirdiler, sivil giyindiler. Tam altı ay boyunca, İmparatoriçeden bir cevap alırlar ümidiyle, başkentte gezip dolandılar. Ne üstlerinde kalmıştı ne başlarında, aç geziyorlardı artık. Sonunda içlerinden altısını yakaladılar, kamçıldılar, saçları sakalları kazındı ve orduya gönderildiler.

Çariçe ikinci bir dilekçe daha aldı. Bu dilekçe de delegelerin uğradıkları kötü işlemler aksettiriliyordu. «Majestelerinin sadık bendeleri olan bizler, bedbahtız. Bizim için yaşamamanın tadı tuzu kalmadı artık. Ataman Tambotsev ve onun «yaşlı»ları bizi

insan takatının üstünde işkençelere koşmaktadır. Düşkün değiliz yalnızca, yoksulluk içindeyiz de.. Öyle bir durum içindeyiz ki artık Majestelerine hizmet edecek halimiz kalmadı. Yiyecek içecek hiç bir şeyimiz yok, gırtlaklarımıza kadar borç içindeyiz».

Katerina II. Trobenberg başkanlığında yeni bir inceleme komisyonu teşkil ettirdi. Bu general çok sert ve enerjik bir adamdı. Derhal asilerin bastırılmasına girişti. Asi önderlerden yedisini kırbaçlattı, sakallarını kestirtti ve hepsini hükümet ordusunda hizmet etmek üzere Oranburg'a sevketti. Fakat bir Kazak grubu yolda kafileye hücum etti ve tutuklarından altısını kurtardı.

Kirpiçnikov, 9 Ocak 1772 de, Petersburg'dan dönerken Iaitsk'e uğradı. Kadın erkek çoluk çocuk büyük bir halk kitlesi tarafından karşılandı. Kazak delegasyonuna başkette yapılan muameleleri anlattıktan sonra, müracaatlarının tamamen akim kaldığını halka bildirdi. Kirpiçnikov ayrıca «yaşlılar»ı ve inceleme komisyonunu bir müdahale ordusuyla tehdit etti. Ya Kazak taleplerini yerine getirecekler, ya da silâhlar konuşacaktı.

Trobenberg, bir «yaşlı»yı, Kirpiçnikov'a yolladı, merkez kançılarlığına gelmesini emretti. Kirpiçnikov haberciyi kovdu. Bunun üzerine general bu asiye yakalamaları için otuz Kazağı görevlendirdi. Halk kalabalığı bu Kazakları Kirpiçnikov'un evine sokmadı, bu arada büyük bir kavga çıktı. «Yaşlılar» grubundan iki Kazak, yakalanarak «bir buz mahzenine» atıldı. Diğer taraftan da bir çok asi tevkif edilip prangaya vuruldular. Kaynaşan ve avaz avaz haykıran kalabalıkla dopdolu caddeler devriyelerle tutulmuştu.

Halk kaynaşması günlerce devam etti. 13 Ocak

1772 de şehrin ana caddesi muazzam bir insan denizi halindeydi. Yaya, atlı, sopa ve silâhlı bir kalabalıktı bu. Trobenberg, çeşitli noktalara toplar yerleştirmişti. Fitilleri ateşleme emrini de verdi.

Kazaklar, kumandana Şigayev - ilerde Pugaçef'in yardımcısı olacaktır - adlı bir Kazağı temsilci olarak gönderdiler, dileklerinin yerine getirilmesini talep ettiler. Kumandan, zaman kazanmak için, bu taleplere on, oniki gün içinde cevap vereceğini bildirdi. Şigayev müracaatına kesin bir cevap istiyordu, aksi taktirde kanın akması kaçınılmaz bir şeydi. Fakat, kumandan banamısın bile demiyordu.

Bunun üzerine Kazaklar toplandılar. Dua'dan sonra hep birlikte hareket edeceklerine dair haç üstüne and içtiler. Kumandanla, yeniden birçok görüşmeler yapıldıysa da müsbet bir sonuç elde edilemedi. Hava elektriklenmişti, bardak taşıyordu artık.

Şigayev, son bir defa daha görevlendirildi. Şigayev kumandana giderken, yolun ortasından yürüyor, Kazak kalabalığı da onu yol boyunca takip ediyordu. Birden bir top gürledi, arkadan bir daha... Bu general Trobenberg'in toplarıydı. Halk, düşman ilân ediliyordu.

Öfkelenen halk, hücumla geçti, topları çekip aldılar ve generalin askerlerine çevirdiler namlularını. Askerlerin büyük bir kısmını katlettiler. Her yandan, akın akın silâhlı Kazaklar geliyorlardı. Sabır bardağı taşmıştı. General'i kılıç darbeleriyle öldürdüler. İnceleme komisyonu üyesi Durnova'nın sopalarla kafası gözü dağıtıldıktan sonra, bir zindana tıkıldı. «Yaşlı»lardan bir çoğu döğüldü ve yaralandı. Şigayev'in müdahalesi olmasaydı. Durnova'yı öldüreceklerdi.

İntikam hırsıyla çılgınlaşan Kazaklar, bütün

gün boyunca tarama yaptılar, «Yaşlılar»ın evlerine dalıyorlar, ellerine ne geçerse yağmalıyorlar, inceleme komisyonuna ait dosyaları parçalıyorlar, öldürdükleri subayların cesetlerini kızaklara yığıp katedralin önünde teşhir ediyorlardı. Öldürülen «yaşlı»ların gömülmesini papazlara yasak ettiler. Hepsinin cesedini tarlaya kazdıkları bir çukura doldurdular. Kazak meclisi bir kaç gün sonra «Kazak halkının bütün düşmanları için» verilecek cezaları ilân etti. Patırtıda sağ kalan «yaşlılar» galip Kazaklara bağlılıkların bildirmek ve özür dilemek zorunda kaldılar.

Çarlık hükümetinin bastırma hareketi, pek müthiş oldu ama. Orenburg valisi Reinsdorp, İaitsk'e bir ceza seferi açtı. General Freymanda bir piyade bölüğüyle Moskova'dan hareket etti. Ayaklanma ciddiydi, merkezi hükümetin prestij ve otoritesi bahis konusuydu. Katerina II. hükümeti, yarım yamalak tedbir politikasından vazgeçti. İsyanın kökü bu sefer kazınmalıydı. Kazak özgürlükleri, tamamen yok edilmeli, merkez kançılarlığı, ataman ve «yaşlı» gibi ünvanlar ortadan kaldırılmalı, Orenburg askeri idaresine bağlı bulunan Kazak birlikleri dağıtılmalıydı.

Katerina II. elebaşların yakalanması hususunda, vali Reinsdorp'a emir verdi. Kazaklar önderlerini vermediler, İmaparatoriçeye karşı hepten suçluyuz, şu veya bu şahıs bahis konusu olamaz dediler. Bir taraftan da şehri savunmaya hazırlanıyorlardı. Civardaki ileri karakollarda bulunan arkadaşlarını çağırdılar erzakı cepaneyi yığdılar. General Fregman'ı karşılamak üzere de stepe topla donatılmış kuvvetli bir müfreze yolladılar. Bununla beraber konuşmalar yolunu da tamamen kapatmamak için Perfiliev adında bir kazağı da birlikle beraber tem-

silci yolladılar. (Athanase Perfiliev daha ilerde Pu-
gaçef'in en esaslı adamlarından biri olacaktır). Ko-
nuşmalardan bir sonuç çıkmadı. Çünkü Freyman
elebaşların teslimi üzerinde ısrar ediyordu. Kazak-
lar kaderlerini silâhla halletmeye karar verdiler.

1772 yılı haziranında, Iembulatovka ırmağı kı-
yılarında savaş başladı. Kazakların inatçı mukave-
metlerine rağmen, Freyman cepeyi söktü ve Iaitsk
üzerine yürüyüşe geçti. Halklar, İran ve Koiva'ya
kaçmayı düşündüler. Mallarını mülklerini topluya-
rak şehri terketttiler. Binlerce aile evlerini barkla-
rını bırakarak step'e göçtüler.

General Freyman, 7 haziranda Iaitsk'e girdi.
Şehrin dış mahallelerine ve meydanlara postalar
yerleştirildi, devriyeler gece gündüz her tarafı tara-
maya başladılar.

Merkez kançılarlığı, mevki kumandanı albay Si-
monov'un uhdesine verildi. Kazak meclisinin
(Krug) dağıtıldığı, halkın tehlike anında çaldığı
alarm çanının bundan böyle çalınmıyacağı, yasak
edildiği ilân edildi.

Halk şehri boşaltmıştı. Bir kısmı kaçmış, di-
ğerleri ise tutuklanarak Orenburg'a yollanmıştı.
Orenburg'da hapisanelerde yer kalmadığı için sanık-
lar çarşı ve borsa binalarına kapatılmışlardı.

Pugaçef, Iaitsk'e vardığı zaman, durum işte bu
merkezdeydi. Geçen olaylar, Trobenberg, Freyman
günün konusuydu. Hep bunlardan bahsediyorlardı.
Yeni bastırma hareketleri bekleniyordu. Aşağı taba-
kadan olan Kazaklar Çarlık hükümetinden en ufak
bir iyilik ummuyor ve onun daima kendilerini so-
yanlarla elbirliği ettiğini anlıyordu. O halde, hiçbir
fayda getirmiyen dilekçeleri Petersburg'a yollama-
ğa artık ne lüzum vardı? Rus köylüsünün gelenek-

sel usulüne başvurmaktan, yani kaçmaktan başka daha hangi yol kalmıştı ki. Halen binlerce aile yollara düşmüşütle, kaçıyorlardı. Kaçıyorlardı ama, general Freyman kesmişti yollarını. Nasıl etmeli de zorla yarıp geçmeli? Yok mu bir adam, kaçakların başına geçecek onlara yol gösterecek bir adam yok mu?

Diğer taraftan, mütemadiyen Bogomolov'dan konuşuluyordu halâ. Çaritsin'de Petro III. olduğunu ilân eden, halkı kurtaracak olan Çardan. Esrarlı bir şahsiyeti vardı bu Çarın, ama bütün ümitler yine ondaydı.

Iaitski'te Pugaçef'i konuklayan Kazak Pianov, bir gün ona, Çaritsin'deki olayı sordu. Gerçekten Çar zuhur etmiş miydi? Yoksa uydurma bir haber miydi bu? Pugaçef soruya kulak kabarttı. Bu özel olarak ilgilendiği bir konuydu. Pianov'a, Çarın hapsedildiğini fakat kaçtığını, anlattıktan sonra, Çaritsin'deki olayın da doğru olduğunu, Çar'ın halka gözüktüğünü söyledi. Derin bir sükuttan sonra, Pugaçef yine Kazakların göçmesi meselesine döndü. «Hak ve hukukunuzun elinizden alınmasından, bu kadar zulüm ve işkenceye boyun eğmekten utanç duymuyor musunuz?» dedi. Pianov cevap verdi: «Elden ne gelir, neylersin kaderimiz bu».

Pugaçef bunun üzerine, Kazakları Türkiye'ye yerleştirme imkânını Pianov'a açtı. Bu iş için yatıracığı paradan, kendisine yardım vadeden Türkiye'li paşadan hikâyet etti durdu. Pianov kuşkulandı. Başlamıştı, sordu: «Peki ama, yahu sen kimsin?» Bu soru, halen Pugaçef'in kafasında filiz halinde bulunan fikirlere kesin bir şekil veren bir darbeydi sanki. Ciddi bir tonla ve kelimeleri tarta tarta cevap verdi: «Öyleyse bak, dinle. Bu dediğimi Kazak-

lara ister aç, ister açma, ağa keyfin bilir, yalnız şunu bil ki, İmparator Petro benim».

Arkadan da, yine usta olduğu hikâyeciliğine döndü, başladı kesmeye: İmparatorluk hassa askerlerinin kendisini nasıl tevkif ettiklerini, General Maslov tarafından nasıl kurtarıldığını, Polonya'ya, İstanbul'a, Mısır'a nasıl seyahat ettiğini ve nihayet Yayık'a nasıl döndüğünü bir güzel yutturdu. Pianov inandı, çünkü ona inanmak istiyordu, çünkü inanmak zorundaydı, ihtiyacındaydı. Belki de Kazakların kurtarıcısı olacak bir insanın sözlerine nasıl inanılmazdı?

Pianov, hiç kimseye bir şey söylememesi için Pugaçef'e sıkı sıkı tembih etti. Sonra kalktı, halkın itimadını kazanmış, güvenli arkadaşlarını buldu, onlara başından geçen olayı anlattı. Kazaklar, «İmparator»a ve projelerine büyük bir sempati gösterdiler. Fakat harekete geçmek için durumun uygun düşmediğini, ortada hiçkimsenin bulunmadığını, «bütün bu meseleleri görüşüp konuşmak için» Noel'i beklemek gerektiğini tavsiye ettiler.

Zar atılmıştı. Zulüm gören, izlenen, kaçak Kazak, canilerin darbelerinden kaçan bir imparator rolü oynayacak artık. Ve şimdi o, bütün Yayık Kazakları ordusunu peşinden sürüklemeye hazırlanmaktadır.

Pugaçef otuzundadır, fakat hayat onu yaşlandırmıştır ve kırkında gözükmetedir. Boyu kısa, saçları koyu kestane rengine, sakalı siyah ve kır düşmüştür. Omuzları geniş, gövdesi ince ve narin. Gözleri keskin, «Biraz korkunçtur.» Göğsündeki ve sol şakağındaki yaralar, savaş ve hastalık yadigarıdır.

Evini, barkını, kârı ve çocuklarını terkedeli hayli zaman olmuştur. Odsuz ocaksız, büyük yollar-da, dar patikalarda, ormanlar ve bataklıklar içinde gezip dolaşmak, tünemek günlük hayatı olmuştur. Kendi ülkesinden başka yabancı elleri de gezip tozmuştur. Fakat hiç bir yerde yuva yapamamış, yerleşememiştir. Dilediği gibi yaşıyacağı bir diyar, hür bir diyar çıkmamıştır karşısına, hiç bir yerde böyle bir ülke bulamamıştır. Kovalıyanların elinden kaçmış, iyi insanların evlerinde, koyunlarında saklanmıştır. Kazakları, ordunun erlerini, köylüleri memurları, asilleri, Türkleri, Tatarları, Prusyalıları ve Polonyalıları tanımıştır. Hürriyeti kendisi yalnız kendisi için aramış, ama hiç bir yerde bulamamıştır. Birgün başka insanlarla beraber ve aynı anda bu özgürlüğü aramaya kalkarsa ele geçirilebilecek midir acaba, kimbilir?

Ben İmparatorum diyordu. Başkaları da demişti bunu. Bir kıymet ifade edecek miydi, bir şeye yarıyamak mıydı bu iddiası? Onların sonu hep kötü olmuştu. Ama kimbilir belki başaracaktı o. Uydurma belgelerle, takma adlarla yaşamaya alıştı. Terek Kazaklarının Atamanıym demiş inandırmış, Türk Sultanıyla ilgisi olan zengin bir tüccarım demiş yutturmuştu. Ben bütün Rusya'nın Çarıyım dese sanki olmaz mıydı ki? Hava da müsaitti zaten, rivayetler halkın Çarının zuhur ettiğini haber veriyordu her tarafta. Evet işte ta Çarın kendisi. Yayık Kazaklarının başına geçmeye başlıyordu. Hürriyet yolu burda mıydı yoksa? Bu tek başına gittiği daracık patika yolu değil, binlerce Kazağı sürükliyeceği büyük bir yoldu. Tıpkı kendisi gibi bağımsızlığa doymıyan binlerce Kazağın yolu.

Aldığı karar, kendisini bulunduğu çıkmazdan kurtaracak bir yoldu da. Gerçekten de neresi vardı ki gidecek? Evine dönemiyordu. Öyleyse yine şurda burda dolaşmak, durup dinlenmeden gizlenmek ka-
lıyordu. Ama yeterdi artık. Kaç yine kaç, yine ya-
kalan, ye kamçıyı, boyla zindanı, bağlan demire...
Yoktu ki bunun bir sonu.

Bir imparator rolü oynamak, şüphesiz irade, ce-
saret ve kararlılık gerektiren bir iştir. Ama Puga-
çef de özellikleri olan bir insandır. Yoksul Kazağın,
kötü hayatı tevekkülle karşılayan tarafı yoktu on-
da. Hapishaneymiş filan dinlemez durmaz kaçır, en
kötü durumlarda bile kendini kurtarmasını becere-
bilen bir insandır.

Pugaçef, Iaitsk'te bir hafta kaldı. Çarşmayı gezi-
yor, konuşmalara kulak veriyordu. Duyduğu dinle-
diği şeyler cesaretini artıracak yeni projeler ilham
ettirecek cinstendi. Ama Pianov'un tavsiye ettiği gi-
bi beklemek gerekiyordu. Kalın bezden bir ceket
yaptırdı, birkaç parça kumaş satın aldı; balık tüc-
carı olduğunu da unutmuyarak birkaç da kuru sa-
zan aldı ve Meteçnaya yollarına düştü.

Tekrar Obolayev'in oteline gitti ve orda Zaklad-
nov kardeşlerden birine rastladı. Delikanlı, Puga-
çef'e Grebnev isminde yeni bir Kazak tanıttı. Greb-
nev de Pugaçef'e Çika-Zarubin'den bahsetti. Bu Çi-
ka-Zarubin ilerde Pugaçef'in en gözde partizanların-
dan biri olacaktır.

Pugaçef, Filippov'la yola çıkmıştı. Fakat kork-
maya başlayan bu adam yolda arkadaşından ayrıldı,
Meçetnaya hükümet makamlarına başvurarak Puga-
çef'in Çar Petro iddiasında bulunduğunu ihbar etti.

Askerler, Pugaçef'i Malikovka'da yakaladılar.

Yapılan sorgusunda iddia edilen hususlarda Filip-pov'la hiç bir şey konuşmadığını, Don Kazaklarını ayaklandırma meselesinin de tamamen yalan ve if-tira olduğunu söyledi. İşkence altında da herşeyi in-kâr etti ve ifade vermedi. Dayak sırasında polis mü-dürünün bir şey dikkatini çekti: Pugaçef'in vücudunda kırbaç izleri vardı. Polis döğüyor hem de as-ker kaçağı olup olmadığını ona soruyordu. Pugaçef yine cevap vermedi. Sonucunda, polis müdürü bu şüpheli Kazağı demirlere vurdurarak Simbirsk'e sevketti.

Pugaçef yolda gardiyanları elde etmeye çalıştıy-sa da, başaramadı. Gardiyanlar çok para istediler, onunsa yeteri kadar parası yoktu, böylece teşebbü-sü suya düştü. Simbirsk'e geldiler. Simbirsk'te de boş durmadı, gardiyanını ve kançılara papazını ayartmağa çalıştı. Gardiyan Pepov'a, büyük serveti olduğunu, hepsini Filaret babaya emanet bıraktığı-nı öğünerek anlattı. Tabii gardiyan işi papaza sor-durtunca, yalan meydana çıktı.

Bu olaylardan sonra onu Kazan'a yolladılar. Burda kendisine, Filippov'un verdiği ifade okundu. Büyük bir hırs ve azimle kendisini savundu. Filip-pov'un Petro III.'üm dediği zaman sarhoş olduğu-nu, fakat hiçbir zaman Kazakları kışkırtmadığını kesin bir şekilde ifade etti.

Çarlık hükümetinin bu uydurma düzmece Çar-larla başı hiç hoş değildi, bilhassa Yayık Kazak-ları arasında karışıklıklara sebebiyet veren kişilere daha çok sinirleniyordu. Kazan valisi şahsen Puga-çef'i görmeye gitti. Pugaçef'in sefil düşkün perişan halini gözleriyle gören vali, bu adamın ben impara-torum diyerek Kazakları ayaklandırmaya kalkacağı-na imkân ve ihtimal vermedi. Vali, ayrıca senato'ya

ulaştırdığı raporunda, Pugaçef'in silik bir şahsiyet olarak gözüktüğünü, yaptığı şeylerin pek önemli olmadığını belirtiyor ve suçlunun ferman gereğince cezalandırılmasını teklif ediyordu. Bahis konusu ferman Polonya'dan dönen kaçaklarla ilgili olup, kırbaçlanma ve Sibirya'ya müebbed sürgün cezalarını ihtiva ediyordu.

Kara yazısının yazıldığı bu anda, bıkip yorulma nedir bilmiyen Pugaçef, kaçmaya hazırlanıyordu. Filaret baba, bir gün kendisine Kazanlı bir tüccardan Çehelekov'dan söz etmişti. Bu adam aslında serfti, sonradan zengin bir tüccar ve sanayici olmuştu. Asillerin çekememezliği ve dalavereleri yüzünden o da bir çok meslekdaşı gibi politika hayatının dışında kalmıştı. Bu yüzden de eski müminlerin dalalet yoluna sapmış, onların kucığına düşmüştü. Ateşli, inançlı bir Eski - mümin olup çıkmıştı. Bir oğlu vasıtasıyla, mahpuslara ekmek yemek sadaka v.s. gönderiyor, böylece tanrı hizmetini en iyi şekilde yerine getirdiğine inanıyordu. Pugaçef'in, «Sakal ve haç» uğruna hapislere düştüğünü öğrenmişti. İşte Pugaçef bir gün bu durumdan faydalanmaya kalktı, öteberi yemek v.s. dağıtan çırağı bir kenara çekti ve ona: «Allah aşkına senden rica ediyorum, git efendine söyle de gelip beni görsün. Ona, benim bir Don Kazağı olduğumu, kendisiyle muhakak görüşmek istediğimi söyle. Yalvarırım gelip benimle görüşsün».

Çehelekov, görüşmeye geldiği zaman, Pugaçef Çarlığından filan hiç söz açmadı, dini sebepler yüzünden kovuşturmaya uğradığını söyledi, arkadan da Filaret babanın selâmını ilettil. Pugaçef ayrıca, alacağı ödünç paraların Filaret baba tarafından derhal ödeneceğine dair, tüccar teminat da verdi. Çünkü

bütün parası papaz babada kalmıştı. Klebeykov adlı diğer bir tüccara da aynı hikâyeleri anlattı, fakat her iki iş adamı Pugaçef'e vaad'den başka beş para yardım etmediler. Mektupla Filaret babadan da para istediye de, o da fos çıktı.

Bütün bunlara rağmen, Pugaçef cesaretini kaybetmiyordu. Ustallığı ve enerjisi sınırsızdı. Eyaletin kançılarlık dairesinde bir zindanda yatıyordu. Elleri ayakları zincirliydi. Ne yemek veriyorlardı ne de bir şeycikler alabilmesi için para. Üç beş «iyilik-sever» kişinin eline bakmaktan başka yolu çaresi yoktu. İşte getirirlerse onlar getiriyorlardı. O da her zaman değildi tabii. Durmadan kaçmayı düşünüyordu. «Demirler kollarımı bacaklarımı kırıyor, amanın pek ağır» diye sızlanmaya başladı. Çavuş zincirlerini biraz hafifletti. Şimdi biraz daha iyiceydi, ağır da olsa yürüyebiliyordu.

O günlerde Kançılarlık binası, pek harap yıkık bir haldeydi. Bu yüzden tamirata geçildi ve zindandaki tutukların, bahçeye çıkmalarına izin verildi. Pugaçef'in de bir asker refakatinde şehirde «sadaka dilenmesi, idarece uygun görüldü. Ekseriya, diğer tutuklarla beraber çalışmaya gidiyor ve şefler üzerinde iyi bir tesir bırakıyordu. Sessiz, itaatlı, dini bütün bir adam.

İçerde, Drujinin, adında biriyle tanıştı. Epeyce ikbal görmüş bir adamdı bu. Tuz tekel idaresinde çalışmış sonra para yediği için hüküm giymişti. İki tutuk sık sık dayak cezalarında hazır bulunuyorlardı. En ufak bir kusur işleyen arkadaşlarının kırbaçlandığı bu günlerde, yeni bir dayak sahnesi kurulmuştu. Drujinin bu ara Pugaçef'e takıldı: «Eee Pugaçef bir gün de sıra bize gelecek..» Pugaçef cevap verdi: «Yapılacak tek bir şey var, o da burdan kaç-

maktır. İşe yolladıklarında bakarız gardiyanlar az mı, tamam atlarız bir gemiye yallah çeker gideriz, bu iş çantada keklik.»

Drujinin, planı gerçekleştirmek için bir sandal temin ettiyse de, kaçma fırsatı bulamadılar. Sonra, Volga'nın suları da çekilmeye başlamıştı, bu durumda nehir yolunda gitmek hemen hemen imkânsızdı. Pugaçef projeyi değiştirdi. Nehirle gidilmiyorsa, kara yoluna, ayağa n'olmuştu sanki, ama bu iş için de herşeyden evvel bir at lâzımdı. Drujinin: «Pek alâ, dedi, bir at almak benden, ama hangi yoldan gitmeli iş bunda». Pugaçef soruyu umursamadı bile: «Yol mu yok, al sana Yayık, İrghez hatta Don. Bu da tasa mı sanki, şurdan bir kaçsak gerisini bana bırak.»

Yine her işin başı gardiyan. İçlerinde bir tanesi daha mı iyidi ne? Pugaçef'e öyle geliyordu. Küçük Rusyalıydı bu. Polonyadan geri getirilmiş eski bir asker kaçağıydı, yeniden girmişti orduya.. «Bir Rus askerinden daha iyice» gibi görünüyordu. Pugaçef gözüne kestirmişti. Bir gün yarı ciddi yarı şaka sordu: «Eh delikanlım, askerliğin çok mu daha ne zaman bitecek bakalım». Küçük Rusyalı: «Şu günlerde bitmek üzere. Ama nereye gideceğimi de bilmiyorum, bizim memleket buralara çok uzak.»

Gardiyan elde edilir, at araba hazır beklerse tabii geriye kaçmaktan başka bir iş kalmaz. Pugaçef'le Drujinin, muhafız subayına çıktılar şehire gitme iznini kopardılar. Dostları olan bir papazı ziyarete gideceklerdi. Subay yanlarına iki asker kattı. Biri si Küçük Rusyalıydı.

Papazın evine varınca, bizim ahbablar rakı, bira ve bal şerbet aldirttilar. Bütün tayfa yiyip içip demlenmeye başladı. Sonra kalktılar gitme zama-

nydı artık. Küçük Rusyalı bu anda fitil gibiydi. Dışarı çıktılar, sokakta bir at arabası bekliyordu. Arabacı Drujinin'in oğlundan başka bir kimse değildi. Drujinin gürledi: «Hey arabacı bana bak bizi kale içine kaç a götürürsün?»

Arabacı beş kopek istedi, tutuklar ve gardiyanlar hep birden arabaya bindiler. Araba şehir dışı bir yönde gitmeye başladı. Tam kır bir yere gelmişlerdi ki sarhoş er ayıldı: «N'oluyor be daha gelmedik mi?» Pugaçef gülerek: «Şöyle bir tur yaptık canım.» Arkadan da hemen askeri kaldırıp yola savurdular. Zavalıcık korku içinde ne olduğunu anlamamış ve aptallaşmıştı. Atı kamçılادıkları gibi gözden kayboldular.

Biraz sonra, Pugaçef arkadaşından ayrıldı. Ona artık ihtiyaç kalmamıştı. Yayık'a döndü. Dostlarıyla doluydu Yayık ve orda kendisini önemli bir ödev bekliyordu.

Kaçışından iki buçuk ay sonra, Petersburg'dan hakkındaki hüküm kararının bir sureti geldi: «Yabancı bir ülkeye, Polonya'ya kaçtığından, Rusya'ya döndüğünde kimliğini sakladığından ve bilhassa Kazak Pianov'a caniyane ve rezilane sözler sarfettiğinden yukarda adı geçen Pugaçef yersiz yurtsuz ve serseri olması hasebiyle Pelim şehrine sürölüp kırbaçlanacak ve keza bu şehirde üç kopek bir yevmiyeyle herhangi bir amme hizmetinde çalıştırılarak, kaçmaması için sıkı bir gözetim uygulanacaktır.»

Oysaki Pugaçef çoktan kayıplara karışmıştır. Kazan valisi kaçığın takip ve derdesti için kesin emir verdi. Vali, Pugaçef'in İrghez'de saklanabileceğini tahmin ediyordu. Çünkü İrghez halkı ve eski müminler her gelene buyur ediyorlardı. Üç kaçığın

yakalanması için İrghez polis müdürüne talimat verdi. Fakat tabii olarak araştırmalardan bir sonuç elde edilemedi.

Petersburg idareci çevreleri daha mantıklı bir şekilde düşündüler. Kont Çereysov, Pugaçef'in Don'da bilhassa Yayık bölgesinde aranması hakkında emir verdi. Orenburg valisi ve Kazak şeflerine, Pugaçef'i ele geçirdikleri taktirde «özel bir muhafız birliği refakatinde» Kazan'a yollamaları bildirildi.

Bu esnada Pugaçef nerdeyse sivrilmek üzeredir. Artık kaçak bir Kazağın yeniden yakalanması bahis konusu değildir. İmparatorluğu temelinden kurtarmayı düşünmek zamanıdır.

Pugaçef, Iaitsk'e giderken, yolda köylülerden pasaportsuz şehire girilemediğini öğrendi. Hemen tersyüz geri döndü, Obolayev'in «Tavuğun» oteline yerleşti. Burda zamanını, avlanmak, avcılarla konuşmakla geçiriyor. Kazakların ne düşündüklerine dair bilgiler topluyordu. Burda edindiği şeyler iyiden iyi ümidini artırıyor ve şahsi kanaatlarını doğruluyordu.

Bir gün hamama gitti. Şu zindan ve steppe topladığı pisliklerden kurtulmalıydı artık. Çamaşır da değiştirmeliydi. Bu ne biçim üst baştı ondaki. Kan lekeleriyle dolu kaba kumaştan bir ceket, pis berbat halde Rus çizmeleri, başında bir de adi bir külah.

«Tavuk», hamamda Pugaçef'in göğsündeki yara izlerini görünce, merakla bunun ne olduğunu sordu. Pugaçef, Pianov'un yani Petro III.'ün hikâyesini «Tavuğa» anlattığını hesaplıyarak, şöyle cevap verdi: «Bu Çar alametidir». Obolayev şaşırıp

kalmıştı. Nasıl işti bu. Basit bir Kazağın göğsünde nasıl oluyor da böyle bir alamet bulunuyordu. Sonra Çar oteline inip kalıyordu, Allah Allah. Fakat, olayları öyle berrak ve aydın bir şekilde izah etmesini becermişti ki biçare «Tavuk», «Aptallığının bağışlanmasını» dilemekten başka bir şey yapamadı. Pugaçef, safdil otelciyi affetmekte pek cömert davranırken, yeni bir emre kadar kendisinin yine basit bir kazak olarak bilinmesi ve sırrın kimseye açılmaması hususunda sıkı tenbihatta bulundu.

Pugaçef menşeyini Greguvar Zakladnov'a da açtı. Ayrıca onu görevlendirdi de.. Zakladnov Iaitsk'e gidecek, güvendiği insanlara Çarın gelerek Kazakları «Yaşlılar»ın zulmünden kurtaracağını ve hepsini toparlıyarak Kuban'a götüreceğini söyleyecekti.

«Çar», Iaitsk'te sabırsızlıkla bekleniyordu. Kazakları bu korkunç durumdan sadece o kurtarabilirdi. 1773. Nisanı sonunda, asi Kazakların mahkemesi bitmiş, kesin hüküm ilân edilmişti.

Hüküm kararı neticesine göre: 16 Kazak kırbaçlanma cezasına çarptırılıyor, ayrıca burun delikleri sökülüp kızgın demirle damgalandıktan sonra, müebbed kürek için Sibirya'ya sürülüyorlardı. Yine 38 kişi kırbaçlandıktan sonra aileleriyle birlikte Sibirya'ya yollanıyor, diğer 5 kişilik bir gurup da «Dökülen kanları temizlemek» üzere kale dışındaki bir askeri hizmete koşuluyordu. Bir yirmi beş kişi de kamçılandıktan sonra orduya kura askeri olarak dahil ediliyor ve Sibirya garnizonlarına dağıtılıyorlardı. Bundan başka, Atamanlara, yaşlılara ve subaylara yapılan zarar ziyanı kapatmak için de halka ortak bir ceza veriliyordu. Halk zarar ziyanı aralarında eşit olarak taksim edecekti. Özet olarak, bütün Iaitsk halkı cezaya çarptırılıyordu.

Mahkeme kararı Kazak genel meclisinde okunduğu zaman oturumda bulunanlar üzerinde büyük bir tesir yaptı. Kadınlı erkekli 144 kişi Sibirya yolunu tutmuştu. Ödenecek genel cezaya gelince: «Yaşlılar» bu meseleyi öyle halettiler, öyle bir tevzi taksim şekli tutturdular ki neticede kabak fakir Kazakların başına patladı.

Çar'ın Talovaya otelinde zuhur ettiği rivayeti Iaitsk'te yayılmaya başladı. Zakladnov, Çarın meydana çıktığını, halka görüldüğünü Kazaklara anlatınca, içlerinden bir çoğu, İmparatorla görüşmek arzusunda olduklarını söylediler. Pugaçef onları huzuruna tam bir imparator gibi kabul etti. Karşısında diz çökmüş öylece duruyorlardı. Pugaçef de öpmeleri için ellerini uzatıyordu, Kazaklar, «yaşlılar»ın haraçlarından, askeri hizmetin meşakkatinden, sakallarının kırılmasından dert yaşıyorlar ve haşmetliyi bütün Kazakların büyük bir sevinçle karşılayacakları üzerinde teminat veriyorlardı.

Pugaçef gürledi: «Pekâlâ oğullarım, benim yaman atmacalarım. Dikkatli olun terketmeyin beni. Sizler şimdi kendinize göre bir kartalsınız, fakat kanatlarınız yok. Kanatlandığınız gün ben de sizleri mükâfatlandıracağım». Hazır bulunanlar, bu konuşmaya inançlı bir sesle cevap verdiler: «Ey Çarımız, ey ümidimiz olan sen. Bizi terketme, bizler bütün Yayık Kazaklarıyla birlikte sen ne dersen, ne emreder sen derhal onu yerine getireceğiz.»

Pugaçef ve Kazaklar, hep birden duygulandılar ve gözyaşı döktüler.

Kazaklara bir ferman çıkartmak işi kalıyordu. Fakat nitmeli orda bulunanların hepsi ümmiydiler, hatta «Çar» bile okuma yazma bilmiyordu.

Pugaçef, bir katip bulurum ümidiyle İrghez ma-

nastırına gitti. Okuma yazma bilen tek kişi bula-
madığı gibi az daha yakalanacaktı. Eski arkadaşla-
rından biri tarafından tanınmıştı. Hemen sıvışıp or-
mana gizlenmek zorunda kaldı.

Halk hareketine hazırlanırken, Pugaçef'in ne
kadar tedbirli hareket ettiği açıktır. Tasavvurlarını
sadece güvenli adamlara açıyor, onlardan da aynı
şekilde ihtiyatlı hareket bekliyordu. Kazak şeflerinin
şüphelerini üzerine çekmemeye gayret sarfediyordu.
Gizli çalışıyor, her 'şüpheli gördüklerini yakalayan
devriyelerin sokaklarda dolaştığı İaitsk'e gitmek için
accele etmiyordu.

Sırdaşları da aynı şekilde tedbirli hareket edi-
yorlar, Kazakların saygı duruşu için imparatora gel-
dikleri yer ve zamanı hesaplı bir şekilde seçiyorlar-
dı. Önce, Obelayev'in oteline 20 verst çeken Talovaya
kavşağı teklif edildi. Fakat sonra caydılar. Asker kı-
talarının sık sık geçtiği büyük bir yol yakınındaydı
burası, tehlikeliydi.

Bütün Kazakların toplanacağı zamanı beklerken,
İaitsk'le otel arasındaki bağ teşkilâtlandırılıyordu.
Bütün bu işler büyük bir gizlilik içinde çevriliyor,
görevli kişiler itinalı bir şekilde seçiliyorlardı. Düz-
mecenin ilerde Askerî Kolej başkanlığını yapacak
olan ve çevresinde gevezeliğiyle ün salmış, meşhur
Çika-Zarubin, imparatorudan hiç kimseye bahsetmi-
yeceğine dair Meryem Ana tasviri önünde yemin et-
tirildikten sonradır ki Pugaçef'le tanıştırıldı.

Pugaçef'in hareket tarzı sağduyuyla doluydu.
Ayaklanmaya yakın günlerde, sadık adamlarıyla
konuşurken, onlara çektiği eziyetlerden bahsediyor,
Boyarların kendisini nasıl tahttan indirdiklerini
ve onların yüzünden nasıl memleket memleket
dolaştığını anlatıyor ve bütün konuşmalarını hep

aynı soruyla bağlıyordu: Kazaklar kendisini kabul edecek ve arkasından gelecekler miydi acaba? Bununla beraber o basit bir Kazak olarak idare ettiği bir hareketin bütün tehlikelerini hesaplıyor, lehte ve alehte olan bütün noktaları inceden inceye gözden geçiriyordu.

Davranışlarında, kurumlu değildi. Lüzumsuz nezaket kaideleri icad etmiyor, karşısında yerlere kadar eğilip el etek öpecek şekilde hulus çakılmasını da istemiyordu. Görüşmecileriyle ahabca oturuyor, onlarla şatafatsız ve senli-benli konuşuyordu. Daha ilk günlerde kendisinin eski Çarlardan farkını şu sözlerle ifade etmişti: «Babalarınız, dedeleriniz Çarı görmek için bu güne kadar hep Moskova'ya, Petersburg'a gitmişlerdir. Şimdiyse Çar sizleri görmek için tâ ayaklarınıza kadar geliyor.»

Fakat birisi, menşei üzerinde şüphe gösterdi mi derhal tutumu değişiyordu. Bir gün onu ziyaret için bir delege heyeti gelmişti. Heyetten Karavayev adında bir adam Petro Feodoreviç (Petro III) e, göğsündeki «Çar alameti»ni göstermesini söyledi. Ofkelenen Pugaçef derhal bağırmıştı: «Hem kölemsin hem bana buyruk veriyorsun.» Sonra göğsünü açarak, yara izlerini herkese göstermiş, büyük bir belagat ve ikna kabiliyetiyle bunun «Çar alemeti» olduğunu izah etmiş, kayguya düşen Kazakları sükuna kavuşturmuştu.

Bununla beraber, yeni Çarın ilk taraftarlarından bazıları işin iç yüzünü pekâlâ biliyorlardı. Çikazarubin, daha düzmeceyle yaptığı ilk görüşmede, onun basit Kazakların giydiği biçimde bir elbisesi olduğunu, yine Kazaklar gibi saç kestirdiğini, eski müminler tarzında sakal bıraktığını farketmişti. Ne Pugaçef'in delilleri para etti, ne de «Çar alameti».

Çiko kesin olarak onun Çarlığına inanmadı. Karavayev'i tutarak sordu: «Bu imparator dedikleri adam kimdir yahu?» Karavayev, şöyle cevap verdi: «Ne zamandan beri şehirde ondan konuşuluyor, imparator olduğu söyleniyor, be budala senin hiç haberin yok.» Karavayev, Çika'nın ısrarı üzerine nihayet büyük sırrı açıkladı: «Arkadaş, bu adam Çar mar değil, fakat o bizi bir Çar gibi savunacaktır, ne olursa olsun bizim için onun muvaffak olması gerek.» Çika şu sözü söyliyerek arkadaşının verdiği sırrı sakladı: «Kazak halkı mademki onu başında bir imparator gibi görüyor ve öyle tanıyor, biz de başka şekilde hareket edemeyiz ve başka türlü yapamayız.»

Çiko - Zarubin bu kadarla da yetinmedi. Ne pahasına olursa olsun, gerçeği bilmek istiyordu. Biz-zat Pugaçef'e yüzündeki maskeyi düşürmek gerekti. Onu itirafa mecbur edecekti. Bir gün oturmuşlar muhabbet ediyorlardı. Pugaçef yine maceralarından. avareliklerinden bahsediyordu. İşte bu sırada Çiko bir yerine getirip bütün kötülüklerin «Vergilerin ve şeflerin amansızlığından doğduğunu» söylemesi üzerine Pugaçef hemen bundan propogandasına uygun bir netice çıkardı: «Bu her zaman böyle olmuştur, çoban olmazsa bütün sürü mahvolur,» dedi. Tam bu sırada, bütün cesaretini toplayan Çiko, yekten sordu: «Eh pederciğim, bu defa doğruyu söyle bakalım, sen essahtan Çar mısın?». Pugaçef: «Çarım.» Çiko-Zarubina: «Şurda ikimizden başka kimse yok, gel şunun doğrusunu söyle... Karavayev bana dedi ki, sen bir Çar değilsin. Sonra sen herkese bunu böyle söyleyebilir ve gerçeği saklayabilirsin, ama üstümüzde Allah var, ondan bir şey saklanamaz.. Sadece bir Don Kazağısın sen. Sonra bana göre de hava hoş, bir Don Kazağı da olsan bizler seni bir im-

parator olarak tanıyoruz. Allah kabul etsin.»

Pugaçef'in itiraftan başka yapacak şeyi kalmamıştı. Doğruyu söyledi. Çiko, böylece daha ilk başlarda Düzmecenin gerçek menşeyini keşfetmiş bulunuyordu. Fakat bu olay onun ilerde Pugaçef'in en önemli yardımcılarından biri olmasına hiçbir zaman engel teşkil etmedi.

Çiko, Düzmeceyle yaptığı konuşmasını bir arkadaşına naklederken, şöyle kesin bir cevapla karşılaştı: «Bir Çarımız olmuş, olmamış ne çıkar bundan. Bizler fışkıdan bir prens yaratabiliriz. Moskova imparatorluğunu ele geçiremezsek kırallığımızı biz de Yayık'ta kuracağız.»

Kazaklar bir savaş yürütüyorlardı, sömürücülerine karşı döğüşüyorlardı. Bu savaşı yönetecek bir Çar gerekti başlarında. Ama gerçekten Kazak bir Çar yoktu ki. Bir Don kaçağı olmakla n'olacakmış sanki varsın olsun. Elverir ki halk inansın, onun peşinden gitsin. İşte, Pugaçef'in partizanları böyle düşünüyorlardı.

«Çar» için yeni bir merkez bulmak bahis konusuydu. Talevaya oteli, güven verici bir yer değildi. Çiko, bu işi üzerine aldı ve derhal Pugaçef'i yanına katarak, bir çiftliğe götürdü. Iaitsk'e 35 verst çeken Çagan ırmağının üstündeydi bu çiftlik. Çiko, sonra şehire gitti. Bütün Kazakların toplanacağı yerin tesbit ve tartışmasını yapacak, Pugaçef için de yeni makamına uygun bir elbise temin edecekti.

Çika-Zarubin, dönüşünde yeni merkezin değiştirilmesini Pugaçef'e teklif etti. Pugaçef bu sefer ıssız bir stebe, Ussikha ırmağı kıyısına taşındı. Arkadaşları ona bir çadır kurdular, kendileri de Allahın bozkırına açık havaya yerleştiler. «Çar»ı görmek için sayısız ziyaretçiler geliyorlar ve hepsi de vazi-

fe istiyorlardı. Artık cancığer ahbablar da edinmişti. Bunlar arasında: Idorka Almentiev'le oğlu Boltay Baranka denen Barin Musayev ve Amaniç gibi ünlü Tatar önderleri de vardı.

Step Kırgızları da, Kurtarıcı - Çar'la ilgileniyorlardı. Hanları olan Nur Ali Han, sekreteri vasıtasıyla Pugaçef'e armağanlar yolladı: Buhara ipeğinden bir elbise, küçük gümüş bir balta, bir de doru at. Pugaçef, Tatar İdorka'ya yazdırttığı cevapta, Nur Ali Handan yüz kişilik bir müfreze istedi. Nur Ali iltifat ve hediyeleriyle yetinerek, Pugaçef'e yardımı reddetti, üstelik bir de Iaitsk'e giderek, İmparatoriçe Katherine II. ye bağlılığını bildirdi, asilere karşı savaşaacağını da vadetti.

Pugaçef'in taraftarları, Iaitsk'de propagandalarına devam ediyorlardı. Kazaklar, Pugaçef'e bayraklarını saygıyla sundular. Bu sancaklardan mavi ve gri renkte olan iki tanesi de dikkati çekiyordu. General Freyman'a saldırdıkları zaman işte bu sancakları taşımıştılar.

Pugaçef, nihayet bir Rus sekreter buldu. Bu Ivan Poçitalin adında genç bir delikanlıydı. Babası ona «Çar»a sadıkane bir şekilde hizmet etmesi için yemin ettirmiş, imparatorun vereceği her emre itaat etmesini istemişti. Babası yine ayrıca Pugaçef'e altın işlemeli gıcır gıcır bir yeşil kaftan, ipek bir kuşak, siyah kadifeden bir başlık hediye etmişti.

Pugaçef'in aldığı bütün ihtiyat tedbirlerine rağmen, dostlarından sarhoş bir Kazak, hareket merkezini kumandan Simonov'la, «yaşlılar»a belli etti. Takip için derhal bir müfreze harekete geçirildi. Neyse ki Pugaçef'e sadık bir Kazak daha çabuk davranmış, durumu atla yel gibi bildirmişti.

Düzmece derhal maiyetini toplada. Idorka, Bu-

darinsk'teki Tolkaçev'in çiftliğine gidilerek, bütün Kazak ve Tatarların toplanmasını, sonra Iaitsk üzerine yürünmesini teklif etti. Bir kısmı tereddüt ediyordu. Pugaçef açık ve kesin bir şekilde Idorka'nın teklifini destekledi. Pugaçef durumu iyi biliyordu, artık geri dönülemezdi. Durumu kurtarırsa cesur bir hareket kurtaracaktı. Pugaçef yine biliyordu ki, artık konuşmalar, hazırlıklar, uzlaşmalar devri kapanmıştı. Ayaklanma başlıyordu. Yeni hür topraklara karşı sessiz sedasız garip bir hicret bahis konusu değil, ayaklanmanın vaktiydi şimdi.

Iaitsk'te olup bitenlerden sonra, şiddete baş vurmalıydı artık, hürriyeti silâhla almak gerekiyordu. Ama elde az insan vardı, güvenilir bir avuç insan vardı, yetmezdi bu. Bütün Yayık Kazaklarını savaşa çağırmalıydı. Ayaklanmanın gayesini halka iletmek gerekiyordu.

Pugaçef, kararını verdi: «Pekalâ, Kazakları toplamak için Tolgaçev'in çiftliğine gidelim haydi. Fakat halka ne sunacağız ne okuyacağız?» sonra sekreterine döndü: «De bakalım Poçitalin, şöyle güzelce bir şeyler yaz». Sekreterin yazısını beklediler, neticede sekreter yazdığını yüksek sesle ortaya okudu, hep birden tamam dediler, beğendiler.

Tolgaçev'in çiftliğine varılır varılmaz, Çika-Zarubin Kazakları toplamaya gitti. Ertesi günü, sürüyle Tatar, Kırgız ve Kazaklar çiftliği doldurdular. Hepsi de silâhlıydılar. Pugaçef, gözüktü. Hazır bulunanlara bir sadakat yemini ettirdikten sonra, sekreterine bildiriyi okumasını emretti. Ortılığı derin bir sessizlik kaplamıştı. Halk kollarını havaya kaldırmış, öylece dinliyordu:

«Bütün Rusya'nın hakim-i mutlak imparatoru, büyüün sultanımız, v.s. Petro Feodoroviç'den...»

«Elimle imza ettiğim bu ferman, Yayık Kazaklarına bir çağrıdır. Dostlarım, babalarınız ve büyük babalarınız kanlarının son damlasına kadar nasıl eski Çarlara hizmet ettilerse, sizler de aynı şekilde bana ve vatana hizmet edeceksiniz. Yani bana, büyük hükümdarınız İmparator Petro Feodoroviç'e hizmet edeceksiniz, Vatanınızı müdafaa ettiğiniz zaman, Kazak zaferimiz sizler ölünceye kadar ve sizden sonra da çocuklarınıza kadar payidar kalacaktır. Siz Kazaklar, siz Kalmuklar, siz Tatarlar ben büyük sultandan mükâfat göreceksiniz. Ben haşmetli İmparator Petro Feodoroviç'e, ben İmparator Petro Feodoroviç'e karşı suç işliyenleri hepten bağışlıyor ve onlara nehri (Yayık) kaynağından mansabına kadar armağan ediyorum. Onlara gümüş para aylık, kurşun, barut ve otlaklar ve buğday ihsan ediyorum. Ben büyük imparator hakim, sizlere bu hediyeyi sunuyorum. 17 eylül 1773. Petro Feodoroviç».

Bildiri halkı coşturdu. Avaz avaz sesler yükseliyordu: «Efendimiz istediğin yere götür bizleri. Seni bırakmıyacağız, sana yardım edeceğiz».

Pugaçef'in emriyle Sancaklar mızraklara asıldı. Atlanıp pusatlandılar, Iaitsk'e yürüyüş başladı. En önde sancaktarlar gidiyordu. Arkadan da Pugaçef'le maiyeti gidiyordu. Onların biraz arkalarında da, ilk partizan grubu yürüyordu.

Zimoveyskaya köyünün adsız sansız Kazağı Pugaçef'in hayatında yeni bir dönem başlıyordu. Ayaklanma patlamıştı.

BÖLÜM

IV

AYAKLANMANIN DAYANDIĞI GÜÇLER

Pugaçef'in harekete getirdiği ayaklanmanın temel gücü şüphesiz özgürlük aşığı ve cesur bir halk olan Yayık Kazaklarına dayanıyordu. Çocukluktan beri ata binmeyi silâh kullanmayı öğrenen, genç yaşta askeri seferlere katılan Yayık Kazakları yorgunluk ve yoksunluklara göğüs germeğe alıştılar. Vücutları gibi ruhları da pişmiş ve sertleşmişti onların.

Yayık Kazağı 12 yaşına girmeye görsün, o artık babası veya kardeşinin yanında Hazer denizinde balıktadır. Zor iştir bu balıkçılık. Kışın buz içine kurulmuş keçi kılı çadırlarda oturmak gerekir. Çadır buz gibidir ve bütün kar fırtınalarına açıktır. Buz içinde çalışmak gerekir, bir buz parçası üstünde denizde sürüklenmek de vardır işin içinde. Dalyanlara, balık yataklarına giderken aylarca evden barktan

ayrı düşölür. Üç bin kişiye kadar balıkçı toplanır bir araya, hep birden giderler, hep birden avlanırlar. Bu toplu çalışma onlardaki dayanışma, yardım duygusunu kuvvetlendirip geliştirir.

Yaz oldu mu, sayga avı başlar. Çok ürkek ve müthiş hızlı bir hayvandır bu sayga. Kızgın güneş altında, yüzükoyun yerde hiç kıpırdamadan pusuda yatmak gerekir. İyi nişancı olmalıdır da. Pugaçef'in bir çok arkadaşlarıyla, Çika - Zarubin'in sayga avcıları olmaları gerçekten de ilgi çekicidir. Bizzat Pugaçef, Talovaya otelinde kaldığı sıralarda bu sayga avına sık sık gidiyor, akşamları öldürdüğü hayvanların kanıyla bulaş bulaş bir halde yorgun argın dönüyordu.

Yayık Kazakları, savaşta, balıkta, avda enerjinin, cesaret ve şahsi teşebbüsün en mükemmel örneklerini veriyorlardı. İşte ayaklanmanın bayrağını açanlar da onlar oldular. Kazak isteklerinin, köleliğin ezdiği köylü kitlelerinin dilekleriyle, ortak noktaları vardı. Bununla beraber köylü isteklerinden bazı özel çizgilerle farklıydı. Nitekim, Pugaçef bildirisinde belirttiği gibi onlara barut, buğday, para kurşun vadettiği zaman bir takım özel arzulara cevap vermiş oluyordu. Fakat yine onlara nehir, otlak, toprak bağışladığı zaman, belgenin vaadları Kazak menfaatlarının çerçevesini aşıyor, adeta feodal monarşinin sömürdüğü bütün köylülüğü ayaklanmaya çağıran bir mahiyet alıyordu.

Pugaçef ayaklanmasının temel unsuru, 18. inci yüzyılda tahammül edilmez bir hale gelen rejime, kölelik rejimine karşı köylülerin protesto hareketleridir. Senyör hemen hemen serflerinin mutlak sahibiydi. Bizzat Katerina II. nin tesbit ettiği gibi «Büyük arazi sahipleri, ölüm cezası hariç, keyifle-

rinin istediği şekilde hareket ediyorlar, serflerine dilediklerini yapıyorlardı». Gerçekten de, bir senyör kölesini herhangi bir suçundan dolayı, istediği müddetçe Sibirya'ya sürebiliyordu. Serfler, kesin olarak bütün kanunî haklardan yoksundular: gayrı menkul mallara sahip olamıyorlar, ihalelere giremiyorlar, devletle herhangi bir anlaşmaya girişemiyorlardı. Ne teminat gösterebiliyorlar, ne poliçe çekebiliyorlar, ne de herhangi bir işletme kurabiliyorlardı.

Daha 1767 yılında, köylülere bir imparatorluk fermanı ulaştırılmıştı. «Kanunların yakında değişeceğini uyduran ve ortalığa yayan» kötü kişilere imada bulunan bu fermanla köylülerin bu «saçma sapan şeylere» kulak asmamaları isteniyor ve yine köyköylülerin «senyörlere mecbur oldukları itaatı mutlak şekilde yerine getirmeleri» emrediliyordu. Kazak köylülerin efendilerini şikâyet etmeleri de yasaklanıyordu. Bu yasağa uymayanların, kamçılanarak Sibirya'ya sürüleceği şart koşuluyordu.

İmparatoriçe, hürriyetlerden bahsetmeyi, Fransız filezoflarıyla haberleşmeyi, köleliği kötülemeyi, kölelerin bahtsızlıklarına acımayı pek, ama pek çok seviyordu. Fakat bütün bunlara rağmen, istibdad kanunlarına dayanmaktan, topraklarıyla beraber binlerce kölüyü dalkavuklarına peşkeş çekmekten de geri kalmıyordu. Şakşakçıları, bu elle tutulur gözle* görülür gerçek karşısında, vazifelerini yapmakta kusur işlemiyorlar, kölelik rejiminin ideolojisini haklı çıkarmaya çalışıyorlardı. Bu cümleden olarak şair Sumarokov şöyle yazıyordu:

«Beni şakıyarak eğlendiren Kanaryanın, hürliğe mi ihtiyacı var, yoksa kafese mi? Evimi koruyan köpeğin bir zincire ihtiyacı mı var? Kanarya kafessiz, köpek zincirsiz kendilerini daha iyi hisseder-

ler. Ama netice nedir, biri uçacak, öteki ise geleni geçeni dalıyacak. Köylülerin özgürlüğü, sadece topluma zarar vermez toplum için yıkım olur».

Köleliğin ekonomik sistemi geliştikçe, serflerin durumu da kötüleşiyordu. İş bölümü eskiye nisbetle çok ilerlemişti. Endüstrinin doğuşu, tarımcı olmayan hakları bir araya toplamış, kuvvetlerini çoğaltmıştı. Rus ilkel maddelerini dış ülkelere arzeden pazarlar genişlemişti. Bütün bunlar senyörlere para kazanmak imkânını veriyor, diğer yönden de sermayeyi gerektiriyordu. Serf nasıl efendisinin, toprağını, malikânesini, ailesini, kümes hayvanlarını koruyor, bakımını temin ediyor, nasıl ona İngiliz usulü park, Fransız üslubu köşk yapıyorsa, aynı şekilde sermayeyi de kendisi temin edebilirdi.

18. inci yüzyılın ikinci yarısında, serf genel olarak haftada üç gün efendisi namına çalışıyordu. Fakat ot biçimi veya hasat vakti geldi mi efendi, serflerini haftada dört, beş, hatta altı gün angaryaya koşabiliyordu. Bir çağdaş şöyle yazmıştı: «Caka satmak için, av köpeklerinin sayısını çoğaltmaktan başka bir şey düşünmeyen toprak sahipleri vardır. Bunlar mujıklarının evlerinde açlıktan ölen çocuklardan habersizdirler ve onlara bu lüks hayatı ödiyenler de işte bunlardır».

Senyöre vergi ödiyen köylüler, angaryaya bağlı olanlardan daha iyi durumdaydılar. Senyöre daha az bağılıydılar, borç taksitlerini ödeyince de hemen hemen serbest kalıyorlar, kendilerine uygun gördükleri bir işle meşgul olabiliyorlardı. Sonra çoğu zaman borçlarını aynıyat olarak ödiyorlardı. Bir seyah, devrinde moda olan «idilik» bir tarzda şöyle yazmıştı: «Köylüler arılar misali senyör avlusuna mal taşıyorlardı: Çuval çuval unlar, yulaflar ve di-

ğer hububat, domuzlar, öküzler, yağlı koyunlar, sürü sepet kümes hayvanları, yumurtalar, sele sele tereyağları, bal gümeçleri, kumaşlar, ev dokusu bezler».

Vergi bazan çok yüksekti. Öyle ki köylü bunun altından kalkmak için davarını ve elindeki tek atını satmak zorunda kalıyordu. Cizye ekseriya angaryayla kaynaşmış bir haldeydi. Angarya ise pek çeşitli şekillerde kendini gösteriyordu: Senyör ve Kâhyaları için tarla ve bina inşaat işleri, at bakımı, satılacak ürünlerin pazara nakli gibi. Köylü herhangi bir anda ve önce haber verilmeden şahsi işlerinden çekip alınıyordu.

Köylüyü senyörün yanibaşında devlet de sömürüyordu. Şahsi vergi ödemek, oğlunu orduya yollamak zorunda olduğu gibi, yol, bina, nakliyat, nöbet gibi angaryalarda çalıştırılan yine köylüydü. Çağın bir başka seyyahından birkaç satır daha sözedelim: «Yoksulluk ve kulluk her yerde karşıma köylü kılığında çıktı. Sürülmemiş topraklar, cılız hasatlar, bu toprak sahiplerinin tarıma ne derece önem verdiklerini bana çok iyi gösterdi. Sapla samanla örtülü ufak tefek sefil kulübeler, sazlarla çitlenmiş avlular, üçbeş hayvan üçbeş davar hepten bu zavallı yaratıkların korkunç sefaletlerini en mükemmel şekilde doğruluyordu. Bir devletin bütün haşmet ve zenginliğini temin edecek olan kitle işte bu durumdaydı».

Kölelik sadece ekonomik bir soygun sistemi değildi. Düzendeki asıl olan moral baskı, serfleri sonsuz bir alçalmaya sürüklüyordu. Bütün hayatlarınca senyör boyunduruğu altında yaşamaya zorunluydular. Bir senyör, serfini topraksız olarak satabiliyor, rehine olarak verebiliyor, kızının drahomasına terfi

edebiliyor; ve yine onları evlerinden, eşyalarından, hayvanlarından mahrum edebiliyor, ailesinden çocuklarından ayırabiliyordu. Katerina II «aydın» idaresi altındadır ki insan ticareti en yüksek seviyeye ulaşmıştı. Mujikler pazara hayvan sürüleri gibi sevkediliyor, Petersburg'a işleyen gemilerin en ağır yükleme işleri onların sırtından çıkıyordu. Efendiler, onları zorla evlendiriyorlardı. Devrin bir yazarı bu usulün iyiliğini şöyle izah ediyordu: «İdaresini düşünen insanlar, kümes ve çiftlik hayvanlarının sayılarını çoğaltmaya gayret sarfediyorlar. Makul bir insan, pek haklı olarak insan neslini artırmayı baş meşgale saymalıdır.» Tabii bundan ne gibi trajedilerin doğacağını anlamak zor bir şey olmasa gerek.

Şüphesiz, meşhur Saltıçikha'yı ayrı zikretmek yerinde olur. O ender tiplerdendir. Bu kadın, serflesini bastonlar, çamaşır tokaçları, kırbaçlarla döğüyor, hizmetçilerinin göğüslerini kızgın demirle dağlıyor, kulaklarını yakıyor, başlarına sıcak sular aktarıyordu. «Suçlular»ı zincirliyerek çalışmaya sevk ediyor, yahut çıplak ayak karda buzda çalıştırıyordu. 75 kişi öldürmüştü bu kadın. Bir gün, döğerek öldürdüğü köle bir kadın gömmeye götürülürken, biçare kadının emzikteki çocuğunu tabut üzerine koydurmış, gömme esnasında da bebekçik soğuktan donuvermişti.

Bu tip sadistler, tabii enderdi, fakat bütün köle sahiplerinde Saltıçikha'dan bir taraf vardı. Bir Fransız seyyahı yazmıştı: «En çok uygulanan cezalar deynek, sopa ve kırbaçtı. En önemsiz hatalar meselâ, iyi pişmemiş bir tavuk veya biraz tuzu fazla atılmış bir çorba için insanların sopaya yıkıldıklarını gördüm. Bu caniyane işkenceleri gözlerimle gör-

milyeyim diye aldığım bütün tedbirler boşa çıktı. Burda olağan şeylerdi bunlar. Bu insanlık dışı zorbalıkları bu zavallı kurbanların çılgınlıklarını görmenin, duymamanın imkânı yoktu».

Sarayın büyük senyörlerinden tut, köydeki eski teğmene kadar, hatta bütün «aydın» kişiler bile hizmetçilerini döğmeyi marifet sayıyorlardı. Hizmetçilerinden memnun olmayan bir hanım, zavallılıkların yüzüne yüzüne ayakkabısıyla vurabiliyor, bir diğeri, çileği vaktinde toplamıyan 80 kadını kırbaçlatabiliyordu. Bir baron karısı iki köpeğini suda boğdu diye, kölesini kızgın kömürle tabanlarından yakmıştı. Bu kölenin karısı efendinin emriyle iki köpeği emzirmek zorunda bırakılmıştı. Günlük hayat işte bu minval üzereydi.

Serflere, sofuluğu da zorla benimsetmeye çalışıyorlardı. Kont Rumaintsev, hamursuz yortularını eda edip, şaraplı ekmek yemeleri hususunda köylülere emir vermişti. Kiliseye gitmiyenlerin kırbaçlanacağı, şaraplı ekmek yemiyenlerin de 5000 deyneğe kadar döğüleceği önceden haber veriliyordu.

Şikâyet edenlerin, veya kaçanların sonları daha korkunçtu. Murom eyaletinde bir toprak sahibi, kaçmaya yeltenen iki serfini döğe döğe işkencelerle öldürmüştü. Birinin karısını da vura vura öldürmüş, oğul ve kızlarının sırtlarını sırf yara içinde bırakmıştı. Sarhoşlayınca da şöyle bağırmıştı: «Etinizi yiyip, kanınızı içeceğim sizin». Bazı mal sahiplerinin özel cezaevleri, işkence odaları bile vardı.

Sibirya sürgünlerinin sonu gelmiyordu. Yuvalarından ayrılan hükümlüler, ta Sibirya'ya kadar ya ya götürülüyorlardı. Çoğu daha oraya varmadan yolda ölüyordu. Sibirya valisi Çiçerin, Moskova ve Kaluga'dan yollanan kürek mahkûmlarından sadece

dörtte birinin sağ salım Sibirya'ya vardığını tesbit etmişti. Ölmeden gelenler de, bilmedikleri ve konuk-sever olmayan bir ülkede en güç çalışmalara zorla nıyorlardı. Salgın hastalıkların hüküm sürdüğü bir ülkeydi Sibirya.

Köleliğin yükü bindikçe,.kurbanlarının sesleri de o derece yükseliyordu. Köylü kitlesi ne kadar geri, tepkileri ne kadar dağınık ve ilkel olursa olsun, yine de arazi sahiplerinin istismarcı tekelleri, insan emeğini ve toprağı sömüren tekeller için bir tehdit, bir tehlike teşkil ediyordu.

Her yıl onbinlerce köylü, kâh münferit kâh toplu halde kanları ve alınterleriyle suladıkları toprakları terk ediyorlar, Sibirya'dan Volga ve Don boylarına, Kafkasya'ya ve dış ülkelere kaçmak için yollara düşüyorlardı. Onların kaçışlarına hiç bir şey engel olamıyordu: Ne hudut postaları, ne devriyeler, ne kendilerini bekliyen korkunç işkenceler, hiç bir şey, hiç bir şey. Ocaklarına dönmek için ilân edilen genel af'fa bile kulak asmıyorlardı.

Canları boğazlarına gelip, gayrik yeter deyince serfler pek enerjik bir şekilde harekete geçtiler. Toprak sahiplerine ve kâhyalarına saldırıyorlar, ellerine geçirdiklerini öldürüyorlar, malikâneleri ateşe veriyorlar, senyör mallarını yağmalıyorlardı. Asillerin malikânelerindeki müşkil durumlarını büyük bir coşkunlukla tasvir eden şair Sumarokov'un şiirine, Katerina II. şu cümleyi ilâve etmişti: «...Ve onlar ekseriya kendi köylüleri tarafından boğazlandılar». Bir çağdaş, 1767 yılının Rusya için dikkate değer bir yıl olduğunu söylerken, «Bu yıl içinde tebaası tarafından katledilen senyör sayısının hayli kabarıklık olduğunu» kaydetmişti.

Köylü ayaklanmaları bazan öyle ciddi bir hal

alıyordu ki, bastırmak için topraklarla donatılmış çok kuvvetli birlikler yollamak zorunda kalıyorlardı. Tıpkı savaş düzeninde çarpışmalar oluyordu. Köylüler, mızrak, balta ve çatalla silâhlanmış bir halde saldırıyorlar, hükümet askerlerine taş ve odun parçaları yağdırıyorlar, onlar da top ateşiyle karşılık veriyorlardı. Tula eyaletinde cereyan eden bir savaşta «asi»ler 63 ölü verdiler. Buna karşılık köylüler de aynı eyaletin başka bir köyünde, askerleri tamamen bozdular içlerinden 30'unu öldürdüler, bir o kadar da yaraladılar.

18. inci yüzyılın ortalarına doğru, köylü hareketlerinin ürkünç bir hal aldığı sırada, Katerina II tahta çıkarken yayınladığı bildirisinde «Arazi sahiplerinin mülk ve malikânelerini tamamen korumak, köylüleri mecbur oldukları itaat içinde tutmak emelindeyiz», diyordu.

Devlete bağlı olan köylülerin durumu, asillere bağlı olanlardan bir nebze daha iyiceydi. Bu köylüler, bir efendinin serfleri değildiler ama, Devlet de onları gözlerinin yaşına bakmadan soyuyordu. Vergilerini para veya malla ödüyorlar, orduya asker temin etmek zorunda bırakılıyorlardı. Bazı bölgelerde belirli bir müddet angaryaya da koşuluyorlardı.

Bununla beraber, Devlet köylülerinin bir kısmı berbat haldeydiler. Bunlar, Moskova hükümetinin daha 16. ve 17. inci yüzyıllarda devletin güney sınırlarına yerleştirdiği «askeri hizmet görevlileri»nin torunlarıydılar. Görevleri de, stepin göçebe kavimlerinin akınlarına karşı sınırları korumaktı. İşte bu soydan gelen köylüler, hür küçük toprak sahibi bir kategori teşkil etmiştiler. 18. inci yüzyılın başlarında, sınırlar daha güneye itilmiş durumdaydı. Tatarlar itaat altına girmiştiler, artık devlet için bir teh-

like ve tehdit teşkil etmiyorlardı. Eski savunma hatları, önemlerini kaybetmiş, görevli askerler ise küçük toprak sahibi tarımcılar haline gelmişlerdi. Ve şimdi onlar için yeni bir düşman türemişti. Güneyli değildi bu düşman, kuzeydendi bu sefer ve kendi öz memleketindendi.

Bunlar merkez eyaletlerinin asil büyük arazi sahipleriydi. Bu eyaletlerdeki topraklar artık sömürilemeyecek hale geldiğinden, başka topraklar bulmak gerekiyordu. İşte bu yeni bölge güney olacaktı. Senyörler, serflerini bu yeni bölgeye soktular, hükümetin de desteğiyle yavaş yavaş küçük arazi sahiplerinin topraklarını çapul ve pay ettiler.

1767 de, Katerina II.'nin yeni bir kanun mecmuası projesi teşkil etmek üzere, debdebeli bir şekilde bir heyet topladığı malûmdur. Hür küçük mülk sahibi delegeleri bu fırsattan faydalanarak, uğradıkları haksızlık ve kötü işlerle ilgili şikâyetlerini aksettirdiler. Senyörlerin toprak ölçme memurlarını nasıl parayla satın aldıklarını, bunların bir sürü silâhlı adamla gelip nasıl topraklarını yeniden böldüklerini ve bu surette hür köylü menfaatlarını nasıl kabaca ihlâl ettiklerini bir bir anlattılar. Gerçekten de, bu olaylardan sonra hür köylüler son derece büyük bir yoksulluğa mahkûm olmuşlardı.

Hükümet, büyük arazi sahibi asillerden yanaydı. 1766 yılının toprak ölçümü tüzüğünden öğrenildiğine göre, başka bir sosyal sınıfa bağlı şahıslar tarafından zorla ele geçirilen hür köylü toprakları, köy milisinin bakımı için yılda dönüm başına 5 kopek ödemek şartıyla işgalcilerin hakkı müktesebinde kalacaktı. Bielgorod eyaletindeki hür köylü temsilcilerinden biri bu meseleyle ilgili olarak beyanatta bulunmuş, tüzükte belirtilen hususu, bir misalle

çürütmeye çalışmıştı: «Evini kiraya vererek yılda 100 ruble kazanabilecek bir adamın evini zorla elinden alınız, bir de onu yılda 1 ruble para cezası ödemeye mecbur ediniz, işte bu tamamen ona benzer». Bu temsilci, konuşmasına şunları da eklemişti: «Bir hırsız, kanunların hışmından korktuğu için gizli çalışır, kurbanlarının mallarından çalsa da, nihayet bir parça çalar. Oysaki bu gasıplar, kanunları hiçe sayarak ve hiçbir zorlukla karşılaşmadan, sahte belgeler düzerek, mal sahiplerimizin mallarını alabildiğine ve toptan aşırıyorlar, hırsızlıyorlar. Azıcık bir şey çalan hırsız halk önünde cezalandırılıyor, oysa ki onlar kanunların desteğiyle çaldıklarını kendi malları haline getiriyorlar».

Topraklarından kovulmuş hür köylüler kendilerine göre karşı koyuyorlardı. Asilzade güruhu, «Topraksızlık yüzünden onların büyük suçlar bilhassa hırsızlık gibi fiiller» işlemelerinden şikâyet ediyorlardı. Koslov bölgesi senyörleri, ayaklanan hür köylülerin «Büyük tahribata sebep olduklarını, köyleri taş taş üstünde kalmıyacak şekilde yakıp yıktıklarını, kutsal resimleri delik deşik ederek, ahaliye işkence yaptıklarını, efendi evlerini yıktıklarını, orman ağaçlarını kestiklerini» uzun uzun anlatıyorlardı.

Fatiege kazasında, bir senyör silâhlı adamlar ve av köpekleriyle özgür köylülere saldırmış, kulübelerini yağmalayıp ateşe verdikten sonra buğdaylarını alıp götürmüştü. Tanbov stebinde bir baron tarlalara toplar yerleştirmişti. Topraklarını zaptettiği hür köylüler, gelir de topraklarını geri alırlar diye bu tertibatı almıştı.

Maden ve işletmelerde çalışan devlete bağlı köylülerin durumu daha kötüydü. O zamanlar Ural böl-

gesi yeni iskan edildiğinden emekçi kıtlığı vardı. Bu boşluğu gidermek için köylülere başvurulmuştu. Çok güç ve ezici olan bu çalışmalara kendiliğinden kim se gelmiyordu. İşte bu zaman, «Doğum tarihlerini hatırlamıyan kişiler», pasaportsuz serseriler, nesebi belli olmayan çocuklar, caniler, dilenciler, düşkünler toplatıldılar. Yine aynı şekilde, özel ve milli işletme listelerine, devlete bağlı köylerin halkları kaydedildi. 1760'a doğru, 200 bine yakın «kayıtlı köylü» vardı.

Yüzyılın ilk yarısında ,emekçilerin ücretleri ellerine verilmiyordu. Basit bir şekilde ödedikleri vergilere mahsup ediyorlardı. Sonra, ücretleri kendilerine vermeye başladılar. Fakat bu ücretler o kadar cimricesine veriliyordu ki, kayıtlı köylüler bu işletme angaryasında çalışmaktansa, bir adama kiralanmayı, bir adam namına çalışmayı daha avantajlı buldular. İşletmenin ödediği ücret, yok denecek kadar azdı. İşletmedeki mecburi çalışmaya katılanlar, yalnız kendileri namına değil, ihtiyarlar, çocuklar, hatta ölümler için bile vergi ödüyorlardı. İşletme sahibi vergi koparmak için onları zaruri iş zamanı dışında da çalıştırma hakkına sahipti. İşletmenin çalışma devresi, köylülerin hasat zamanına denk getiriliyor, bu da köylülerin yıkımına sebep oluyordu.

Pugaçef ayaklanmasından az önce, Ural'da bir gezi yapan Akademisyen Lepiokhin çok bereketli bir bölgede oturan halkların hayatını şu şekilde tasvir etmişti: «Bütün bu tarlalar, Sissert işletmesine aittir. Maden çalışmaları yüzünden mahvolan köylüler, yulaf ve odunlarını ya toprak sahibinden satın alacak hale düşmüşler, ya da yulaflarının yarısını ekip yarısını da işletme sahibine verecek duruma gelmişlerdir». Akademisyen, başka bir köyde de tamamen

terkedilmiş, bomboş evler görmüştü. Çünkü halk nüfusunun büyük bir kısmı zorla madenlere yollanmıştı. Köylüler, çalışma zorunda oldukları işletmelerden yüzlerce verst uzaktaydılar. Bu angaryaya katılmak için, bir çok konaklar, çöller, bataklar, ormanlar aşmak zahmetini de yükleniyorlardı.

İşletme sahipleri, her türlü vasıtaya baş vurarak, köylüleri şahsi çalışmalarından ayırıp koparmaya gayret sarfediyorlardı. Demidov'un kâhyaları, köylüleri kendi tarlalarında çalışır gördüğünde, gaddarca onları döğüyor ve «Defol, git işletmeye haydi tarlaya değil işletmeye» diyordu.

İşçiler işletmelere sopa, deynek ve kırbaçlarla tıklılmıştı. Sızlanmak, şikâyetle bulunmak imkânsızdı. En ufak şekilde ses çıkartanlar, «Ustalar ve memurlar tarafından yakalanıyorlar, bir hırsıza reva görülen şekilde boyunlarından zincirleniyorlardı. Sonra da herkese göz dağı olsun diye bu zincirli halleriyle, umumi yerlerde, su bentlerinde, fabrikalarda, atölyelerde dolaştırılıp teşhir ediyorlardı.»

Özel ve devlet işletmelerinde yürürlükte olan yönetim biçimi böyleydi. İşçiler, dayak darbelerinden zincirlere bağlı bir halde uzun müddet zindanlarda kaldıklarından ölüyorlardı. Yüksek derecede yanan fırınlardan veya kömür çıkarımında aldıkları yanıklardan ölüyorlardı. Yollarda çektikleri zahmet ve yoksunluklardan, gıdasızlıktan ve salgın hastalıklardan ölüyorlardı. Habire ölüyorlardı. İşletme idareleri, işçilerden haraç alıyorlar, en berbat ağza alınmayacak yiyecekler veriyorlar, bin türlü bahanelerle onların ücretlerini kendi ellerinde tutuyorlardı.

Bazan işletmelere, halkı Rus olmıyan köyler de bağlanıyordu. Biraz önce zikrettiğimiz Akademi mebusu bilgin, Perm eyaletinde bulunan köyleri gezer-

ken şunu söylüyordu: «Köylülerin yoksulluğu o derecededir ki, çoğu zaman bir parça çavdara, döğül-müş ve elenmiş çam kabukları katarak yaptıkları bir peksimeti yerler». Bu bölgenin geri ve düşkün bir halkı olan Çuvaş'lar, işletme sahiplerinden borç para alıyorlar, bu borçları ödemek için de yıllarca onların emrinde çalışmak zorunda kalıyorlardı.

Ural maden işletmelerindeki çalışmalar çok çetin ve ezici sayıldığından, buraya ekseriya kamu haklarından yoksun suçlular gönderiliyordu. Diğer mevcut endüstri kolları ve işletmeleri de Ural'da-kilerden daha iyi durumda değildi. Yünlü kumaş fabrikalarında çalışan dokumacılar, elleriyle doku-dukları kumaşları, sadece aklı karalı farkedebiliyor-lardı, o kadar karanlık içinde çalışıyorlardı. Yün tarıyan ve eğirenler, kumaş kesiciler tamamen zin-dan içinde iş görüyorlardı. Tavandaki deliklerden yağmur ve kar doluyordu içeriye. Burdaki işçiler de tıpkı madenlerde olduğu gibi en ufak bir dik-katsizlik yaptıklarında para ve cismani cezaların tehdidi altında bulunuyorlardı. Kumaş fabrikala-rının resmi kayıtlarında bile, «İşçi ve çıraklardan büyük bir kısmının çok kötü giyinmiş oldukları, hatta bir kısmının üstünde bir gömlekten başka bir şey bulunmadığı» bildiriliyor ve bu durumun «pek utanç verici» olduğu belirtiliyordu.

Pugaçef ayaklanmasının arifesinde Ural işçi-lerinin çoğunluğunu serfler teşkil ediyordu. Bu iş-çiler daha, kapitalist devrin proletaryasına benzer şekilde bir sosyal sınıf değildiler. Eğer ekonomik bir görüş noktasından ve hukuki bakımından bir kıyaslama yapılırsa, bu işçiler işçilerden çok köy-lülere benziyorlardı. Aslında bunlar, işletmelerde daha çok kaba işler yapıyorlardı. Ağaç kesiyorlar,

odun kömürü hazırlıyorlar, iş yerine kömür, kiriş ve maden sevk ediyorlardı. Katran dökümü de başlıca meşgaleleri arasındaydı. Zamanlarının bir kısmını tarım işlerine hasrettiklerinden, senenin ancak belirli bir devresi içinde fabrika çalışmalarına katılabiliyorlardı.

Bununla beraber Rusya'da, bu devre içerisinde gerçek endüstri işçilerinden mürekkep guruplar da doğmuştu. Bunlar, tamamen toprakla bağlarını kesmiş herhangi bir fabrika işinde ihtisas kazanmış işçilerdi. Sonra bunlar herhangi bir işletmeye geçebiliyorlardı da. Usta, kalfa ve çıranktan müteşekkildiler. Ücretler para veya ayniyat olarak ödeniyordu. Ustaların durumları, oldukça iyi, kalfaların şöyle böyle işçilerin ise berbattı. Usta ve kalfalar, nisbeten rahat evlerde oturuyorlardı. İşçiler ise, pis daracık kulübelerde veya soğuk rutubetli barakalarda yatıp kalkıyorlardı.

Fakat Ural'da bulunan bu hür işçilerin sayıları pek azdı. Bölge yeni iskan edildiğinden, köle el emeğine başvurmak gerekti. Bu hal, işçi hareketine özel bir karakter veriyordu. Onlar da, Kazaklar ve köylüler gibi idare makamlarına dilekçeler yağdırmaya başladılar. Onlar bu dilekçelerinde, hükümetin tarafsız bir hakem olarak hareket etmesini ve zalimlere karşı, mazlumların haklarını korumasını diliyorlardı. Daha doğrusu böyle ümid ediyorlardı. İşçiler yine aynı inançla, bütün resmi ferman ve bildirileri, kendi faydaları yönünden yorumluyorlar, fabrika angaryasını başlarına belâ eden fermanları, uydurma ve aslı astarı olmayan belgeler olarak telakki ediyorlardı. İsyânlarının kötü patronlara karşı olduğunu, kendilerini savunmaktan başka bir gaye gütmediklerini ileri sürü-

yorlar, protestolarını her zaman Çar'ın şahsına yönetmekten çekiniyorlardı.

1750'den sonra, Ural işletmelerinde sayısız isyanlar oldu. Bu isyanları mültezim kışkırtıyordu ve devlete ait işletmelerin adamlarına karşıydı. Devlet işletmeleri, işçi yoksulluğunu artıran kurumlardı. Bütün belâ bu işletmelerden geliyordu. Fabrikaya «kayıtlı» köylülerin ağızlarından düşürmedikleri şiar buydu. «Kayıtlı» köylüler, zaten fabrikadaki iş şartlarının düzeltilmesini istemiyorlardı. Dilekleri bu nokta üzerinde toplanmıyordu. Onlar, tarımcı olmak hakkını, topraklarına dönebilmek hakkını koparmaya çalışıyorlardı. Köylü düşüncelerine bir tek şey hakimdi, bir tek kurtuluş yolu vardı: Kaçmak. Çekip ormanlara gidiyorlar, sadakalarla günü gün edip köy köy dolaşıyorlar, bazan da nefret ettikleri fabrikalardan yüzlerce verst uzaklara gidiyorlardı. 1762 yılında, Başkır ülkesi sınırlarında 1500 silâhlı köylü görülmüştü. 1763'de Ural'ın sadece bir işletmesinde «kayıtlı» ikiyüz köylü kaçmıştı.

Bu asiler, iptidai zihniyetlerine rağmen dayanışmanın, ortak dâvaya canbaşı vermenin en güzel örneklerini de veriyorlardı. Petersburg'a dilekçe götüren delegeler, temsil ettikleri insanların haklarını büyük bir feragat ve fedakârlıkla savunuyorlardı. Durmadan yakalanıp kırbaçlanıyorlar, durmadan Sibirya'yı boyluyorlardı. Haklı olarak yaptıkları protestoları bastırmakta kaygıya düşen hükümet çevreleri ençok onlara düş biliyorlardı.

İşçilerde sıklıkla görülen dayanışma fikri o derecedeydi ki, gösteriye çıkmadan önce, bir papaz getiriyorlar, mücadeleyi terketmemek, birbirlerini satmamayı sağlama bağlamak için, İncil üzerine

and içiyorlardı. 1760 yılında Maslensk ve Barnevsk köylülerinin «kayıtlı» köylüleri baş kaldırdılar. Karışıklığı bastırmakla görevli bir yüzbaşı, getirdiği fermanı okumak için her iki köyün ayrı ayrı toplanıp gelmelerini emretti. Asiler şöyle cevap verdiler: «Biz fermanı hep birden dinliyeceğiz, hepimizin ruhu birdir». Olonetz işletmelerinin işçileri 1761 yılında, Petersburg'a bir heyet yolladılar. Bütün delegeler varır varmaz tevkif edildiler. Sorguya çekildiklerinde cevap vermeyi reddettiler. İçlerinden bir delege şu şekilde beyanatta bulundu: «Herşeyden sorumlu benim, hiç kimsenin adını veremem, bütün acılara razıyım, yeter ki herkes iyi olsun.» Aynı işçiler 10 yıl sonra, yeniden Petersburg'a delege yolladılar. Yine yakalandılar. İçlerinden bir tanesi kaçtı, memleketine döndü köy kent dolaşarak arkadaşlarını mukavemete çağırdı. Bu sırada askerler onu yakaladılar. Fakat topuz ve mızraklarla silâhlanan işçiler, askerlerin silâhlarını ele geçirdiler, başlarındaki subayı da adamakıllı benzettiler. Bir hükûmet kuşatmasını da hesaphıyarak, kadın çoluk çocuk silâhlandılar ve bir ileri karakol hattı meydana getirdiler.

Ayaklanmayı susturmak için güçlü bir askeri sefer yapmak gerekti. Başkaldıranlar yine nasiplelerini aldılar: Yine dayaklar kırbaçlar, yine burun deliklerinin sökülmesi, yine Sibirya...

1760'da Demidov işletmelerine bağlı köylüler isyan ettiler. Tahkim etfikleri bir yere doldular. Elllerine ne kadar silâh taş ve «başka savunma araçları» geçirdilerse hepsini yanlarına yığdılar. Atları da vardı. Tahkimat için de talim ve teftiş yapmaktan da geri kalmıyorlardı. İdareci çevreler, bin kişiden fazla bir Kazak kuvetini bunların üzerine

yolladı. Kazaklardan çoğu yaralandı ve geri çekilmek zorunda kaldılar. Sonra tekrar toparlanıp kaleyi yeniden kuşattılar ve toprakla ateş etmeye başladılar. İstihkâmda büyük bir delik açmaya muvaffak olmuşlardı ki bu sefer içerdekiler el bombalarıyla askerlere hücumla başladılar, inatçı bir dayanışma gösteriyorlardı. Neticede bu dayanışmayı kırmak için bir dragon müfrezesi getirmek icab etti.

Asileri bastırmaya yollanan hükümet askerleri, zorbaca hareket ediyorlardı, sanki bir ülke fet-hediyorlardı. Sonra bunları beslemek, atlarının yemlerini temin etmek, subaylarını hediyelere bağlamak gerekiyordu.

İsyân hareketi o kadar inatçı bir hal almıştı ki, örneğin Avzian - Petrovsk işletmelerinde tam on yıl devam etmişti. Bu on yıllık savaş boyunca, köylüler durmadan angaryaya karşı koymuşlar, Petersburg'a delegeler yollamışlar, ceza müfrezelerine karşı mukavemeti organize etmişlerdi.

Ural işletmesi, sadece bir endüstri işletmesi değildi. Ormanlara, çayıra, sürülmüş tarlalara ihtiyacı olan bir koloni çeşidiydi. İşletme sahipleri yerli Başkırları ve Tatarları, tarla ve otlaklarından sürüp çıkarmaya çalışıyorlardı. Kurgursk bölgesindeki Zirian'lar işte bu yüzden Tanrı Demidov'dan davacı oldular. Demidov cenapları, onların ulu ormanlarını güzelce kendine mal etmiş avını balığını ellerinden almıştı onların.. Kont Çernişev aynı bölgede, köylülerini Tatar toprakları üzerine yerleştirdiği gibi, Tatarları da işletmeleri için at ve odun temin etmiye mecbur etti.

Bazan da kitabına uydurularak işler çevriliyordu. Örneğin: ustalıkla elde edilmiş veya sarhoş bir

Başkır «yaşlı»sına bir satış veya kira akti imza ettiriliyor, bu şekilde iş kanuni kazığa bağlanıyordu. Bu satılan, yahut kiraya verilen toprakların asıl sahipleri işin içyüzünü işletme sahibi kapısına dikildiği, ağaçlarını keserek kendilerin öz topraklarından kovduğu zaman anlıyabiliyorlardı. Başkırlar tabî mahkemelere başvuruyorlar, uğradıkları haksızlıkların giderilmesi için uğraşıyorlardı. Fakat ne kıymeti vardı. Düzenlenen mukaveleler kanuniydi. İşte böyle, muazzam 180 bin dönümlük Avzian-Petrovsk işletmesi yıllık 20 rubleden ve «ebediyyen» kiralınmıştı. Bielorietzk işletmesi 400 bin dönüm toprak 300 bin dönüm ormanı birkaç yüz ruble karşılığında satınalıvermişti.

Rus ve diğer soylardan gelen Ural halkları arasında doğan kinin sebebi gayet tabiidir ki hep bu olaylar bu kötü işlemlerdir. Keza, işletmelerin kuleler, tabyalar, toplar, barutane ve muhafızlarla gerçek bir müstahkem mevki haline getirilmesinin sebebi de anlaşılır bir şeydir.

Büyük arazi sahibi, hiçbir surette sanayicinin boyunduruğu altına girmiyordu. Zorla kolonileştirme hareketi, sadece Ural'a inhisar etmiyordu. Avrupa Rusya'nın bütün doğu bölgelerini içine alıyordu. Ponza ve Saratov eyaletlerinde oturan Çuvaş ve Mordavyalılar, kanun encümenindeki temsilcilerine, topraklarını zapteden Rus arazi sahiplerinin sebep oldukları tahribatın fezlekesini yapma ödünü vermişlerdi.

O kadar yoksul düşmüşlerdi ki, ödünç para temin edebilmek için karı ve çocuklarını bile rehin vermek zorunda kalmışlardı. Çoğu zaman borçlarını verip karı ve çocuklarını kurtaramıyorlardı da. Mahkemeye başvursalar da hiçti, işte böylesiy-

di başlarına gelenler: «Yargıçlar, içimizden on, yirmi otuzumuzu birden alıyorlar, karakola veya hapislere tıkıyorlar bizi. Vuruyorlar, vuruyorlar acımadan, bir sene iki sene üç sene sade ekmek ve su veriyorlar bize ve devamızdan vazgeçmiye mecbur ediyorlar».

Kazan bölgesi Tatarları şöyle yazıyorlardı: «Senyörler bizleri öyle soyuyorlar, bizleri öyle insanlık dışı bir şekilde yiyip bitiriyorlar ki Mirzalarımız evlerini topraklarını terkedip başka diyarlara çekip gidiyorlar».

Devlet memurları da, sanayiciler ve büyük toprak sahipleri kadar tamahkârdılar. Diğer ırklardan olan halklar, bu memurların askeri ve sivil hizmetlerini görmeye, onlara atlar ve seyisler temin etmeye zorunluydular. Bütün bu ihtiyaçları bedava olarak temin etmek gerekti. «Şayet içimizden biri yem veya yiyecek masrafını istemeye kalkarsa, kıyasıya döğölüyordu». Rus dilinden, kanundan, hukuktan anlamamaları yüzünden, yerli halklar kesin bir şekilde müdafaasız kalıyorlardı.

Öte yandan, Ortodoks misyonerleri Petersburgdan aldıkları emir gereğince, putperestleri ve müslümanları din değiştirmeye zorluyorlardı. Din değiştirenlere mali bir takım menfaatlar sağlanıyor, fakat bu din değiştirenler, yine kendilerini hristiyanlığa sokanlar tarafından hayasızca sömürülüyorlardı. Papazlar, din değiştiren köyleri dolaşıyorlar, en zengin halkların evlerine giriyorlar, bir punduna getirip kutsal resimleri, Meryem Ana tasvirlerini başasağı asıyorlar, sonra da zavallı adamları dine karşı günah işlemekle töhmetlendirip, ya rüşvet ya da seni ihbar edeceğim diye tehditler savuruyorlardı. Aynı şekilde ihbarla korkutup, rüşvet

koparmak için, perhiz günlerinde tabaklara tereyağları koyarak kazıklıyacak adam arıyorlardı.

Dinlerinden dönmek istemiyen, veya misyonerleri memnun edecek bir şeyleri olmayan yerliler de, ormanlara kaçmaktan başka yol bulamıyorlardı. Canlarını kurtaramıyanlar da gaddarca ceze görüyorlardı. Bir çağdaş, bu konuyla ilgili olarak şunları yazıyordu: «Onlara Tanrı kelâmı yoluyla din değiştirtmiyorlar, onları perişan ederek yeni dine sokuyor, onların kapı ve pencerelerini kırıyorlar, ocaklarını, sobalarını darmadağın ediyorlardı. Onları gaddarca döğüyorlardı. Onlara, papazlıkla, rahiplikle bağdaşmıyan bin türlü eza cefa ediyorlardı.»

Rüşvet, sadece Tanrı gücünde olan rüşvet bu yıkım ve işkencelere engel olabilirdi. Rüşvetle evleniliyordu, çocuklar rüşvetle vaftiz ediliyorlardı, ölenler rüşvetle gömülüyorlardı. Bütün kilise adamları: papazlar, rahipler ve öteki kademeden din adamları rüşvet istiyorlar, rüşvet alıyorlardı. Sebepi sebepsiz rüşvet peşindeydiler. Manastırlar yeni dönmeleri kendi hesaplarına çalıştırmaya zorluyorlardı. Zenginler, paraları sayesinde angaryadan kurtuluyorlar, varlıksızlar ise gardiyan gözetiminde çalışmalara sevk ediliyorlardı.

Kanun adamları da parayla satın alınan cins-tendiler. Parasız hiçbir işe bakmıyorlardı. Bir dilekçe yazmak için para alıyorlar, bu dilekçeleri çoğaltarak hazır ellerinde bulunduruyorlardı. İşini gücünü bırakıp köyden şehire gelen bir sürü insan da dilekçelerine bir cevap almak için dizlerine sarı su ininceye kadar, kapılarda bekliyorlardı.

Çarlık hükümetinin koloni politikası, tabii olarak yerli halklar arasındaki sosyal farklılıkları göz

önünde bulunduruyor ve onların hakim çevrelerine dayanıyordu. Başkırlarda, feodal piramidin zirvesinde Tarhanlar bulunuyordu. Tarhanlar, töreye göre tamamen bütün kabilenin malı olan toprakları öz tasarruflarında tutuyorlardı. Petersburg hükümeti, bu Tarhanları koruyor, onlara devlet hazinesinden yardım gösteriyor, buna mukabil onlardan da hükümetin koloni politikası için hizmet istiyordu.

Tarhanlar kademesi altında, Baturlar bulunuyordu. Baturlar da, Tarhanlar gibi yüzlerce baş at ve koyuna sahiptiler, ticaretle uğraşıyorlar ve faizcilik yapıyorlardı. Bu iki sınıf elbirliğiyle, varlıksız Başkır yığınlarını ve Rus koloni hareketinin hızlanmasıyla Kama ve Volga havzalarından kovulan ve Başkırdistan'a sığınan Tatar ve Çuvaşları sömürüyorlardı.

Feodal düzen, Tatarların oturdukları bölgelerde daha ilgi vericiydi. Çar hükümeti, burdaki zengin mülk sahiplerin himaye ediyor, onlara köylüsüyle birlikte topraklar ayırıyor ve yine onlara Rus asalet ünvanları bağışlıyordu.

Ural'da ve Ural ötesinde Çarlığın en kudretli merkezi Orenburg kalesiydi. Bu kale, Orta Asya ile Avrupa Rusyası arasında bir ulaştırma merkeziydi de. Buraya, her yönden hatta batı Avrupa'dan bile tüccarlar geliyordu. Şehir, büyük mağazalar ve kambiyo bürolarıyla doluydu. Orta Asyalılar, buraya kıymetli madenler, meyvalar, ipekli kumaşlar ve pamuk, Kırgızlar davar getiriyorlardı. Başkırlar kürkler, Yayı Kazakları balık, havyar, çiriş, Ruslar ise buğday, madeni emtea, kumaş, bez ve deriler getiriyorlardı. Orenburg'un kuzey doğusundaki Troitsk mevkii müstahkemi ise yine önemli bir ti-

caret merkeziydi.

Tatar tacirleri, pek faaldiler. Bütün Kazan ve Orenburg eyaletlerini dolaşıp, büyük miktarda tüketim maddeleri satın alıyorlar, sonra bunları yine dolaşıp satarak önemli kazançlar sağlıyorlardı. Bu tüccarların çok uzak mesafelere kadar giden seyyar satıcıları da vardı. Orenburg ve Troitsk'te en güzel en işlek dükkânları tutuyorlar, Orta Rusya'dan gelen tüccarlarla pek güzel rekabet ediyorlardı.

Volga'nın aşağı kısmında Kalmuklar oturuyorlar ve bir göçebe hayatı yaşıyorlardı. Bunlar da kendilerini, «beyaz kemikliler», «siyah kemikliler» diye ikiye ayırıyorlardı. «Beyaz kemikli»ler, hakim sınıfı teşkil ediyor ve **kibitza** denen deve tüyü çadırların büyük bir kısmını ellerinde bulunduruyorlardı. Ayrıca, bu «Beyaz kemikli»ler, ellerinde tuttukları engin meraları yoksul memleketlilerine mültezime veriyorlardı. En varlıklıları bazan Moskova ve Petersburg'a gidiyorlar, Rus hükümetinden kudretlerini daha da artıran imtiyazlar koparıyorlardı.

Kırgızlarda, nice zamandır eşitlik de yoktu. Bay'lar aşağı tabakadaki halkı, kendi bağımlılığı altında tutuyor, otlakîye haklarını düzenleyip yönetiyorlardı. Ayrıca serf sahibiydiler de. Silâhlı çetelerle tüccar kervanlarını yağmalıyorlar, Asya ile Rusya arasındaki ticaret münasebetlerini önemli derecede aksatıyorlardı. Pugaçef ayaklanmasının patlak verdiği bölgede oturan halkların renkli manzarası işte böyleydi.

1741 yılında, Orenburg ve bölgesinde Neplioyev adında bir vali görevliydi. 6 yıl süren Başkır ayaklanması halen kesin bir şekilde bastırılmış bulun-

yordu. Binlerce asi, savaşta veya savaştan sonra öldürölmüş, binlercesi sürölmüş veya serf ordusuna katılmıştı. Yüzlerce ev de yıkılmıştı. Vali Neplioyev, bütün Başkır elini, tabya ve kalelerden bir çemberle kuşatmıştı. Or ırmağı üzerinde Orenburg'u kuran da bu validir. Or ırmağı Yayık'a (Ural) dökölür ve Kırgız - Başkır ölkelerini birbirinden ayıran tahkimat hattı merkezindedir.

Samara denen bu savunma hattı, Orenburg'dan batıya doğru uzanır, Samara'nın akıntısını takip ederek Volga üzerindeki aynı isimdeki şehre ulaşır. Kuzey Yayık hattı doğuya doğru uzanır, Or ırmağı akıntısını takip ederek, tekrar Yayık'ın akıntısına yönelir. Güney Yayık hattı, Güneye, Hazar denizine kadar uzanır. Nihayet Uis hattı vardır ki, bu da Yayık kaynaklarını, Obi nehrine dökölen Tobol ırmağına ulaştırır.

Orenburg bölgesindeki Rus mülklerini 114 tahkim edilmiş nokta koruyordu. Bu kale ve tahkimli mevkiilerin çoğı Neplioyev'in eseriydi. O ayrıca başka birçok savunma tedbirleri daha almıştı. Kırgız ve Kalmuklar hakkında da yasaklar çıkarttı. Bunlar çadırlarını Yayık kıyılarından 20 verst öteye kurabileceklerdi. Vali yine bununla ilgili olarak, hergün geldiğinde nehrin sol kıyısından Hazer Denizine kadar olan bölgedeki stepleri ateşe veriyordu.

Başkır «yaşlıları» tebaasını kollamak, hiçbirinin izin kâğıdı olmadan bulundukları yerleri terketmelerine meydan vermemek zorundaydı. Bu görev uygulanmadığı taktirde, kendilerine işkence yapılacaktı.

Neplioyev, 1747 yılında Başkırlara iki mecburiyet daha yükledi. Başkırlar, Orenburg garnizonuna asker verecekler, tahkimat işleri için de işçi temin edeceklerdi. Derhal ayaklanmalar birbirinin peşinden patlak verdiyse de hepsi gaddarca bastırıldı. İsyan işlerinde hüner sahibi olan Neplioyev PARÇALA sonra HÜKMET ilkesini uygulamaya başladı. Çar hükûmetine sadık olan «yaşlılar»a, mükâfatlar ve şeref kılıçları dağıttı.

Batur Şah Aleyev'in yönettiği büyük ayaklanma sırasında da aynı politika uygulandı. Başkırlar, kendi tuzla'larından serbestçe faydalanmak hakkından mahrum edilmişler, tuzlarını Devletten satın alma zorunda bırakılmışlardı. Hoşnutsuzluktan faydalanan Batur Şah, 1754 de Başkır, Tatar ve Kırgızları hep birden ayaklandırmaya yeltenmişti. Batur Şah, Rus ortodoksluğunun müslümanlığa karşı yürüttüğü gaddarca hareketleri örnek göstererek, halkların dinî taassup duygularına hitab ediyor ve yine bu halkları «Ruslar hesabına hiçbir angaryaya katılmamaları, şehirler, işletmeler, müstahkem mevkiller kurulmasına meydan vermemeleleri» hususunda teşvik ediyordu.

Çağrısında şöyle diyordu: «Haydi vazife başına silâhlarınız, atlarınızı hazırlayın. Kılıç, mızrak, ok yay ve başka savunma araçları temin edin. Bize yar olmıyan Rusyalıları yenecek, topraklarımızdan kovacağız».

«Bir «yaşlı»nın, Batur Şah'ın bildirisinden bir nüshayı, Ufa eyalet Kançılarlığına teslim etmesi üzerine Rus idarecileri hazırlanan isyandan bilgi edindiler. Ayaklanma da 1755 Mayısında patladı. Rus asker ve memurları katledildi, işletmeler yağmalandı, ateşe verildi.

Nepliuyev, önemli kuvvetleri seferber etti. Diğer yönden de Kırgız «yaşlıları»na bir mesaj yolladı. Nepliuyev bu mesajında, Başkır asilerine kim katılırsa, korkunç şekilde cezalar göreceğini haber veriyor, ayrıca Kırgızlar bastırma hareketine yardım ettikleri taktirde asilerin bütün mal ve mülklerinin kendilerine verileceği vadediliyordu.

Nepliuyev'in ustalığı meyvesini verdi: Kırgızlar, Başkırlara hücum edip yendiler. Erkeklerini katlettiler, kadın çocuk ve davarlarını sürüp götürdüler. Bundan başka Batur Şah'ı da esir ettiler. Resmi kayıtlara göre ayaklanma ve misilleme boyunca 16.634 Başkır öldürüldü. 4000 kişi sürgün edildi, 300 kişinin de kulak ve burunları kesildi. Aşağı yukarı 700 köy, taş taş üstünde kalmıyacak şekilde tahrip edildi. Toprakları da, Rus mülk sahipleri, fabrikacı ve generaller arasında bölüşüldü.

Batur Şah ayaklanması yenilmişti. Bununla beraber Çarlık hükümeti, Rusya'nın doğu ucunda oturan Tük - Fin kavimlerini uzun müddet boyunduruk altında tutamadı. Onlar yeniden başkaldırdılar. 1773 de bu sefer, Kazaklar, Ruslar, işletme işçileri, köylülerle elele vererek savaştılar. Kölelik çağının en kudretli ayaklanmasıydı bu ayaklanma.

Kazak Emilen Pugaçef yönetiyordu bunu.

BÖLÜM

V.

İLK BAŞARILAR

Pugaçef, hızla Iaitsk üzerine yürüyordu. Yol boyunca kuvvetleri daha da büyüyordu. Bunlar Kazaklardı. Pugaçef'le birleşmek için askerlik görevlerinden kaçmışlardı.

Pugaçef, ilk zamanlarda lüzumsuz sertliklerden kaçındı. Nikolayev adında hükümetçi bir onbaşı yakalanmıştı. Askerin üstünde asilerin bastırılması hususunda bir emirname çıktı. Pugaçef onu bağışladı. Okuma yazma bildiği için de, sekreteri Peçitalin'e yardımcı yaptı.

Kazak Skvorkin'in talihi yar olmadı ama. Pugaçef bu adamın asi dindar birlikleri için bir casus olarak gönderildiğine kanaat getirince öfke ve nefretle şöyle dedi: «Genç bir adamsın. Bana karşı casusluğa geleceğine, hizmetime girseydin ne vardı? Yahut evinde otursaydın da, bu işi yapmak için senden daha yaşlı ve daha az budala birisini

yollasalardı olmaz mıydı?» Fakat Kazaklar, bu delikanlının öldürülmesini istiyorlardı: «Onun babası bize ne kötülükler etti, o da büyüüp aynı şeyi yapacak». Pugaçef, casusu astırdı.

Müfreze, Iaitsk'e 5 verst kala durdu, mola verdi. Bir Kazak süvari taburu şehrin önünde asileri bekliyordu. Ayrıca, topları ve topçularıyla bir süvari bölüğü de hazır durumdaydı. Savaştan kaçan Pugaçef, Poçitalin'e yazdırdığı bir bildiriyi, Kazakların kumandanına yolladı. Kazak subayı bildiriyi, bölük yüzbaşısı Krilov'a teslim etti. O da aldı cebine koydu.

Bu sırada, Kazak taburundan bir çokları, asiler tarafına geçmiştiler. Asiler bundan başka, Vitoşnov adında birinin kumanda ettiği 200 kişilik bir kuvvetle de takviye oldular. Hükümet makamlarının, asilere iltihakları önlemek için görevlendirdikleri zeki ve enerjik bir adam olan Şigayev de Pugaçef'e katıldı. Şigayev de düzmece'nin en önemli yardımcılarında biri olacaktır. Vitoşnov'un adamları, beraberlerinde onbir de esir getirmişlerdi. Bunlar hükümete sadık kişilerdi. Pugaçef, arkadaşlarının isteğine uyarak ibreti alem için, bunların asılmasını emretti.

Ayaklanmanın başbuğu, halen kuvvetlerini yeterli bulmadığından savaştan kaçınmaya devam ediyordu. Bu kuvvetlerin çarçabuk çoğalacağını hesaplıyor, yanılmıyordu da. Iaitsk'te, lehinde açıkça propoganda yapılmış, kuvvetleri derhal 7 bine yükselmişti. Bununla beraber o, halâ kaleye hücum emri vermekte tereddüd gösteriyordu. Halklara bir ferman yollamaya kalktı. Kendini imparator olarak bilip tanınmaları için onlara baş vuruyordu. Pugaçef'in bu fermanına, çemberdekiler top salvola-

rıyla cevap verdiler. Pugaçef o zaman dedi ki: «Pekâlâ ne yapalım, haydi vakit kaybetmenin zamanı değil, beni burda istemiyorlarsa beni daha iyi karşılayacakları başka bir yere gidelim».

Birlik, Yayık boyuna yöneldi. Bu kuvvet, teşkilâtlı bir savaş birliği haline gelmişti. Pugaçef, Ovçinnikov'u ataman, tayin etti. Lissov'a albay, Vi-toşnov'a da yüzbaşılık rütbesi verdi. Onbaşı Nikolayev, Çar için yapılacak yeminin metnini kaleme almış, Poçitalin de bunu yüksek sesle orda bulunanlara okumuştı. Hepten ve tek bir ağız halinde haykırıyorlardı: «Sen ey ümidimiz olan Çar, sana sadakatla, sana namusluca hizmete hazırız».

Bir savaş meclisi toplandı. Karar aldılar: Yayık ileri karakol hattını takip edeceklerdi. Bu ileri karakollardaki küçük garnizonların teslim olacaklarını ümid ediyorlardı. Bu düşüncelerinde çok da haklıydılar. Bu ileri karakollar, okla mızrakla silâhlanmış göçebelerin hücumlarına karşı mukavemet edecek şekilde eskiden yerleştirilmişti. Ateşli silâhlara karşı koyacak durmda değildiler. Puşkin YÜZBAŞININ KIZI adlı eserinde, çocukların içine taş ve paçavralar attığı, eski dökme topu, dolambaçlı küçük yolları, saman damlı kulübeleri ve tah-ta şarampoluyla Bielogorsk kalésétini tasvir etmiştir. Bazı ileri karakollar daha berbat durumdaydı. Bunlar bir toprak siperle çevrilmiş, sazlarla örtülü kulübeciklerdi. Her istihkâmda bir top gözcü kulesi, 20 kişiden ibaret bir de Kazak garnizonu vardı.

Pugaçef, tek silâh patlatmadan, bu ileri karakollardan 4 ünü zaptetti. Garnizonlar, silâh ve mühimmatlarıyla gelip teslim oluyorlardı. Bununla beraber, sayısız topları ve garnizonları bulunan İletsk kalesinden sert bir mukavemet bekleniyordu.

Fakat isyan rüzgârından nem kapan bu kale halen «imparator»a vakit kaymeden teslim olunması üzerinde tartışmalara girişmiş haldeydi. Pugaçef derhal bildiriği yolladı: «Ne dilerseniz dileyin, reddetmiyeceğim. Zaferiniz payidar kalacaktır. Sizlere her zaman ve bol bol, erzak, para, barut ve kurşun vereceğim». Bildiri diğer yandan da «hainleri» müthiş cezalarla tehdit ediyordu.

İletsk Kazakları, 1773 de, şehrin çanları çalarken, haçlar ve Meryem Ana tasvirleri taşıyan papazları önlerine katarak, Pugaçef'e tuz ve ekmek taktim etmeye çıktılar. Top ve tüfek sesleri genel bir coşkunluk yaratıyordu. Düzmece, bir nutuk verdi. Bu nutkunda, Petersburg'a giderek İmparatoriçeyi bir manastıra kapatmak, asilleri sadece aylıklarıyla bırakıp ellerinde bulunan bütün toprak ve serfleri çekip almak, mukavemet gösterecekleri de acımadan cezalandırmak niyetinde olduğunu halka anlatıyordu. Öyle inançlı ve şevkli konuşmuştu ki oğlu ve tahtın varisi büyük Dük Pol'e kavuşacağı günü müjdelerken gözlerinden yaşlar boşanmıştı. Evet onunla başkentte buluşacağı gün yakındı.

Pugaçef, İletsk kalesinde iki gün kaldı. Zengin bir adam olan Tvorogov'un evinde misafir kalmıştı. Misafirperverliği yüzünden, Pugaçef'den albaylık rütbesi almıştı.

İlk zaferler pek kolay kazanılmıştı. Ama sert savaşlar da gelecekti nasıl olsa. Gerçek bir savaşçı olan Pugaçef'i en çok mühimmat meselesi meşgul ediyordu. Barut, kurşun, obüs, top, top kundağı ne varsa yığdırdı. Kazak Çumakov'u topçu kumandanı tayin etti. Bu ara kuvvetlerine 300 İletsk Kazağı daha katılmıştı.

Yayılc boyunca yürüyüşe devam ediyordu. Rasipnaya kalesi yakınlarına gelince, adeti üzere yine bir bildiri yayınladı ve kaleye yolladı. Bu bildiride. Kazaklar ve askerleri, «saf, sadık gerçık bir sevinçle asilere» katılmaya çağırıyor ve onlara «ebedi hürriyet, ırmaklar, denizler, aylık, zahire, barut, kurşun, şeref, rütbe ve birçok imtiyazlar» vadediyordu. Karakol kumandanı, bu bildirinin garnizona iletilmemesi hususunda tedbirler aldı. Fakat asiler kapılardan dalarak kaleye girdiler. Kumandan iki subay ve birkaç erle evine çekildi ve orda barikat kurdu. Pencereden ateş ederek, iki asi askerini de öldürdü. Bu durum karşısında bir kısmı evin ateşe verilmesini ileri sürdüysc de Pugaçef kabul etmedi. Ona göre, böyle bir hareket yapılırsa, bütün şehir yanabilir, bu şekilde de bütün halkların düşmanlığını kazanmış olurlardı. İçerde- kilerin yakalanıp getirilmesini emretti. Getirdiler. Kumandanla iki subayı oracıkta astırdı.

Pugaçef'teki merhametsizlik öyle sersemce cinsten değildi. Bir takım sebeplere dayanıyordu. Poçitalin, mahkemede şöyle ifade vermiştir: «Suçsuz insanların evlerinin yağmalanmasını görmekten hiç hoşlanmıyordu. Bu şekilde suç işliyenlerin bir çoğunu gözünün yaşına bakmadan astırdı».

Pugaçef Rasipnaya kalesinden ele geçirdiği askeri ganimeti toplıyarak ertesi gün Nijneozernaya kalesine yürüdü. 25 eylülde burayı da zaptetti. Kumandan ve subaylar, tek başlarına mukavemet gösterdiler. Kazaklar toptan asilere katıldılar, askerler korkudan afalladılar, serseme döndüler.

Pugaçef böylece, kale üstüne kale, ileri karakol üstüne ileri karakol zaptediyordu. Muzaffer yürüyüşünü, askeri üstünlüğünden çok, Kazakların

sevgisine borçluydu. Kazaklar, onun şahsında kendi öz müdafilerini görüyorlardı. Bununla beraber, başarılar Pugaçef'in başını döndürmüyordu. Asıl güçlüklerin sonradan geleceğini aklından çıkarmıyor, ordusunun donatım takviye ve teşkilâtlanması işlerini bir an için bile ihmâl etmiyordu.

Orenburg valisi Reinsdorp ayaklanmadan önce haber alamadı. Kendisine bildirdikleri zaman da pek mühimsemedi. Kazak isyanları mı? Aman bu adet hükmüne gelmiş bir şeydi, n'olacaktı sanki, korkulacak ne vardı? Bu yeni ayaklanmanın da bastırılacağına kesin kanaat getirince, Kırgız şefi Nur Ali'nin yardım teklifini de reddederek bu «cani çetesi»ni bozguna uğratmak üzere küçük bir müfreze harekete geçirdi. Ayrıca, Pugaçef'i sağ getirene 500, cesedini getirene de 250 ruble mükâfat vadetti.

Bu müfreze, Rus, Başkır, Kalmuk ve Tatarlardan mürekkepti. Kumandanı, Bülov isminde bir barundu. Bülov, düz ovada Pugaçef'le kapışmaktan korktuğu için, Orenburg'un biraz aşağısında bulunan Tatiçcev'e çekildi. Asileri burda karşılayacaktı.

Bu kale, Yayık hattının temel dayanaklarından biriydi. Önemli mühimmat depoları vardı. Garnizonu çok kuvvetliydi. Pugaçef'in yakınlaştığı bir sırada, Bülev kumandasındaki Kalmuklar asiler tarafına geçtiler. Bir huruç hareketi yapmaya kalkışan bir müfreze tamamen yokedildi, bir kısmı da esir oldular. Bir Kazak süvari taburu da, şefiyle birlikte yine asilere katıldılar.

Kaleye cepheden hücum etmek kolay değildi. Pugaçef'in ustalığı güç meseleyi çözdü. Sur civarındaki tarlalarda, kocaman bir yulaf yığını yatıyordu. Rüzgâr tam istenilen yönden esiyordu. Pugaçef, yığını ateşletti. Yangın tahta şarampolları ve kale-

nin ilk binalarını sardı. Askerler yangını söndürmekle uğraşırlarken, asiler müstahkem yere daldılar ve zaptettiler. Çok miktarda esir aldılar, biraz para, yiyecek, harp malzemesi ve birçok da mükemmel vasıflı top ele geçirdiler.

Yüzbaşı Mavrin, daha sonra Pugaçef'in böyle kaleleri «mantar toplar gibi» külfetsiz ele geçirmesini çok iyi bir şekilde izah etmişti: «Her kalede bir garnizon vardı ama, ismi var cismi yoktu. Onun alın yazısını yazan ruhta nice zamandır göklere çekilmişti. Ve bu gök arayıp bulunamayacak kadar uzaktaydı. Çünkü bu garnizonun bütün subayları toprak sahibiydiler ve büyük mülk sahipleri gibi yaşıyordular, askerler ve Kazaklar da onların haraç vericileriydiler.»

Mavrin, haklıdır. Yalnız o, şu pek önemli keyfiyeti de aklına getirmeliydi: Ayaklanmanın ilk aylarında bölge garnizonlarının subayları çok meziyetsiz ve cesaretsiz önderler olarak gözükmüşlerdir. Oysaki asilerin başında bulunan basit bir Kazak, dostunu düşmandan ayırmasını bilmiş, dostlarını elde etmeyi, düşmanlarını cezalandırmayı becermiş ve karşısında bulunan hasmın zayıf ve kuvvetli taraflarını anlıyarak ortaya enerjik ve ateşli bir önder olarak çıkmıştır.

İster Orenburg yönünde yürünsün, ister Samara boyu takib edilsin her iki şekilde de Tatiçev kalesinden, Volga'ya, Kazan şehrine varılabiliyordu. Kazandan da İmparatorluğun merkez bölgelerine gidilebiliyordu. Hükümet makamları en çok Kazan ötesi bir yürüyüş ihtimalinden tasalanıyorlardı.

Vali Reinsdorp Pugaçef'in Kazan eyaletine dalacağından ödü kopuyordu. «Asillerin malikânele-

rini dolaşarak, hürriyet vadiyle serfleri ayartacağından» korkuyordu. Hele asiler bir de Kazan ötesinde yürüyüşlerine devam ettiler mi tamamdı. Bu feodal monarşinin kalbini gözetken en büyük tehdit olacaktı. Buna mukabil, Orenburg üzerine yürüyüşün sadece mahalli bir önemi vardı.

Pugaçev, Orenburg üzerine yürümeyi tercih etti. Yönettiği hareket, ilk zamanlarda böylece belirli ve sınırlı bir karakterdeydi. Bu, özellik kölelik devrinin köylü ayaklanmalarından ayırıcı bir özelliktir. Kazaklara göre, felâketlerinin, bahtsızlıklarının asıl kaynağı, Rusya doğusunda senyörlerin en kuvvetli kalesi olan Orenburg'du. Satılmış memurlar, zalim fermanlar burdan yollanıyordu. Bundan başka Orenburg, yerli halka zulmediyor, yerli halkı sömürüyordu da. Vilâyet merkezinin arkasında Petersbur'un olduğu doğrudur, ama başkent o kadar uzaklardaydı ki varlığı bile bir sır perdesi altında görünüyordu. Önemli olan Orenburg'u ele geçirmektir, gerisi kendiliğinden gelecekti.

Pugaçev Orenburg'un zaptıyla kesin bir zafer elde edileceğini ümid ediyordu: «Şehir hemen-cek benim olacak. Burdan da hiçbir engelle karşılaşmadan ta Piter'e kadar gideceğim» (1). Tereddüde düşenleri de şu şekilde cesaretlendiriyordu: «Biraz, birazcık daha bekleyin oğullarım. Orenburg teslim olacak, kıl üstünde duruyor o, düşecek, düşecek... Şehir bir zaptedilsin, hepinizi terhis edeceğim».

Sonunda, kuşatma uzayınca; Pugaçev Kazaklarla birlikte Yayık'a dönme niyetini ortaya açtı. Başkırlar buna itiraz ettiler. Kendilerini bu vilâyet

(1) Halk arasında Petersburg'un adı Piter'dir.

merkezinin zulmünden kurtaracağına dair, vermiş olduğu sözü, Pugaçef'e hatırlattılar, hatta sen burdan bir yere gidemezsin diye onu tehdit de ettiler. Kırgızlar da aynı fikirdeydiler: «Bir Orenburg'u alalım, ondan sonrası tamam, her yer teslim olacak ve bizim olacak».

Pugaçef, Tatişçev kalesinden Kara ırmak mevkiine yürüdü. Burda Kazaklar kendisini ekmek ve tuzla karşıladılar. Pugaçef yine burda, genç bir serf kadına işkence yapan mevki kumandanını astırdı. Kadını da aşçı olarak hizmetine aldı.

Kara ırmaktan Orenburg'a sadece 28 verst kalmıştı, fakat Pugaçef acele etmiyordu. Halen kuvvetlerinin az olduğunu biliyor, adamlarını çoğaltmak için büyük bir gayretle çalışıyordu. Sola, stepteki Tatar köyü Sert yönüne hareket etti. Yolda birçok çiftlikleri tahrip etti, bunlar arasında Orenburg valisinin çiftliği de vardı. Sert'teki karşılanışı pek muhteşem oldu: Meydana bir halı serilmiş, üstüne de bir koltuk çöktürülmüştü. İki Tatarın yardımıyla «Kurtarıcı» attan inmiş ve koltuğa oturmuştu. Kalabalık önünde diz çöktü onun. O da ellerini uzattı. Öptüler.

Tatarlar Pugaçef'e, Başkırlara kendi millî dilleriyle bir bildiri yayınlamasını tavsiye ettiler. Bildiri çıkartıldı. Sert'ten bir atlı bu bildiriye Başkırlara ulaştırdı. 1 Ekim'de hedefine varan bu bildirinin tantanalı, zengin, şarkvari bir üslubu vardı. Özü de Başkır halkının düşünce tarzına tamamen uygundu. Pier Feodoroviç'in bildirisi şöyle nihayet buluyordu: «Bundan böyle sizlere bütün hayatınız boyunca: Toprakların, suları, balık yataklarının, evlerin, otlakların, buğdayın, törenizin, inancınızın, yakacağın, yiyecek ve giyeceğin, paranın, barutun,

kurşunun tek kelimeyle bütün dilediğiniz şeylerin tasarruf hakkını veriyorum. Sitebin vahşi hayvanları gibi olasınız».

Pugaçef Başkır idarecilerini de hesaba katıyor, onların isyana katılmak ve Katerina II. ye karşı savaşmakta tereddüt gösterdiklerini bildiği için, bildirisinde İmparatoriçeyi göklere çıkarıyor ve onunla ortak bir dava güttüğünü belirtiyordu. Bu hareketiyle insanları tanımakta ve taktikte ehil bir kişi olduğunu bir kere daha gösteriyordu.

Pugaçef 2 Ekimde, Orenburg'un biraz kuzeyine düşen, Sakmara'ya yürüdü. Şigayev 30 Kazakla birlikte önden gitmişti. Şigayev varır varmaz, halkı topladı ve önceden hazırlanan bildiriye onlara okudu. Halk önünde haç taşıyan bir papaz, Meryem Ana tasviri tutan bir diyakos, ekmek tuz taşıyan ihtiyarlar olduğu halde Pugaçef'i karşılamaya çıktı. Yere deve tüyünden bir halı döşenmişti, üstünde de bir masayla bir sandalye vardı. «Çar» varır varmaz hepsi külahlarını çıkardılar ve yere diz çöktüler. Çanlar çalıyordu.

Düzmece, her tarafta aynı debdebe ve saltanatla karşılanıyordu. Şerefine nutuklar veriliyor, dualar ediliyordu. Bir yandan da halkın nefret ettiği memurlar katlediliyordu. Tatarca, Farsça, Arapça, Türkçe yazılmış bildiriler her tarafa gönderiliyordu. Herhangi bir bölgenin halkı, gönderilen bu bildirilerin dilinden anlamazsa, o zaman güvenilir adamlar bulunup bunların tercümeleri yaptırılıyor, çoğaltılıyor köylere ve göçebe çadırlarına yollanıyordu. Pugaçef şöyle diyordu bildirilerinde: «Sizler, yol göstereni, önderi olmayan sizler, sizler, acılara batmış olan sizler ey beni bekliyenlerg ey sesi mi işitmeye hazırlananlar, gelin hiç korkmadan ge-

lin. Sizleri azad ediyorum. Çocuklarınıza ve torunlarınıza sonsuz hürriyeti veriyorum». Pugaçef bu aşiretlerin «yaşlılarından», «Hapislerde yatan veya efendileri tarafından hapsedilen, ne kadar insan varsa hepsinin derhal serbest bırakılmalarını» istiyordu.

Pugaçef'in bildirileri bütün bu halklar üzerinde büyük tesir yapıyordu. Kalmuklar, silâh altında bulundukları ileri karakolları terk ediyorlardı. Düzmeceye karşı yollanan 500 Başkır asiler tarafına geçtiler.

300 Tatar, Pugaçef'e karşı döğüşmeyi reddettiler ve evlerine döndüler. Keza, Orenburg'da bulunan Polonyalı askerlerin ayaklanacağından korkarak, bu askerleri başka bir mevkie naklettiler, hepsini sıkı bir gözetime tabi tuttular.

Orenburg valisi ayrıca savunma tedbirleri almaya başladı. Sakmara ırmağı üzerindeki köprüleri yıktırdı, bütün sivilleri seferber etti silâhlandırdı. Topları atış düzenine soktu, mevzileri, tabyaları onarttı, atları hazır duruma getirtti. Elindeki kuvvetlerin yetersizliğini anlayınca, çok geç de kalmış olsa, Astragan, Kazan ve Simbirsk'teki meslektaşlarından takviyeler istedi.

Bu sırada, Pugaçef'in ajanları şehirdeydiler. Bu ajanların propagandası, hapiste yatan bir kürek mahkûmunun kulağına gitti.

Hayatı maceralarla doluydu bu mahkumun. Önce papaz Tver'n serfiydi. Sonra Moskova'da arabacılık etti. Bir hırsız çetesi kurup yakalanınca 6 bin tüfek harbisi vurulmasına hüküm giydi. Sokolov Khlopuşa'ydı adı.

Hapisten kaçtı, tekrar yakalandı ucunda madeni parçalar bulunan bir kırbaçla döğüldükten son-

ra Orenburg'a sürüldü. Burada yerleşmiş, evlenmiş, bir mülk sahibinin yanında, sonra da Şuvalov bakır dökümevinde iş bulmuşken, yine boş durmamış, çetelerle Tatar tacirlerini yağmalamış, bu yüzden de yeniden tevkif edilmişti. Yine kaçmış, yine yakalanmış, yine kamçılanmış, üstelik burun delikleri sökülüp yüzü damgalandıktan sonra, Omsk'a, Sibirya'ya sürgün edilmişti. Sibirya sürgününü de çekmedi, bir daha kaçtı. Ama yine yakalandı. Bu sefer onu kırbaçlayıp pırangaya vurdular ve Orenburg cezaevinin zindanına tıktılar.

Talih birdenbire ayağına geldi: Şehrin valisi, onun büyük maceraları boyunca gösterdiği cesaret ve enerjiyi takdir ettiği için aklına bir fikir geldi: Asi Kazakların maneviyatlarını kırmak için, onu aralarına yolluyacaktı. Derhal zindandan çıkarttı. Karşısına oturttu, sıkı sıkı öğütler verdi. Pugaçef'in taraftarlarına dağıtmak üzere bildiriler verdikten başka ona bir ödev daha yükledi: Pugaçef'i bir punduna getirip yakalayabilirse, Orenburg'a getirecekti. Khlopuşa, hiç tereddüd etmedi, bildirileri aldı, Pugaçef'i görmeye gitti. Yanına çıkardılar. Khlopuşa, taşıdığı bildiri paketini Pugaçef'e teslim etti ve «emrine amadeyim, sana hizmet edeceğim» dedi. Halk düşmanlarının kampındaki sallantıda hürriyet yerine, asi insanın belalı hayatını seçiyordu.

Pugaçef bu yeni konuğun yüzüne şöyle bir uzun baktı ve acı bir gülüşle: «İnsanları döğmek, burun deliklerini sökmek bir vali için bundan iyi iş olamaz» dedi Khlopuşa ile hapiste beraber yatmış bulunan Şigayev fikrini şöyle açıkladı: «Yoksul, zavallı adamın biridir bu, ona itimad edebiliriz». Fakat, Ovçinnikov başka fikirdeydi: «Bu, bir

usta hırsızdır. Bizi terkedip gidecek, burda gördüklerini de bir bir anlatacak. Sonra adamlarımızı da baştan çıkartacak». Pugaçef, cevap verdi: «Kaçsın, gördüklerini de anlatsın, ne çıkar bundan. Bir adam bir orduya ne kadar zarar getirebilir sanki?».

Pugaçef, bütün zulme, gadre uğramışları kendi safına kazanmak arzusuyla, Khlopuşa'yı himayesine aldı. Khlopuşa, hemen hareketin en gözde yönetmenlerden biri haline geldi. Hareketin mükemmel bir düzenleyicisi, yaman bir önderi oldu. Feodal düzenin, yoksuluğa, hapse, zindana, işkenceye mahkûm ettiği bu adam, insanlık özünü kaybetmiş gibi gözüken bu adam, köleliğe karşı savaş açan bir çevrede ateşli ve yepyeni bir hayat buldu.

Pugaçef, Orenburg'a 3 verst mesafededir. Emrinde aşağı yukarı 2500 adam vardır. Düşmanı kandırıp kuvetini çok göstermek için askerlerini yaygın bir hat üzerine dizmiştir. Garnizona, fermanını da yollamıştır. İşte şöyle diyor: «Sizleri ayartan, sizleri yüksek ihsanlarımdan mahrum eden hain subayları zorla başınızdan defedip, bana gelin, ben büyük imparatora bağlılık ahdinizi yapmaya gelin, silâhlarınızı sancaklarımın altına terkederek bana mecbur olduğunuz sadakatı, alçak gönüllülükle beyana gelin».

Bu propaganda derhal tesirini gösterdi: Garnizonda fısıltılar başlamış, Kazak ve Tatarlardan birkaç asker de kaçmıştı. Vali Reinsdorp savaşa cüret edemiyor, takviye bekliyordu. Bununla beraber, kuşatmanın bu ilk haftası içinde birçok hafif çarpışmalar oldu. Ama umulan sonuçlar sağlanamadı.

Pugaçef ordusu, her çevreye yayılan bildiriler

sayesinde büyüyordu. Bu bildirilerde Pugaçef kendini «tek bir sınıf halinde yek vücud olmuş büyük ve küçüklerin koruyucusu, fakir ve zenginlerin imparatoru ve lütufkâr Çarı» olarak tanıtıyor ve bununla iftihar ettiğini ilân ediyordu. Kazaklar, Kal-muklar ve Başkırlar, onunla birleşmek için bulundukları mevzileri terk ediyorlardı. Kırgızlar ona hayvan ve davar temin etmek için, müstahkem şehirleri ve mülk sahiplerinin malikânelerini yağmaya gidiyorlardı.

Başkır önderi Kinzia Araslanov, yurttaşlarına nameler yolluyarak, «Mahvolmuş dünyanın Çarı, yüce sultan Petro Feodoroviç'in oğlu Pol Petroviç ve 7 bin Don Kazağıyla yolda olduğunu haber verdi.» Pugaçef'e 500 atlı yolladı. Düzmece, atlı başına birer ruble bağışta bulundu. Kinzia'nın oğlu da düzmece lehinde propaganda çalışması yapıyordu.

Pugaçef'in gözdesi ve sağ kolu olan Şigayev, Kazakları toplamak üzere Yayık'a gitti. 100 kişi daha getirdi. Halen ordunun topu azdı. Khlopuşa, top döktürmek göreviyle Avzian-Petrovsk işletmelerine yolandı. Khlopuşa bu görevini parlak bir şekilde yerine getirdi. İşçilere bir ferman okudu, Ferman işçileri «Çar» hizmetine çağırıyor ve onlardan iki topla çok sayıda obüs talep ediyordu. İşçiler fermanın okunmasını alkışlarla karşıladılar. Khlopuşa'nın ardından 500 kişi geldi. İşletme idarecilerini de beraberlerinde sürüklüyorlardı. Bu idarecileri sonunda astılar. Khlopuşa bu işletme seferi sonunda 6 top, önemli miktarda gülle, gümüş takımları, yüzlerce at, koyun ele geçirdi. Ayrıca 7 bin ruble tutarında bir parayı da zaptetti. İki bin rublesini derhal orda işçilere dağıttı.

İşletmeye bağlı köylüler, hür bir iş akdi, resmi

bir belge kaleme almak üzere toplandılar. Köylüler, iş terketmelerini kanuni bir kazığa bağlamak arzundaydılar. Gerçekten de, onlar eski belgeye göre imparatoriçe Elizabet'in bir fermanı mucibince işletmelere yazılmıştı. Fakat şimdi durum değişmiştir artık; «Haşmetli Petro III. ün gönderdiği ferman geerğince işletmeyi istediğimiz anda terketmekte serbestiz. Bizler bu emre boyun eğerek, hepten evlerimize dönmeyi kararlaştırdık.»

Bir asi müfrezesi, Voskressensk işletmesine yürüdü. Bir kısım işçi de onlara iltihak ettiler. Başka bir çok işletme, bu arada bakır madenleri de işgal edildi. Asiler her yanda, para, yiyecek elbise, ayakkabı, davar, top, tüfek barut ele geçiriyorlardı. Başkırlar, Pokrovsk bakır dökümevini ateşe verdiler. İşgal edilemeyecek kadar uzak yerlerde bulunan işletmeler, insan, barut, kurşun göndermeleri hususunda Pugaçef'den fermanlar alıyorlardı.

İsyan hareketi gün geçtikçe büyüyordu. Her yerde isyancı guruplar kuruluyor ve bunlar kendi başlarına yeni kaleler, tahkimli mevziler ve ileri karakollar zaptediyorlardı. Pugaçef ulaklarının propagandası hızla meyvelerini vermeye başlıyordu.

Eylül sonunda, Orenburg'a 100 verst mesafedeki Novo - Sergiyevsk kalesine dört nala bir Kazak atlısı ulaştı. Novoljenin adındaki bu adam, kılıcını havada sallıyarak haykırıyordu: «Halk gülsün oynasın, bayram etsin, Çar Petro buraya gelecek». 17 Ekim gecesı, Orenburg'a 250 verst çeken Liakhovka köyü, Kazak, Kalmuk ve Çuvaşlardan mürekkep bir çete tarafından işgal edildi. Senyörün mülküne daldılar, yağmaladılar ve hayvanlarını beraberlerinde götürdüler. Buradan da yakın köylere dağıldılar.

Rasladıkları yerde köylüleri senyörlere karşı ayaklandırıyolar, kiliselerin yıkılarak yerlerine yedi kubbeli Eski - mümin kiliselerinin yapılacağını bildiriyorlar, ayrıca bir senyör öldürüp malını yağmalayanın 100, on senyör malı yağmalayanın da 1000 ruble ve generallik rütbesiyle mükâfatlandırılacağını yayıyorlardı.

Tarihçi Karamzin'in babasına ait bir köy olan Mikhaylovka'ya ekim sonunda bir grup Yayık Kazığı geldi. Şefleri, kendisinin buraya imparator-Petro III. tarafından yollandığını, görevini de «Senyör evlerini yıkmak ve köylülere hürriyet vermek» olduğunu bildirdi. Sonra da, köylülere dönerek sert bir şekilde: «Mujikler dinleyinz. Bundan böyle Senyörler için çalışmıyacak, senyörler için vergi ödeyeceksiniz. Sizleri angarya işinde çalışırken bir yakalarsak topunuzu öldüreceğiz» dedi.

Köy halkı, Kazakların bu söylediklerinin doğru olup olmadığını yeniden, Pugaçef'ten sorup öğrenmek için aralarından bir temsilci seçtiler. Travkin'di bu adam. Travkin Pugaçef'e gitti. Pugaçef bu halk temsilcisini mutad tarzıyla karşıladı, kabul etti. Pugaçef'in adeti idi: kendisine gelen herkesi zorla değil ikna yoluyla elde ediyor, kendine bağlıyordu. Travkin, kendi safında kimsenin esir, köle telâkki edilmediğini anlattı. Neticede bu temsilciye, Mikhaylevka köyünün serflerin azad eden bir ferman verdi ve onu köyüne yolladı. Travkine döner dönmez köylüleri topladı, getirdiği fermanı okudu.

Orenburg bölgesindeki Popolutovaya köyünde çok ilgi verici sahneler cereyan ediyordu. Kazaklar geldiler, serflere işlerini bıraktırarak Pugaçef'in bir fermanını okudular. Ölüm cezası tehdidiyle angaryayı yasak ettiler. Malikâne sahibinin göz altında

tutulmasını emrederek çekip gittiler. Birkaç gün sonra yeniden geldiler. Köylülerin isteği üzerine mal sahibini kırbaçladılar. Fakat serfler intikamlarına doymamıştılar, bu sefer de, malikâne sahibinin karısını öldürmeyi ileri sürdüler. Çünkü «kendilerine etmediğini bırakmamıştı bu kadın». Bu dilek de hemen yerine getirildi kadını öldürdüler. Mal sahibinin üç kızı ortada kalmıştı. Bu çocukları aldılar ve tek fiske vurmada köylülere teslim ettiler. Bu çocuklar köylüler tarafından büyütülecek ve «vakitleri gelince, yine köylülerle evlendireceklerdi». Böylece bu büyütme ve evlendirme görevi de köylülere verilmişti. Mülk sahibinin malları eski serfler arasında bölüşüldü. Kazaklar ayrıca bu serflere ev başına beş koyunla bir deve verdiler.

İsyanın bastırılması güçleşmişti. Volga eyaletinin köyleri, ayaklanmayı bastırmakla görevli askerî şeflere asker vermiyorlardı. Bazı köylüler silâhlanmak için bu seferberlikten faydalanıyordu. Simbirska eyaletinin büyük bir köyü 200 kişilik bir kuvvet vermeyi sözüm ona kabul etti. Silâh dağıtımını yaptıktan sonra, önceden kararlaştırdıkları şekilde muhafızlarını güzelce yakaladılar ve Pugaçef taraftarı olduklarını beyan ettiler. Tatarlar, Başkırlar ve Rus serfleri de onlara katıldılar. Hükümet kuvvetlerinin gelişini haber vermek hatta gerekirse onlara mâni olmak için yollara devriyeler dizdiler.

Orenburg eyaletindeki senyörler, malikanelerini terkedip batıya kaçmaya başladılar. Fakat merkez hâlâ dayanıyordu. Kar yağmış, buzlar hâlâ çözülmemişti. Pugaçef, bir Kalmuk çadırında kalıyordu. Askerleri kupkuru step ortasındaydılar. Acı rüzgârlardan korunmak için fundalıklardan dışarı

çıkıyorlardı.

Pugaçef, 18 ekimde Yayık'tan Sakmara boylarına geçti. Karargahını Berda'ya kurdu. Berda Orenburg'a 5 verst mesafedeydi. Berda, şehrin kuşatılması boyunca ayaklanmanın merkezi oldu. Askerler, kasabanın kulübelerinde, saman damlı toprak evlerinde yatıp kalktılar. Berda siperlerle çevrildi. Siperler, Orenburg'dan gelen top salvolarından halkı koruyordu.

Pugaçef, Berda'nın en güzel evlerinden birine yerleşti. Evin duvarına, tahtın varisi büyük Dük Pol'un bir portresini astırmıştı. Bu resmin önünde herkese ne baba sevgileri gösteriyordu görmeye değerdi. Hazır bulunanlara Çar olduğunu isbat eden en mükemmel bir belgeydi bu resim. Düşmanları yüzünden oğlundan ayrı düşen babanın gözlelerinden yağmur gibi yaşlar boşanıyordu. Bir kolay ağlıyordu ki Pugaçef.. Portreye hayran hayran bakıyor ve sonra göğüs geçiriyordu. «Pek küçük yaşta bırakmıştım onu.. Bakın görüyor musunuz ne kadar büyümüş şimdi.. Tam on sekizinde. Kimbilir belki göklerin sahibi ulu Tanrı, bir gün onu bana göstermeyi nasib eder.»

Evin önünde, Yayık Kazaklarından görevli bir müfreze nöbet tutuyordu. Yayık Kazakları imtiyazlı durumdaydılar. Pugaçef'in sofrasında Ovçinnikov, Şigayef, Lissov ve ekserisi Yayık Kazağı olmak üzere ordunun diğer şefleri baş yeri işgal ediyorlardı. İçip eğleniliyor , «Çar» şerefine bestelenmiş şarkılar söyleniyor, sekreter Vassilev de keman çalıyordu. Fakat şahit olanların ifade ettikleri gibi Düzmece çok içmekten kaçınıyor, nadiren alkol kullanıyordu.

Ordunun hareket planları, Orenburg'u ele ge-

çirme tarzı ve sonra tutulacak yollar, sofrada tartışılıyordu. Pugaçef, Kazan'a, sonra Moskova'ya, Petersburg'a gideceğini bildiriyor ve buna arkadaşları da «Peki sonrası n olacak?» diye cevap veriyorlardı. Düzmece Çar ilerdeki olayları şu şekilde tasavvur ediyordu: «İmparatoriçe beni şanlı şerefli bir tarzda kabul ederse, ben de onu bağışlarım. Yok iş bunun aksi olursa ben yapacağımı biliyorum.» Pugaçef, sözlerine, İmparatoriçeyi bertaraf edince halka Eski Müminler inancını iade edeceğini ve daha önemlisi «Boyarları» asıl mülk sahiplerini bu eski adıyla anıyor, cezalandıracağını ilâve ediyor ve diyordu ki: «Halam Elizabet'in sonra da benim hükümdarlığım sırasında, durumları askerlik görevini yerine getirmeye uygun delikanlı ve orta yaşta birçok boyar, subay çıktılar mı hemen kendilerini geri hizmete çıkartıyorlar, köylüleri talan etmek için yallah malikanelerine gidiyorlardı. Bu şekilde de İmparatorluğun hemen hepsini ellerine geçirdiler. İşte ben o zaman bunları, askerlik görevine dönmeye, ellerine geçirdikleri malları iadeye ve sadece aylıklarıyla yaşamaya zorladım. Ve ben halkı haksız tevkif eden ,halka zulmeden yargıçları da cezalandırıyor, ölüme mahkûm ediyordum.» İşte tam burada lâfı getirip gediğine sokuyordu: «Boyarlar beni devirdiler, çünkü ben halkı savunuyordum.»

Sonra başından geçen gerçek maceralarını anlatıyordu: «Neler geldi başıma, neler çektim ben. Açlık mı, soğuk mu çekmedim. Sayısını Allah bilir ne mapuslar yattım ben.» Sert çizgili çehresine yaşlar dökülüyordu: «Bunları anlatmanın ne lüzumu var ama. Siz zaten biliyorsunuz. Neydi beni o bulduğunuz zamanki halim. İki para etmezdi o üs-

tümdeki gömlek.»

Pugaçef, sık sık Seyit köyüne giderdi. Berda'ya yakındı burası. Tatar dostları vardı bu köyde.. İşte bunlardan birini, Musa Aliyev'i ataman tayin etti. Abdül Reşid'e de bölük yüzbaşılığı rütbesi verdi.

Cephenin sakin olduğu ve boş zamanlarda, asiler at yarışları tertip ediyorlar, nişan atıyorlar veya işletme işçileri tarafından hediye edilen iki ayıyı oynatarak eğleniyorlardı. Pugaçef, atıcılıkta pek ustaydı. Kuru otlar sarılmış bir zırhı veya havaya atılan bir külâhı dört nal giderken tek mermide delip parçalıyordu.

Kasabanın arkasında, Sakmara kıyılarında 200 kişilik bir posta geçidi koruyordu. Diğer önemli noktalarda da gece gündüz nöbetçiler bekliyorlardı. Tek bir parolaları vardı: «Kazaklar». Bu yüzden Berda'ya düşman ajanları kolayca girebiliyorlardı. Pugaçef de işin farkındaydı. Ücretli tutulmuş bir takım adamların suikastına kurban gitmemek için habire kaftan değiştiriyordu. Kaçmak için de süratli atlar hazır bekliyordu.

Ordusu askerî usullere göre teşkilâtlandırılmıştı ama oldukça da başıbozdu. Alay taksimatı vardı. Alayların komutası, Pugaçef'in en güvendiği adamlara verilmişti. Ovçinnikov, Tvorogov, Padurov, Khlopuşa, Musa Aliyev, Kinzia Aslanov bunlar arasındaydı. Alaylar da 100 kişilik süvari bölüklerini ihtiva ediyordu. Bunların başında da yüzbaşılar ve sancaktarlar bulunuyorlardı. Herhangi bir mevkiye gösterilen adaylar hakkında son sözü Kazak meclisi (Kurug) söylüyordu.

Birliklerin donatımı kötüydü ve tek tip değildi. Süvarilerin hepsinde tüfek yoktu, mızrak, kılıç

ve tabancayla yetiniyorlardı. Piyadeler süngülerini soplara bağlamışlardı. Bir kısmının da sadece topuzları ve bayağı kılıçları vardı. Başkırların ok ve yayları vardı. Kalk borusu veya çekilme âlarmı olarak bir top atıyorlardı. Hattâ askerleri uyandırmak için Pugaçef'in bazan kapı kapı dolaştığı bile oluyordu. Her alayın, kırmızı veya sarı ipekten bir sancağı vardı. Üstünde de Eski -müminler tipinde haçlar, İsa'nın, Sen-Tomafürj'ün tasvirleri işlenmişti.

Orenburg'u kuşatan ordu, hemen hemen 15 bin kişi kadar vardı. Fakat tam sayısını kimse bilmiyordu. Alay kumandanları bile alaylarının sayısını doğru dürüst bilmiyorlardı. Ordunun, ele geçirilmiş ülkelerin ortaya koyduğu yeni meseleleri tek başına hakedemiyeceğini düşünen Pugaçef, Petersburg modelinde bir «Askerî Kolej» kurdu. Viteşnov, Tvorogov, Şigayev, Stobiçkin üye, Poçitalin sekreter, Gorşkov da yardımcıydılar. Askerî Kolejde en yetkili kişi Şigayev'di. Kasa ve iaşeden o sorumluydu. Pugaçef'in de has danışmanıydı. İkinci kademede önemli şahıs Tvorogov'du. Kolej'in yayınladığı fermanları o imzalıyordu. Bütün bu şahıslar, kendilerine yeni vazifeler, yeni sorumluluklar yükleyen bu yeni görevden sıyrılmak istedilerse de, Pugaçef kabul etmedi ve hepsinin bu yeni kurumda çalışmalarını mecbur tuttu.

Askerî Kolej, idarî ve askerî meseleleri düzenliyor, ordu birlikleri teşkil edip bu birliklerin malzeme, yiyecek v.s. ihtiyaçlarını sağlıyor, bütün önemli olaylara ait yaptığı raporları Pugaçef'e yoluyor, asilerin işledikleri suçlarla ilgili şikayetleri kabul ediyor, mahkeme kararlarını yerine getiriyordu. Birlik kumandanlarına günlük emirler ve

talimatlar çıkartıyor, ordu birliklerinin işgal bölgelerinde köylülere zarar vermemesi için tedbirleri düzenliyor, Devletle senyörlerin müsadere ettikleri mülklerin envanterini yapıyordu. Askerî Kolej, ayaklanmaya katılan köylerdeki yeni idarecilerin seçimini de kontrol ediyordu. Bu kontrol, «ister girişilecek misilleme hareketlerinde olsun, ister askerî hareketler veya sadık serflerin korunması işlerinde olsun, eski idarecilerin de görevlerine layık olmalarını sağlayacak şekilde» yapılıyordu. Nihayet, Askerî Kolej, toprakları zorla zaptedilmiş köylülerin topraklarını eski sahiplerine iade ediyordu.

Muhakkak ki Askerî Kolej, geniş bir halk hareketinin karman çorman olmuş işlerini sert bir idare altında tutmakta serbest ve tek başına değildi. Bununla beraber isyanın getirdiği karışıklık ve düzensizliği bastırmak için yapılan teşebbüsü geliştirmesi ilgi vericidir. Her zaman isabetli hareket yapmamakla beraber, bizzat Pugaçef, disiplin duygusuna kıskançlıkla riayet ediyordu. Kaçmaları, en basit bir niyetlenme durumunda dahi ölümle cezalandırılıyordu. Birgün askerî bir emri yapmayı reddeden Çika-Zarubin'i asmakla tehdit etti. Hattâ albay Lissov'u astırdı. Lissov, Kazakları soyup, döğmüş, köylüleri suda boğmuştu. Bundan başka kaçmaya da hazırlanıyordu. Oysa ki Pugaçef'in gerçek menşeyini bilenlerden biriydi de. Pugaçef bu tehlikeli adama fırsat vermedi. Orenburg'un zaptı meselesinde şüphe izhar eden bir asker de asıldı.

Şigayev, davada ifadesine müracaat edildiğinde, Pugaçef'in hiç ayırma yapmadan herkese karşı son derece haşın hareket ettiğini, hiçbir itiraz ka-

bul etmediğini, verdiği emirlerin uygulanmasını da titizlikle kontrolünde tuttuğunu beyan etti ve sözlerine şunları ilâve etti: «Pugaçef'in önünde hepimiz tir tir titriyor ve kemküm ediyorduk.»

Berda, durmadan yeni kuvetler çekiyordu. Zirian'ların bir önderi 500, bir Kırgız önderi 600 ve yine bir Kalmuk büyüğü 300 cengaver yolladılar. Bu ara Kırgızların Orenburg'a götürdükleri büyük bir davar sürüsü asiler tarafından ele geçirildi. Pugaçef, hayvanların bedelini Kırgızlara ödemeye kalktıysa da, Kırgızlar para yerine mal verilmesini ileri sürdüler. Verecek malları yoktu. Pugaçef, sürü sahiplerine biraz beklemelerini bildirdi. Onlar da razı oldular ve asilerin yanında kaldılar.

Pugaçef, acele etmiyordu. Orenburg'u kıtlıkla düşüreceğini ümid ediyordu. Şehri kuşatmaya başladı. Bu sırada her iki taraf arasında hafif çarpışmalar cereyan ediyordu. Asiler, gece topları siperlerin yanına yerleştiriyorlar gün ıdıdı mı ateşe başlıyorlardı. 2 Kasım'da yapılan hücum gerçekten şiddetli oldu. Pugaçef'in bataryaları şehirle beraber gürelemeye ve şehre gülle yağdırmaya başladılar. Bu, bütün gün boyunca devam etti. Aynı anda, Kazaklar tüfekte ateş ediyorlar, Başkırlar ok yağıdırıyorlardı. Pugaçef bir Kazak birliğinin başında hücumu iştirak ediyordu. Ama hükümet topcularının kesif bir batarya ateşi sonunda geri çekilmek zorunda kaldı.

Pugaçef, cesaret ve askerlik ilmindeki bilgisiy-le temayüz ediyordu. Gece gündüz çalışıyor, hareket için gerekli bütün emirleri veriyor ve kuşatmayı o kadar muazzam bir ustalıkla yönetiyordu ki, Orenburg valisi onu ünlü Voban'la kıyaslıyordu. O devirde Rusya'da oturan yabancılar onu Jules

Cesar ve Cromwell'le aynı ayarda buluyorlardı. Pu-
gaçef'in, dışarı bir ülkede tahsil yaptığı, Prusyalı
Frederik II'nin hizmetinde çalıştığı kesin bir şekil-
de ifade ediliyordu.

Pugaçef'in arkadaşları tabîi, bu türlü kıyasla-
malara alışık kişiler değildiler, fakat hepsi ittifak-
la onun askeri meziyetlerini takdir ediyorlardı. Bu-
nunla ilgili olarak, Şigayev'in dava dosyasında şu
ifadesi vardır: «Gözü pekliği, onu daima en ileri
saflara itiyordu. Herkese örnek oluyordu. Top ve
sair bütün silâhların kullanılışını biliyordu. Topçu-
ların ne şekilde hareket etmeleri gerektiğini bizzat
onlara gösteriyor, öğretiyordu.» Poçitalin, şunları
beyan etti: «Top'u ve top bakımını ondan daha iyi
bilen hiç bir kimse yoktu». Padurov ise onu biraz
daha göklere çıkartıyordu: «Pugaçef, topu ve di-
ğer silâhları bizzat yerleştirip düzenliyor nişan nok-
talarını tesbit ediyordu». Hasım taraf da zaten Pu-
gaçef'in farkındaydılar. O Berda da olmadığı za-
man askeri hareket tavsiyor, zaıflıyordu.

Orenburg kuşatmasına devam ederken, propa-
ganda faaliyetlerini de ihmal etmiyordu. Ferman-
larını, garnizondaki Kazak ve subaylara, hattâ vali
Reinsdorp'a kadar ulaştırıyordu. Partizanları tab-
yalara kadar sokuluyorlar ve çemberdekilere, taht
varisinin bir büyük orduyla babasına (Pugaçef)
yardıma geldiğini, haykırarak teslimden gayri yol
olmadığını bildiriyorlardı. Partizanlar yine çem-
berdekileri bir Çarın değil de bir Çariçenin bir ka-
dının hizmetinde olmakla töhmetlendiriyor ve ayıp-
lıyorlar ve hepsini açlıkla kıracaklarını haykırıyor-
lardı. Pugaçef, şehre ulaklar yolluyacak kadar işi
ileri götürdü. Bunların görevi Orenburg'u ateşe

vermekti. Fakat bu görevi yerine getiremeden ele geçtiler.

Reinsdorp da, boş durmüyordu tabii. Sık sık hıruc hareketleri yapıyor, fakat her defasında asiler tarafından geri püskürtülüyordu. Vali diğer yandanasilerin morallerini bozmak için de gayret sarfediyordu. Bu maksatla Başkırları, Pugaçef kuvvetlerinden ayırmaya yeltendi. Başkır köylerine ulaklar yolladı. Bu ulaklar köyleri yağmaladılar, evde kalan kadın ve çocukları alıp götürdüler. Pugaçef'le bir olan Kazakları da aynı şekilde korkutup yıldırma istiyordu. Fakat bütün çabalamaları boşa çıktı. Yaptığı bütün tehdit ve hareketler, Kazakların alaycı ve ateşli tabiatlarını tahrik etmekten başka bir tesir yapmadı. Kazaklar bu işte bir kurt kapanı olduğunu anlamışlardı.

Bu esnada, Katerina II. hükümeti, genişliyen ayaklanmayı gemlemek hususunda tedbirler alıyordu. Kazan eyalet sınırlarına büyük ölçüde kuvvetler yığılmıştı. Ülkedeki senyörler, serflerini seferber etmiş ve silâhlendirmişlardı. Pugaçef kuvvetlerinin işgalinde bulunan bölgelere, Moskova, Nijni-Novgorod, Kaluga ve Sibiryadan birlikler sevkediliyordu. Bütün bu kuvvetler, tecrübeli bir kumandan olan general Karr'ın komutasındaydı.

Kazan valisi, nüfuzlu bir Tatar kıdemli binbaşısı olan Tevkelev'i görevlendirdi. Tevkelev, meşru hükümete sadık bir müfreze kuracak ve asilere karşı savaşıacaktı. Tevkelev razı oldu, Tatarlar arasından teşkil ettiği kuvvetlerle, asilerle uzun boylu savaştı. Sonunda da esir oldu.

Orenburg piskoposluk dairesinin papazları da görevlendirildiler. Düzmecé Pugaçef'in durumunu kiliseye bildirecekler, halkı da sükunete davet ede-

ceklerdi. Bu kilise propagandası da, hükümet makamlarının halk içinde yaydıkları bildirilerden fazla bir tesir meydana getirmedi. Yayık Kazakları bu bildirilerin okunmasının kendilerinde «pis bir geçirti» husule getirdiğini söylediler.

Karr, kuvetleriyle birlikte Orenburg'un yardımına koştu. Pugaçef onun karşısına en iyi iki kumandanını, Çika - Zarubin'le Ovçinnikov'u gönderdi. Ovçinnikov bu sıra, adamlarıyla beraber işletmelerden dönen Khlopuşa'yla birleşti.

Karr'ın durumu pek berbattı. Seferber ettiği Kalmuklar, ayaklanmış ve çil yavrusu gibi dağılmışlardı. Kendi askerleri bile tereddüd içindeydiler. Birliği, ayaklanmış veya ayaklanmaya hazır köyler arasında ilerliyordu. Genel bir düşmanlığın hüküm sürdüğü bir çevre içinde kalakalmıştı.

Ovçinnikov'la Çika - Zarubin, 8 Kasım'da Karr birliklerinden birini İzzeyevka köyü yakınlarında çembere aldılar. Havancılar o saat asiler tarafına geçtiler, diğer askerler de silâhlarını teslim ettiler. Esirler Berda'ya yollandı. Pugaçef esirleri görünce kendini tutamadı, ağladı. Uzun süren avareliğin bittiğini görmekten memnundu. Esirlere «Topraklar, denizler, ormanlar, haçlar, sakal ve bütün hürriyetleri» bağışladığını bildirdi.

Esirler arasında, Şvanoviç adında bir subay bulunuyordu. Pugaçef, bu subayı astırmaya hazırladığı sırada, havancılar bu subayın iyi bir adam olduğunu ve bağışlanmasını istediler. Subay ayrıca, Almanca ve Fransızca da biliyordu. Pugaçef bağışladı, bir yüzbaşılık vererek ordusuna soktu, görevlendirdi. Orenburg'a giderken bir hükümet postacısı yakalanmış, üstünde bazı yabancı dillerde yazılmış risaleler çıkmıştı. Yeni mütercim bunları

bir güzel çevirdi. Pugaçef'in sekreterleri lâtin alfabesini öğrenmek arzusunu gösterince bu iş de yerine getirildi. Şvanoviç onlara lâtin alfabesini belletti. Pugaçef'in bir bildirisini de Almancaya çevirdi. Bu bildiride «Teslim olacak Petro III. düşmanlarının bağışlanıp mükâfatlandırılacağı, herkesin bilgisine» arzediliyordu.

General Karr, asi topçuların devamlı salvoları yüzünden, Kazan'a çekilmek zorunda kaldı. «Mujiklerden beklenmiyecek şekilde hedefleri mükemmel döğüyordu bu topçular».

Orenburg'a cebri bir yürüyüşle yardıma koşan Albay Çernişov da general Karr gibi rezil rüsva oldu. Birlikleri şehre dört beş verst kala Pugaçef toplarının ateşine tutuldular. Kalmuk ve Kazakları asilere katıldılar. Kendi askerleri de en ufak bir mukavemet göstermediler. Bütün kıtası esir düştü. Albay Çernişov, eski püskü bir köylü kaftanı sarınarak, kendini gülünç bir kılığa sokmuş, dizgin elde kızakla tam kaçmak üzereydi. O sırada ordan geçen bir Kazak «Bu adamın basit bir mujiğe benzemediğini, çünkü ellerinin çalışan bir insanın elleriyle hiçbir ilgisi bulunmadığını» farketmişti. Garip kaftanlının neyin nesi olduğunu bir askere sorunca bunun albay Çernişov'un ta kendisi olduğunu öğrenmişti. Derhal yakaladılar, öbür Kalmuk şefi ve subaylarıyla birlikte astılar. Askerlerini de Kazak biçimi saçlarını kesip asi ordusuna kattılar.

Ovçinnikov'la Çika Berda'ya dönmüştüler. Khlopuşa da top, para, gülle ve işçilerle gelmişti. Pugaçef başarısından dolayı Khlopuşa'yı tebrik etti ve onu ayrıca gönüllü işçiler kumandanı tayin etti. Khlopuşa okuma yazma bilmediğini, kumandadan da hiç anlamadığını söylüyerek bu yeni rütbeyi ka-

bul etmek istemedi. İleri sürdüğü mahzurları benimsemiyeen Pugaçef şöyle cevap verdi: «Biz topuz sallıyoruz, kumandanlarımız okuyup da n'olacak sanki. Davamıza kendilerini vermeleri yeter. Ama çalmıyasın ha, bir iğneni yakalarsam ipe çektirim».

Pugaçef, Khlopuşa'yı Verkhneozernaya kalesini fethe yolladı. Fakat sefer başarısızlıkla sonuçlandı. Garnizonun Başkır ve Kazaklardan müteşekkil bir kısmı teslim olduysa da, Polonyahılar hücumu püskürttüler. Pugaçef burdan, İliinskaya kalesine yürüdü. Kale düştü. Askerlerin acıdığı biri hariç bütün subayları astırdı. Askerlerin de yine Kazak biçimi saçları kesilip orduya katıldı. Hep birden şarkılar söyliyerek Berda'ya döndüler.

Ateş Başkır ülkesini de sarmıştı. Başkırlar ekim başlarında ayaklanıp, bir çok köy ele geçirmişler, Ufa şehrini bile tehdide başlamışlardı. Fakat birliklerinin donatımsızlığı yüzünden bu şehri ele geçirememişlerdi. Aralığın ilk günlerinde, Zirianlar, Başkırlar ve Ufa bölgesinin serfleri buluşup anlaştılar. Pugaçef'in yürüttüğü isyan hareketine katılma kararı aldılar. Her ev silâhlı bir bahadır çıkartmak zorundadır, «Çünkü gelecek cuma gidip Ufa'yı yerle bir etmek niyetindeyiz». Pugaçef'ten de top ve insan yardımı istiyorlardı. Diyorlardı ki: «Haşmetli Majestelerimizin düşmanları bizim bu taraflara bir gelseler, karşı koyamayız biz». Pugaçef Çika'yı onların başına yolladı.

Ayaklanma, Volga kıyılarına ulaşmıştı. Buzuluk şehri ve bütün Sanara hattı asilerin ellerindeydi. Kalmuklar ve Şigayev'in yolladığı bir Kazak müfrezesi işgal kuvvetlerini teşkil ediyordu. Buzuluk tarım bölgesi, Orenburg'u kuşatan ordunun

iaşesini sağlaması yönünden önemli bir merkezdi. Pugaçef, Şigayev'in tutumunu takdir ediyor, «Bu kadar az insanla, büyük başarılar kazanmasından» pek memnun oluyordu.

Pugaçef'in zaferleri, doğu eyaletlerinin asilleri arasında müthiş bir panik yaratıyordu. Kazan ve Simbirsk bölgelerinin senyörleri «Cin çarpmış gibi», kitle halinde malikânelerini terk ediyorlar, ehliyetsiz general Karr'ı, asi köylüleri, düzmece Çarı lanetliye lanetliye imparatorluğun merkezine kaçıyorlardı. Araba kafileleri bitip tükenmez bir kuyruk teşkil ediyordu. Kazan boşalıyordu. Asillerinden, tüccarlarından, memurlarından kimsecikler kalmamıştı ortada.

İdareci çevreleri tasalandıran, sadece Güney Doğu Rusya değildi. Her iki başkent de başı dertteydi. Senato, Sent - Petersburg'da bir ferman çıkartarak, «şayia»lar karşısında halkı dikkatli bulunmaya çağırırdı. Moskova polis müdürü, halkın konuşmalarını tesbit etmek için, hafiyelerini çarşıya, barlara, hamamlara gönderiyor, Pugaçef'in başarılarının önemsiz şeyler olduğunu, elindeki kuvvetlerin hiç de necek kadar az ve bir avuç ayak takımından ibaret bulunduğunu halka yaymağa çalışıyordu.

Bununla beraber, hükümet olayların gerçek yönünü örtbas etmeye muvaffak olamıyordu. İşçi ve serflerin Moskova sokaklarında bile asiler lehinde konuştukları, duyuluyordu.

General Karr, azledildi. Ayaklanan bölgelerdeki düzeni yerine getirmek için, general Bibikov diktatörlük yetkilerini haiz olarak iş başına getirildi.

Hükümet bir müddet önce Perfiliov adında bir Kazağı Pugaçef taraftarları arasına yollamıştı. Bu

adam, Yayık Kazaklarının Petersburg'a yolladığı delegeler arasında da bulunmuştu. İşte hükümet bu Perfiliev'e bir görev verdi: Hemşerileri arasına gidecek, Pugaçef'in yakalanması için Kazakları iknaya çalışacaktı. Ama, Perfiliev kendisinden beklenen ümitleri boşa çıkarttı. Doğru Pugaçef'e gitti, herşeyi olduğu gibi anlattı neticede de onun en aktif elemanlarından biri haline geldi. Petersburg'da bulunduğu günler boyunca, Çar bürokrasisinden halk için en küçük fayda temin edilemeyeceğini yakından görmüş ve inanmıştı.

Pugaçef'in başarıları arttıkça, cezbesi de artıyordu. Hükümet makamlarının, ayaklanmayı saklama tedbirlerine rağmen - belki de bu tedbirler sebebiyle - Petro III. efsanesi, kölelik düzeninin sömürdüğü bütün insanların zihinlerini altüst ederek geniş bir alan üzerine yayılmıştı. Köylüler efendilerine itaat etmiyorlar, vergi vermiyorlardı. Asilerin sesi gün geçtikçe kuvvetlenip daha yücelere çıkıyordu.

Kırgızlar, çiftlikleri yaka yıka, Senyörleri, Volga Kazaklarını, Kalmuk çadırlarını yağmalamışlar, Yayık'ı geçerek Volga'ya dayanmışlardı. Başkırlarda aynı şekilde batıya doğru ilerliyorlardı.

Şigayev'in yolladığı bir müfrezeyle kumanda eden Ataman Arapov, 25 Aralıkta savaşımadan Samara'yı zaptetti. Bütün civar köyler de onun tarafına geçtiler. Pugaçef, Berda'dan Arapov'a bir kumandan yolladı. Çuloşnikov adındaki bir yüzbaşı, Arapov'la birlikte çalışacaklar, «Askeri Kolej»in bir fermanı gereğince Samara ve civar köylerin halkını beşte bir nisbetinde seferber edeceklerdi. Bu iki önder işe giriştiler. Mahaldeki asil malikânelerini yağmaladılar, elbise, davar, buğday ellerine ne geçir-

dilerse beraberlerinde götürdüler.

Aynı gün, Başkırlar Sarapul'u zaptettiler. Yol-
da, hükümete bağlı köylüleri insafsızca talan etti-
ler. Şeflerinin sarfettiği bütün gayret ve tedbirlere
rağmen öfkelerini yenemiyerek şehirde müthiş bir
katliam yaptılar. Ossa şehrini ele geçirdikleri za-
man, rakı ve tuz satışını kontrol etmek üzere Bele-
diye başkanını görevlendirdiler. Ayrıca, bu madde-
lerin satışı bir deftere gelir olarak kaydedilecek ve
hiç kimse «haksız olarak zarar ve sıkıntı»ya uğra-
tılmıyacaktı. Böylece emir verdiler.

Ayaklanma, Kuzey Ural'daki Perm eyaletinde
bulunan maden ve işletmelere de yayılmıştı. «Kayıt-
lı köylüler» isyan haberini dört bucağa yayarak iş
yerlerini terketmişlerdi. Madenler idaresi savunma
tedbirleri aldı, Pugaçef'i yakalıyacak kimse için de
1000 ruble mükâfat vadetti. İdarenin aldığı tedbir-
ler arasında İugovo bakır döküm evinin mukave-
met merkezi haline getirilmesi de vardı. Fakat di-
ğer işletme işçileri bu yere gitmiyeceklerini söy-
lediler. İş bu kadarla kalmadı. «Kayıtlı köylüler»
aralarından bir temsilci seçtiler. Temsilcinin gö-
revi, halk arasında meydana gelecek her türlü çatış-
maları yatıştırmaktı. Yine bu temsilcinin yönet-
menliği altında bir müfreze kurdular. Bu müfreze-
yi o sırada bölgede askeri hareketlerde bulunan
Başkırl albayı İtkinin'in emrine verdiler. Albay di-
siplin hususunda pek sert ve merhametsizdi. Her
türlü bozguncuyu amansızca cezalandırıyordu. İşte
bu kumandan İugovo işletmelerine gitti, bütün bü-
rolarda araştırma yaptı. Angaryayla ilgili bütün
mukaveleleri yok etti. Para ve elbiseleri zaptetti.
Hareket etmeden önce de, işletmenin fırınına top dö-
kümü yapılacak şekle soktu, onardı.

İugovo'nun işçi-köylüleri, Pugaçef'e bir «rapor» gönderdiler: «Yer altına gizlenen güzel güneşimiz, doğudan bütün kainatın üzerine doğuyor. Lutf-u inayetiyle bizleri, biz çamurlara belenmiş ve cahil köleleri yeniden ısıtmak istiyor». Şunları da ilâve ediyorlardı: «Biz bütün köylüler, başlarımızı hep birden yerlere kadar eğiyoruz». Ve nihayet onlar, düşmanlara karşı, «kendilerini yırtıcı pençelerle parçalıyan zehirli korkunç hayvanlara karşı şu subay ve boyar serserilerine karşı» müdafaa edilmelerini talep ediyorlardı.

Büyük İjevsk işletmeleri de kaynaşıyordu. Asilerin yaklaştıkları haber veriliyordu. İşletmenin sorumlu idarecisi mukavemeti teşkilâtlandırmaya yeltendi. İşçiler asilere karşı döğüşmeyi reddederlerken, idareciye de şöyle dediler: «Senin miden dolu, karnın tok sen kendini savunabilirsin. Bizim ise savunacak hiçbir şeyimiz yoktur». İşletmeler, 1774 ocağında, Votiak, Başkır ve Tatarlardan mürekkep bir müfreze tarafından işgal edildi. Halka bundan böyle vergi ve borç taksidi ödemeyeceklerini ilân ederek, senyörün evlerini yağmaladılar. İşletmelerin bütün sermayesini ele geçirerek, o zaman Ufa'da bulunan «Sayın ekselans veznedar» Çika-Zarubin'e teslim ettiler. 100 kişi kadar asker toplayıp gerisini evlerine yolladılar.

Kama havzasındaki bütün işletme ve en önemli merkezler, hemen hemen Başkır asilerinin elindeydi. Asi müfrezeler bölgeyi tarıyorlar, «İmparatorluk bildirileri»ni her tarafta halka okuyorlar, işletmeleri kapatıyorlar, bazan da tahrip ediyorlardı. Yine bu Başkır müfrezeleri, işçileri salıyorlar veya beraberlerinde götürüyorlardı. Bununla beraber hareketleri dağınık, Çika'nın karargâh kurduğu ma-

halli isyan merkezi olan Çesnokovka köyüyle bağları pek kötüydü.

Çika-Zarubin kuvvetlerinin çekirdeğini, işletme işçileriyle, Başkırlar teşkil ediyorlar, herhangi bir bölgenin zaptı için bu kuvvetlerden kurulmuş birlikler görevlendiriliyordu. Bu cümleden olmak üzere, Çika, Kazak Kuznotsov'u, yeni idareyi ilân etmek için güney Ural işletmelerine yolladı.

Çesnokovka köyü, ikinci bir Berda olmuştu. Çika'nın Pugaçef'le bağı önceleri pek sıkıydı. Fakat, bir müddet sonra Pugaçef'ten «Kont Çernikov» ünvanını alınca, tamamen bağımsız olarak hareket etmeye başladı ve adet münferit bir isyan şefi haline geldi. Artık subay tayinlerini o yapıyor, Başkır Tatar hatta Kazak çapulcu çetelerine karşı savaş, engel noktaları kurma, asi ordusu için seferberlik, yeni Ataman ve belediye başkanlarının (starost) seçimi gibi konularla ilgili fermanları o kaleme alıyor ve mahallin idarecilerine yolluyordu. «Kont Çernikov»un genel kurmayı ayrıca, geniş bir bölgenin idaresinden doğan bin türlü meselelerle de meşgul oluyordu. Çika'nın bildirileri ta Ufa şehrine kadar giriyor ve adamları gece oldumuydu bu bildirileri kilise ve evlerin kapılarına yapıştırıyorlardı.

Voskressenk işletmesinde, Pugaçef ve Çika kuvvetleri için top dökülüyordu. Ekseri top modellerini Pugaçef yolluyordu. Obüs de dökülüyordu burada. Asi topçuların erzak ve mühimmatını özel olarak Votkinsk ve İjevsk işletmeleri seçiyordu. Çika'nın her işletmede temsilcileri vardı. İşçi ve kal-falar arasından seçilen bu delegelerin görevleri orduya asker, top, para ve malzeme sağlamaktı.

1773 yılının sonlarına doğru, seçkin bir Başkır, Pugaçef lehinde beyanlarda bulundu. Bu, ülkesin-

de bir destan kahramanı olarak taşınan albay Salavat İulayev'di. Onun adına bir çok türküler yakılmıştı. Kendisi de şiirler yazmıştı. Bir şiirinde 'Ural'ı söylüyordu.

«Canım korular, dost ormanlar,
Canım sular, canım tarlalar,
Oy benim mübarek vatanım
Ural'ım, mübarek Ural'ım
Seviyorum seni, her zaman seveceğim».

Varlıklı bir «yaşlı»nın oğlu olan Salavat, Rus koloni hareketinin ağır boyunduruğunu öz omuzlarında duydu. İşletme sahiplerinden Tverdişev, ailesinin topraklarını zaptetmişti. Bunun neticesinde de Salavat harekete geçmiş, sanayicinin kendi toprakları üzerine kurduğu işletmeleri yakıp yıkmıştı.

Ayaklanmanın başlarında, hükümet, Başkırlardan bir birlik kurup Pugaçef'e karşı savaşması hususunda Salavat'ı görevlendirdi. Fakat Salavat, Pugaçef'le aynı safta olduğunu bildirdi ve gerçekten de Pugaçef'in en faal şeflerinden biri oldu. Orenburg kuşatmasına katıldı. Zamanla yurttaşları arasında pek önemli bir süvari birliği meydana getirdi ve komutasına bağladı. Salavat, meratip silsilesi bakımından Asya ve Rus ordu birliklerinin başlıca şefi olan İvan Kuznetsov'a bağlıydı.

Ocak 1774 başlarında, Başkırlar hiç bir mukavemetle karşılaşmadan Krasnoufimsk şehrini işgal ettiler. Kuvvetler, Kansafar Ussayev ve Salavat İulayev komutasındaydılar. Şehrin idaresi için bir Ataman tayin ettiler. Bu, «Akıllı başında ve namuslu» Atamanın görevi: «Halka uygun şekilde hareket etmek ve onu her ne surette olursa olsun borca, an-

garyaya koşmamak ve rüşvet almamak»tı.

Salavat ve Başkırları, Krasnoufimsk'in zaptından biraz sonra Kungur'u kuşatmaya gittiler. şehir, bir çok hücumlara mukavemet etti. Salavat bu savaşlar esnasında yaralandı. Çika, onun yardımına Kuznetsov'u yolladı. Kuznetsov, Kungur'u kuşatan kuvvetlerin kumandasını eline aldı.

Kuznetsov, ilk iş olarak Başkırların anarşik hareketlerini bastırmaya başladı. Bunlar, ayaklanmaya sadık yerli halklara zulmedecek kadar işi ileri götürmüşlerdi. Kuznetsov ayrıca, islâmiyeti kabul eden Başkır ve Tatarlara para cezaları kesti, hepsini ortodoks kilisesinin ahkâmına uymaya, Pugaçef ve ordusu şerefine dualar etmeye mecbur tuttu.

Kuznetsov, Çemberdekilere can ve mallarına dokunulmayacağını vadederek teslim teklifinde bulunuyordu. Fakat şehir en müthiş hücumlara karşı koyuyor ve düşmüyordu. Çünkü asilerin topçu kuvvetleri kısırdı, Başkırların ok ve mızrakları iş görmüyordu.

General Bibikov'un takviyeleriyle harekete geçen, kumandan Gagrın, 25 Ocak'ta Kungur'a vardı. Asiler geri çekildiler. Ordvino köyünde vuku bulan savaş sonunda Gagrın, asileri bozdu.

Gagrın, 19 şubatıta Krasnoufimsk şehrini de geri aldı. Asi şefi Bibloborodov'un kuşattığı İekaterinburg şehrine doğru yürüyüşüne devam ediyordu.

Bieloborodov, doğum yeri olan Modianka'nın bakır dökümevinde işçi-serf hayatının zehir zift yaşayışını tadmış, feleğin türlü çemberinden geçmişti. Kendini topalmış gibi göstererek serf işçiliğinden yakasını kurtarmış ve bu şekilde serbest kalınca evlenmiş ve Kungur civarındaki Bogorods köyünde

bir çerçi kulübeciği açmıştı. Bir gün şehrin çarşısında Pugaçef bildirilerinden birinin ateşli cümlelerini işitmiş, ayaklanmanın büyük başarılarından bilgi edinmiş, Pugaçef ordusuna asker topluyan Başkır Kansafar'ın birlikleri şehire geldiği sırada, evini ocağını terkedip birkaç köylüsüyle birlikte asiler safına katılmıştı.

Kansafar, Bieloborodov'a itimad etti. Bölgenin ve köyünün köylülerinden mürekkep küçük bir grubun kumandasını ona verdi. Sonra beraberce, işletmelere gittiler, ordu için para, insan, silâh sağladılar. Bir zaman sonra da Kansafar onun emrine 100 adam verdi. Bieloborodov, «Çar»ın bir bildirisini üzerine alarak yüz adamıyla birlikte halen isyanın patlamadığı bölgelere propaganda faaliyetine gitti. Bu görevi kendisine Kansafar vermişti.

Bieloborodov yolda, önüne çıkan işletme ve istihkâmları zaptederek İekaterinburg yönünde yürüyüşe geçti. Top ve barut temin etti. Birliğini adamakıllı kuvvetlendirdi. Bir müddet sonra da, Tatar ve işçilerden mürekkep bir heyeti Pugaçef'e yolladı. Heyet bir rapor götürüyordu. Bieloborodov bu raporunda faaliyetlerini anlatıyor ve Düzmeceye sonsuz bağlılığını bildiriyordu. Pugaçef mükâfat olarak ona Ataman rütbesi bağışladı.

Bieloborodov, Şeytan işletmesinde bir ay kaldı. Sonra Demidov'ların malikânesi olan Utkino'ya yürüdü. Burda çok iyi silâhlı ve mükemmel mevcutlu bir hükümet kuvvetini perişan etti. Muzaffer yürüyüşüne devam ederken, işletmeler dolaşüyor, buralara koruyucu postalar dikeyor, mukavemetçileri eziyor ve isyanda işe yarıyacakları da yanında götürüyordu.

Kuvvetleri durmadan arttığı için, savaşçıları-

nın milliyetini esas tutarak kıtasını üçe böldü. 1 — İşletme işçilerinin çoğunluğunu teşkil eden Ruslar, 2 — Başkırlar, 3 — Zirian'lar. «Yüzbaşılar», disiplini en sert şekilde uygulama ve suçluları kırbaçlamak emrini almıştılar. «Haşmetli Majestelerinin iradeleri aykırı bütün hareketlerden, bütün ihtiras ve başıbozukluklardan kaçınılmasını sağlamak ve böyle hareket edeceklerle gözdağı vermek için» böyle gerekti.

Bieloborodov, sarhoşluk olaylarına meydan vermemek için, Bilimbayevsk işletmesinde rakı fiçilerini yere döktürdü. Zlatoust işçileri, kendilerinden haraç istiyen yüzbaşı Şibayev'i şikâyet ettiler. Bieloborodov derhal suçluyu tevkif etti. Pırangaya vurdurarak, Pugaçef'e yolladı. Bieloborodov, ahenk olmıyan bir ordu içinde disiplinin ne kadar lüzumlu olduğunu, diğer asi şeflerinin hepsinden daha iyi takdir ediyordu.

İekaterinburg'u kuşatmaya geçti. Çevre köylerin ahalisi şehir idarecilerinin iaşelerini reddettikleri halde ona bol bol yiyecek ve yem temin ediyorlardı.

Albay Gagrın, cebri bir yürüyüşle çemberdekilerin imdadına koşuyordu. Sanayi merkezlerinden, köylerden geçiyor, kadın çocuk ve ihtiyarlardan başka kimseye rastlıyamıyordu. Eli silâh tutan herkes, Bieloborodov'un birliklerine yazılmıştı. Gagrın, 26 Şubatta, Utkino'da bir partizan çetesini dağdı. Bieloborodov yardımlarına koştu ve «top ateşi ve avaz avaz çığlıklarla» hükümetçi kuvvetlere saldırdı. Fakat savaş, aleyhine döndü. Ricat etmek zorunda kaldı. 12 Mayısta yeni bir bozguna uğradı. Satka işletmelerine kadar çekilmek zorunda kaldı.

Sibirya sınırlarında bulunan Çeliabinsk şehri

de Pugaçef'in albaylarından biri olan Griaznov tarafından sarılmıştı. Griaznov, Zlaoust işçileri arasından asker toplamış, Başkırlardan yüzlerce kişilik atlı yardımını temin etmiş, bütün bu kuvvetlerle şehri tamamen kuşatmıştı.

Çeliabinsk endişe içindeydi. Garnizon şefi, Voyvoda Vortovkin Sibiry orduları kumandanına şöyle yazıyordu: «Cani çetesinden tek bir Kazak şehre girecek olsa, serf ve Kazaklardan mürekkep halk toptan haydutlar tarafına geçer ve bunun neticesinde sadece eyalet değil bütün Sibiry baştanbaşa bir afetin tehdidi altına girer»

Gerçekten de, Çeliabinsk Kazakları 5 Ocakta kıyam ettiler. Voyvodanın evini koruyan topları ele geçirerek, evine girdiler. Voyvodayı dayağa yıktılar. Sonra alıp kumanda merkezlerine götürdüler ve yenden dögdüler. Canını kurtarmak, ayaklanmayı bastırmak için askerler yetiştirdi. Baş tahrikçi Ataman Urjuntsev işkencelerle öldürüldü.

Bununla beraber, şehri çeviren bütün kenar mahalle ve istihkâmlar halen asiler elinde bulunuyordu. Bütün bu yerleri zahmetsizce ele geçirmişlerdi. Biraz sonra eyaletin bütün işletme işçileri derhal Pugaçef tarafına geçtiler. Oysaki Çeliabinsk'i savunmak için askeri idarecilerin seferber ettiği Kazak ve serfler kaçıyorlardı.

Griaznov, garnizon şefine ve halklara bildiriler yolladı. Bu bildirilerde, kan akmasını önlemek için «impaartor» a teslim olunması, aksi taktirde çok ağır cezalar verileceği ifade ediliyordu. Griaznov, bu bildirilerinden birinde şöyle yazıyordu: «Efendimiz Hazreti İsa, mübarek takdir-i ilâhileriyle Rusyayı köle emeğinin boyunduruğundan halas kılmayı lutfu-ihsan buyuruyor. Köle emeği diyorum,

bunu dünyada bilmiyen yoktur. Rusya nasıl ve kimlerin yüzünden mahvoldu? Bunu sizler bizzat biliyorsunuz. Köylüler, asillerin taht-ı tasarrufundadır. Allahın kitabında, onlara evlâtları gibi muamele etmeleri şart koşulmuşken, onlar köylüleri köleleriymiş gibi kullandıkları yetmiyormuş gibi bir de onları tavşan avında kullandıkları av köpeklerinden de aşağı görüyorlar. Sanayiciler bir sürü işletme kurdular. Serflerini öyle çalıştırıyorlar ki zindandaki kürek mahkumları onlardan daha iyidir. Ve bu işletmelerin işçileri karıları ve küçük çocuklarıyla ne kadar gözyaşı döküyorlar ne kadar. Fakat ey sizler! İsrail oğulları gibi sizler de kölelikten kurtulacaksınız».

Griaznov, meşru Çar'ın köleleri azad etmek istediği için asiller tarafından koğulduğunu, fakat uzun zaman gezip dolandıktan sonra tekrar halkın yanına döndüğünü, zuhur ettiğini bildiriyor ve şunu ilâve ediyordu: «Kendinize gelin ve haşmetli imparatorun iktidarına sadakatle itaat edin. Hepimiz ortodoks soyundan gelmişiz, aynı inanca sahibiz, daha bu kardeş kavgası da n'oluyor? Sizler şüphesiz, Çeliabinsk'in Rusyada şanlı bir şehir olduğunu düşünüyorsunuz. Şüphesiz sizler taştan binaları ve tabyalarıyla bu şehrin mukavemet edebileceğini düşünüyorsunuz. Sakın inanmayın dostlarım, sakın inanmayın buna. Tanrının takdirini kimse bozamaz. Ben size gerçeği söylüyorum: bu şehir ayakta duramaz ve tutunamaz. Sizlerden rica ediyorum boşa kan dökmeyiniz. Hak yolundan ayrılanlar hep Çara itaat ettiler nerdeyse biz onun düşmanlarına boyun eğcektik».

Griaznov, bir başka bildirisinde, Asilleri şöyle karalıyordu: «Rusya'yı baştanbaşa bir hayvan gibi.

işletmeye alışık, serflerine köpeklerinden daha kötü muamele eden, yine de onlarsız yaşamayı beceremiyen...»

eliabinsk düşmüyordu. Topları bütün asi hücumlarını pşkrtyordu. Asiler de durmadan asker topluyorlardı. İsyen dalgası, Uraldan Volgaya Volgadan da Sibiriyaya kadar yayılıyordu. Kazaklar ve işletme işçileri köyleri dolaşarak köylüleri efendileri aleyhine kışkırtıyorlardı. Alkol süzme evinin hr işçileri de ayaklanmışlar, gzclerini tutuklamışlardı. İekaterinburg'dan, Tiiumegn'e giden yol, işçiler tarafından kesilmişti. Köylüler, köylerini tahkimli birer kale haline getiriyorlar, mızraklı birlikler kuruyorlar ve ellerine düşen subayları katlediyorlardı. Tabii, ar Pier Feodoroviç yahut saltanat mirascısı Pol Petroviç için sadakat yeminleri içmeyi de hiç ihmal etmiyorlardı. Voyvoda Veriovkin, yazıyordu: «Rusların oturdukları bütün köyler, bir hırsız ve cani güruhuna bağlılık göstermeye msa-ittirler». Bu voyvoda, eski ayaklanmalarda yapıldığı gibi, köylülere karşı yine Kırgız süvarilerini ileri sürmeyi teklif ediyordu. Ama bu sefer manevra suya düştü. Evet Kırgızlar Rus köylerine iyi akınlar yapıyorlardı, fakat bunu askeri idarecileri hiç bir şekilde bağlı olmadan ve kendi menfaatleri için yapıyorlardı. -

Ayaklanma bölgelerindeki belli başlı şehir ve kaleler, asiler tarafından kuşatılmış durumdaydı: Orenburg, Ufa, eliabinsk gibi. Hükümet çevreleri ve asiller tasalanmakta haklıydılar.

General Bibikov, Kazan'a varmıştı. Durumun ağırlığını görünce eyaletin bütün senyörlerini topladı ve onlara ayaklanma hareketinin genel bir tab-

losunu çizdi. Korkuya kapılan mülk sahipleri serferlerini seferber ederek bir süvari birliği kurmayı kararlaştırdılar. Penza, Svajsk ve Simbirsk asalet erbabı da aynı örneği izlediler. Kazan'ın büyük tüccarları kesenin ağzını açtılar. Masrafları kendilerinden olmak üzere bir Dıragon müfrezesi teşkil etmeyi kararlaştırdılar. Katerina II. bu sadakat gösterilerinden o kadar içlendi ki kendisine tevcih edilen «Kazan asilzadelerinin hatunu» ünvanını derhal kabul etti. Saray şairi Derjavin, Senyörlerle Hükümdar arasındaki bu andlaşmayı lirik bir üslupla kutladı.

Senato, bir ferman çıkarttı. Bu fermanda, ayaklanmaya bir son vermek için gerekli bütün tedbirlerin alınacağı bildiriliyordu. Her mahalde girip çıkmak için sadece bir yol açık tutulacak, sair bütün yollar siperlerle çevrilecek ve gece gündüz muhafaza edilecekti. Serbest yol ayrıca bir engelle kapanacak, burada görevli muhafızlar gelip geçeni iyice sorgudan geçirdikten sonra geçiş izni vereceklerdi. İstediklerini sorguya çekip istediklerini tevkif yetkileri de vardı bu muhafızların. Ayaklanma ile ilgili bütün bilgiler hükümet makamlarına ulaştırılacaktı.

Ele geçmiyordu Pugaçef. Hükümet ailesine yüklenmeye karar verdi.

Kocasının gidişinden sonra, Sofi üç küçümencik yavrusuyla Zimovoyskaya köyünde kalmıştı. Ekmeksiz aşız kalınca, izbesini İevseyev'e sattı ve ve babasının evine yerleşti. Bu ev parası da uzun boylu sürmedi, o artık konu komşunun sadakalarıyla gününü gün ediyordu. Yoksulluk içindeydi. Hükümetin emri üzerine sattığı izbesi, başka bir köyden geri getirildi. Tekrar eski yerine kondu, yakıl-

dı ve külleri yola savruldu. «İçinde bir canı oturduğu için kirlenen bu ev ebediyen sahipsiz ve metruk kalsın» diye izbenin etrafını bir hendekle çevirdiler. Sofi'yle çocukları tevkif edildi ve Kazan'a yollandı. Zavallı kadını kocası aleyhinde kullandılar. Genel meydanlara götürüp konuşturuyorlar, Pugaçef'in bir imparator değil basbayağı bir Kazak olduğunu halka söylettiriyorlardı.

General Bibikov, halen elinde önemli kuvvetler tutuyordu. Bununla beraber birliklerinden çoğu hiç de güven verici değildiler. Sert askeri hizmetten sızlanıyorlar, Orenburg'u kuşatan önderin, gerçek Çar olduğunu fiskos ediyorlardı. Bibikov, askerlerinin öteki garnizonlardaki arkadaşlarını takip ederek silâhlarını asilere terkedeceklerinden korkuyordu.

Buna rağmen, kendisine verilen göreve büyük bir enerjiyle başladı.

29 Aralık 1773 de, kumandan Mufel, Samara'yı asilerden geri aldı. Birliklerinden birini teşkil eden Volga Kazakları bu savaşlarda bilhassa temayüz ettiler. Pugaçef için özel bir sempati besliyen bu şehrin hakları şiddetle cezalandırıldılar. Ağır suçlular halk önünde kırbaçlandı, diğerleri ise Kazana sürgün edildiler. Keza, hükümet kuvvetlerinin asi ataman Arapov'dan geri aldığı Aleksiyeovski varoşunun ahalisi de aynı şekilde cezalandırıldı.

16 Ocak 1774 de Zaynsk şehri de geri alındı. Esir düşen Pugaçef'in askerleri «Dizi arasından geçmek» zorunda bırakıldılar. (1) İsyan eden köyler

(1) Bu ceza şöyle uygulanıyordu: Askerler iki geçeli diziliyorlar, suçluları dizi arasından koşarak geçmeye mecbur tutuyorlar ve ellerindeki tüfek harbileriyle geçenleri kırbaçlıyorlardı. (Çev.)

boyun eğdiler. Zemin katlara çekilip barikat kuranlar ve böylece dayanmaya devam edenler de binalarla birlikte ateşe verildiler. Halk kamçılandıktan sonra, Kazan'a sevk edildi. Burda, tahkikatla ilgili özel bir «gizli heyet» faaliyetleydi.

Asi Kalmuklar, Stavropol şehrine mükemmel bir akın yaptılar. Hükümet kuvvetlerini üst üste bozguna uğratmalarına rağmen, sonunda bozulduklar ve geri çekilmek zorunda kaldılar.

Pugaçef, halâ Orenburg'u kuşatıyordu. Bu hususta Katerina II. şöyle yazıyordu: «Şu ızdırabımız içinde, bahtiyarlık gibi mütalâa edilebilecek bir husus var ki, o da şu serseri güruhunun iki ay boyunca Orenburg'a saplanıp kalmaları ve daha ötelere gidememeleridir».

Gerçekten de, bu iki aylık zaman hükümet kuvvetlerinin önemli birlikler toplamasına imkân vermiş, isyan bölgesinden hayli uzak olan bu merkezde hükümetçilerin bazı başarılar elde etmesine sebep olmuştu.

İaitsk çevresindeki askerî hareketler sürünce-medeydi. Pugaçef ve askerî kolej şehri almakla görevlendirdikleri Kazak Tolkaçov, Kırgız prensi Dusalı'den umduğu yardımı alamamıştı. Oysa ki bu prensin oymakları civar steplerde dolaşıyorlardı. Buna rağmen garnizonun Kazakları bir huruç sonunda Tolkaçov'a iltihak ettiler. Tolkaçov, 30 Aralıkta şehrin surlarına kadar daldıysa da kaleyi alamadı.

Pugaçef, Ovçinnikov'u yardıma yolladı. Kendisi de bir kaç gün sonra gelip bizzat idareyi eline aldı. Çem'berdekilerin bataryalarının biri altına gedik açılmasına karar verdi. Gedğin yerini tesbit ettikten başka gece gündüz işin başından ayrılmadı,

nezaret etti. Bu gedik açma işinde kazmacılara nezaret eden Kubar adındaki adam, Pugaçef davasında şöyle ifade vermişti: «Çalışmalar sırasında Pugaçef, gürültü yapılmamasını ve teneffüsü temin için mümkün olduğu kadar hava delikleri açılmasını istiyordu». İşte böylece, Pugaçef, Prusya seferinde ustalaştığı askerî bilgilerini burda uyguluyordu.

Gedik hazırlanınca, Pugaçef içine indi. Bir barut fıçısına ilişik fitili bizzat ateşledi ve uzaklaştı. Lâğım patlamıştı. Asiler hemen hücumla geçtiler, İstihkâmlara merdivenleri kurdular. Fakat kesif bir misket ve fitilli tüfek ateşine tutularak, geri çekilmek zorunda kaldılar. Savaş 10 saat sürdü. Çemberdekiler, kaleden asilerin üstüne kaynar sular, kızgın küller dökerek kendilerini savunuyorlardı. Neticede asiler ricat ettiler.

Pugaçef, Berda'ya dönmeden önce yeni bir gedik açılmasını emretti. Ayrıca İaitsk Kazaklarının bir ataman seçmelerini teklif etti. Bir çok adayların ileri sürüldüğü esnada, Pugaçef Karghin isimli bir adamı salık verdi. Bununla beraber Kazaklara istedikleri adayı seçmekte tamamen hür olduklarını, itimadlarını kaybettikleri herhangi seçilmiş bir atamanı da istedikleri anda azledebileceklerini söyledi. Neticede Karghin seçildi.

Pugaçef, Berda'da çok kalmadı. Emrettiği gedik çalışmalarının yerine getirilmiyeceğinden korkuyordu. Tekrar İaitsk'e döndü.

Lâğım yolu, bir karşı lâğım ile karşılaşmak ihtimalini önlemek için zikzak şeklinde kazılmıştı. Kararlaştırılan gün yani 19 Şubat 1774 de lâğım patlatıldı. Fakat çemberdekiler, bu sefer de bütün asi hücumlarına karşı koydular.

Pugaçef, İaitsk'teki ikameti sırasında bir Kazak

kızıyla, Kuznetsova ile evlendi. Onu dostlarının evinde yapılan bir nişanda tanımış ve o gözüne «metin ve iyi bir kız» olarak gözükmüştü. Evlenme töreni büyük bir tantanayla kutlandı. Kilise töreni de muhteşemdi. Toplar atıldı, şölenler verildi, kız ve akrabaları armağanlara boğuldu. Ama, Ustina Kuznetsova pek neşesizdi. Bir coşkunluk duymamıştı bu evlenmeden.

Kocasının imparator soyundan gelip gelmediği meselesinde işkilliydi. Dobra dobra söylüyordu hat-ta: «Beni aldattın sen, gençliğimi zehir zıkkım et-tin. Yaşını başını almış koca bir herifsin sen. Bense daha bebek». Pugaçef, daha genç görünmek için -Eski Müminler töresine aykırı da olsa- sakalını keseceğini karısına vadetti. Ustina ona ayrıca sitem ediyordu. Petersburg'da bir karısı olduğu halde, kendisini onun üstüne almıştı. Pugaçef buna şöyle cevap veriyordu: «O beni tahttan indirdi mi indirmedi mi, daha nasıl karım olurmuş? Bu cani bir ka-dındır. Küçük Pol'e acıdım, bu doğrudur. Çünkü benim meşru oğlumdur. Fakat kısmet olur da bir-gün Petersburg'a gidersem, o karının kafasını kendi ellerimle kıracağım».

Pugaçef, genç karısını kasabanın en güzel evine buyur edip emrine bir de maiyet verdikten sonra derhal İaitsk'i terketti. Berda'dan ona hediyeler mektuplar yolluyor, fakat ayaklanmanın sırlarına dair tek bir şey sızdırmıyordu.

Bu sırada, «İmparator»un hayatta olan bir im-paratoriçe karısı olduğu halde, yeniden genç bir Ka-zak kızıyla evlenmesi, menşei üzerindeki şüpheleri yeniden harekete getirdi. Savaşın sürüncemede kal-ması bu şüpheleri daha da artırıyordu. Önemli hiç-bir şehir ele geçirilemediği gibi, Berda'da yiyecek

sıkıntısı da başlamıştı. Vilga bölgesinden gelen haberler de pek iyimser değildi. Buradan da buğday beklenmiyordu.

«Askeri Kolej», Khlopuşa'yı İlotsk kalesine yollamaya karar verdi. Burda önemli miktarda zahire bulunduğu ısrarla söyleniyordu. Khlopuşa, 1774 şubatında, işletme işçilerinden bir müfrezeyle İlotsk'a vardı. Zahmetsizce kaleyi zaptetti. Garnizonun tesliminden sonra, hapisleri ve kürek mahkumlarını kurtardı. Buğday ve giyecek dağıttıktan sonra hepsini müfrezesine kattı. Berda'ya bir kaç çuval hububat, bir miktar para ve 5 topla döndü. Pugaçef zahirenin bir kısmını İlotsk'ta bıraktığı, kale kumandanlığını da pek itimad edilmeyen bir adama verdiği için Khlopuşa'yı adamakıllı haşladı. Khlopuşa, şefinin kuşkularını gidermek için epeyce ter döktü.

Bir kısım arkadaşının cesaretlerinin kırılmasına rağmen, Pugaçef zafere olan inancını kaybetmiyordu. Reinsdorp'un teslim teklifini havi mektupları okunurken alay ediyordu. Biz burda onun Orenburg valisine yolladığı mektuplardan birini zikredeceğiz. Halk belagatının güzel bir örneği olan bu parça, Pugaçef davasının belgelerini inceleyen Puşkin'in gözünden de kaçmamıştı:

«Ey iblisin oğlu, kör şeytanın torunu Orenburg valisi. Rezil kepaze nasihatlarını aldık kabul ettik. Herkesin iyiliğine düşman olan sefil varol, sağol... Ey ödleğ bilesin, ey pasaklı hayvan biliyorsun zaten sen kara bahtını denerken kendini iblis babasının hizmetine koşuyorsun. Her ne kadar şeytanca bir fikirle çok yerlere kapanlar kurdunsa da hepsi boşuna. Ve bizler burda her ne kadar ip kıtlığı çekiyorsak da, üzülme seni çekmek için bir tane bu-

luruz.»

Pugaçef, Valiye teslim olmasını tavsiye ediyordu. Ordusu üstünde «Bir gök kartalı gibi bekliyen», «Büyük şefaatçi imparatora» teslim olmasını tavsiye ediyordu. Çember içinde bulunan hükümet askerlerini tehdit eden açlığa imada bulunarak, sözlerini şöyle bitiriyordu: «Bizim burda tek bildiğimiz şey, sizlerin halen ölü etinden başka bir şey yemediğinizdir».

Pugaçef, Orenburg'un kaderini Berda'nın tayin edemeyeceğini anlayamıyordu. Uzayan bu kuşatma hareketinin, isyanın temel kuvvetlerini felce uğrattığını ve atıl bir hale getirdiğini kavrayamıyordu. Bu ara hükümet, birliklerini ileri sürüyordu. 14 Şubatta da Buzuluk şehrini geri aldılar. Orenburg'la Buzuluk arasında bulunan Soroçinsk müstahkem şehrinde, çok sayıda asi askerleri bulunuyordu. İleri karakolları da Pronkina köyünü işgal etmiş durumdaydı. İelagin komutasındaki bir hükümetçi birlik bunları taredtiler. Pugaçef, darda kalan kuvvetlerinin yardımına seğirtti. Bir kar fırtınası altında 37 verstlik cebri yürüyüşten sonra, 6 Mayıs gecesi İelagin'e hücumu geçti. Talih güler yüz gösteriyor gibiydi fakat hasmı takviye alınca önce Pronkina'yı sonra da Soroçinsk'i terketmek zorunda kaldı.

Ordusunun bir kısmını, Berda'da Şigayev'in emrinde bırakarak, Tatiçcev kalesine gitti. Bu kale, Orenburg, İletsk ve İaitsk'e giden bütün yollara hakim, stratejik bir noktaydı. Artık kesin neticeli bir savaşın gelip çatıldığını anlıyordu.

Orijinal bir savunma tarzı tasarladı: İstihkâmları karla örttü ,sonra suladı. Su donmuş ve buzdan bir mevzi meydana gelmişti. Topları, topçula-

rı seçti, atış düzenine soktu, sonra mevki müstahkemini civarını dikkatle inceledi, hücum beklenen noktalara kazıklar çaktıracak, topçusunun menzili de tayin etti. Sıra savaşçılara gelmişti. Hepsini topladı. Cesaret ve metanetle hareket etmelerini, gürültü yapmamalarını, iyi gizlenmelerini, obüs menziline girmeden düşmana top ateşi açılmamasını emretti.

Kale, boş ve terkedilmiş bir yer intibasını veriyordu. Hükümetçi, üç kişilik bir kazak devriyesi siperlere yanaşmıştı. Bu ara, Ovçinnikov'la beraber kapının arkasında bekliyen Pugaçef, bir kadın yoluyla devriyelere ekmek ve tuz gönderdi. Kadın ayrıca bu devriyelere, kalenin savunulmayacağını, halkın teslim olmak için hükümet birlikleri kumandanı prens Golitsin'in gelmesini beklediğini söyleyecekti. Fakat hükümet devriyeleri, siperlerin arkasında bulunan silâhlı insanları farkedince ters yüz kaçmaya başladılar. Pugaçef'le Ovçinnikov, peşlerine düştüler ve bir tanesini enselediler.

Ertesi gün, 22 Mayıs'ta savaş oldu. 4 saat süren bir topçu düellosu başlamıştı önce. Pugaçef, Golitsin'in topçularına 30 topla cevap veriyordu. Pugaçef bir huruç emri verdi. Kazaklar hükümet askerlerine haykırarak saldırdılar: «Yahu ne yapıyorsunuz? Kardeşlerinizi mi öldüreceksiniz yoksa?» Fakat savaş devam etti ve bir netice de alınamadı saatlerce..

Pugaçef, hasımlarının bir çevirme hareketiyle bütün ricat yollarını kesmeye hazırlandıklarını farkedemiyordu. Ayrıca, karşısındakilerin sayı ve taktik ustalık bakımından çok üstün durumda olduklarını anlıyamıyordu. Bir karar almak gerekiyordu. Ovçinnikov yalvarıyordu ona: «Yol açıkken çek git

babacığım, git ki esir olmayasın». Pugaçef cevap verdi: «Pekâlâ gidiyorum. Ama sizler dikkatli olun ha.. Mukavemet ederseniz edin. Fakat düşman çok sıkıştırırsa ellerine düşmemek için derhal kaçın durmayın daha..».

Pugaçef, sekreteri Poçitalin ve diğer üç arkadaşını yanına aldı. Atlanıp kaçtılar. Golitsin'in Kazakları peşlerine düştülerse de boşa çıktı. Pugaçef ve arkadaşları engelsiz Berda'ya ulaştılar.

Tatiççev, müdafilerinden bir kısmı kaçtı bir kısmı da ümitsizce bir mukavemet gösterdiler. Golitsin, bir raporunda şöyle yazdı: «Askerlik sanatında pek az şey bilen bu yenik asilerde bu kadar düzen ve cesaret bulacağımı hiç ummuyordum».

Pugaçef ordusunun cesetleri orman kenarlarında, yollarda, siperler üstünde uzanmış yatıyordu. 3.500'ü de esir düştü. Bütün topları galiplerin eline geçti.

BÖLÜM

VI

KAZAN ÜSTÜNE YÜRÜYÜŞ

Pugaçef, kesin olarak yenilmişse benziyordu. General Bibikov karısına şöyle yazıyordu: «Yüreğime düşen bir yük kalktı». Yine Moskova genel valisi Prens Volkonski'ye «Bütün tasaların sona erdiğini» bildiriyordu. Hükümet çevreleri Petersburg'a karşılık tebriklerde bulunuyorlardı. Dış işleri koleji, Hamburg gazeteleri için, «hainlerin» bozgununu kutlayan bir makale yazdı. Yabancı diplomatlar hükümetlerine müjde iletmekte birbirleriyle yarış ediyorlardı. İngiltere elçisi «ayaklanmanın kesin olarak ezildiğini» Londra'ya bildirdi.

Düzmece için bir başarısız devre başlamıştı.

Albay Mişelson, Ufa yakınlarında Çika - Zaru bin kuvvetlerini bozdu. 24 Mayıs'ta cereyan eden bu savaşlarda, Çika'nın başlıca kuvvetleri olan Başkır ve Tatarlar kahramanca döğüştiler. Bu konuda Mişelson şöyle yazıyordu: «Başkırlardaki yürek pek-

liği ve vahşilik o derecededir ki içlerinden birinin teslim olması pek ender bir olaydır. Esir edildikleri zaman ceplerinden bir hançer çıkartarak kendilerini yakalamaya gelenleri boğazlayıverirler».

Başkırlar, dayanmanın bir fayda getirmeyeceğini anlayınca, dağlarına çekildiler. ıka gittiği Tabinsk'te tevkif edildi. Müthiş ve merhametsizce bir bastırma oldu. Bizzat Mişelson, senyör, tüccar ve devlet memurlarının intikam hırsıyla, Ufa eyaleti köylerinde «büyük yıkım» yaptıklarına tanık oldu. Başkır şefleri, hkmete yaranmak için, asilerle savaşmak üzere birlikler teşkil ettiler.

Pugaçef bu esnada, durumun ümitsiz olduğunu düşünmüyor, savaşa devam etmekten başka bir endişe taşımıyordu. Berda'yı savunmak için tedbirler aldı. Nbetteki serf ve diğer askerleri değiştirdi. Yerlerine kendi sadık Yayık Kazaklarını yerleştirdi. Tabii asilerin uğradıkları bozgunlar nisbetinde panikler de oldu. Khlopuşa olup bitenlerden bilgi edinmek için «askeri kolej»e gitti. Kendisine işinin başına dönmesi rica edildi. Khlopuşa, mal ve mülklerini arabalara yükleyen bir sürü kazak görünce daha da tasalandı. Bu neyin nesidir diye Tvorogov'a sordu. Tvorogov, bunların Berda'ya buğday almaya gelen insanlar olduğunu, evlerine buğday taşıdıklarını söyledi.

Durumun ağırlığını hesaplıyan bazı şefler, kellelerini kurtarmak için Pugaçef'i hükümet makamlarına teslim etmeyi düşünüyorlardı. Borodin adında bir Kazak, şigayev'in yanına çıktı ve ona bu çeşit bir proje açtı. şigayev kaçamaklı bir şekilde cevap verdi. Düşünmeden karar vermek istemiyordu. Kimbilir şefinin işleri belki de o kadar fena gitmiyordu. Sonra durumda kesin bir bozgun ih-

timali de görmüyordu. Borodin'e propagandasına devam etmesini ve yeteri derecede suikastçılar toplamasını salık verdi. Fakat sadık bir kazak komploju Pugaçef'e ihbar etti. Borodin, ihanetinin cezasını çekmeden kayıplara karışmıştı. Tasarladığı proje bir kaç ay sonra, yani durum tam çıkmazda olduğu bir sırada gerçekleşti.

Pugaçef, tutulacak hareket tarzını tartışmak üzere danışmanlarını topladı. 23 Mayıs'ta vukubulan bu görüşmelerde, Pugaçef'in teklifi kabul edilerek Yukarı Yayık'a gidilmesi kararlaştırıldı. Sefer planı ihtimamlı bir şekilde hazırlandı. Tertibi düzeni iyi, ekserisi Kazaklardan mürekkep 5000 süvari ayrıldı. İşçi, köylü ve askerlerden mürekkep piyadeler istedikleri yere gitmekte serbest bırakıldı. Bunlar kendi başlarına karar vereceklerdi. Çünkü yürüyüşü ağırlaştırırlar, atlılara da yük olurlardı.

Yürüyüşe çıkacakların maneviyatlarını kuvvetlendirmek için rakı ve para dağıtıldı. Pugaçef, sarhoşlukların tehlikeli bir hal aldığını görünce rakı fiçilerini yere döktürdü. Orenburg'a giden yol boyunca, kaçmaya yeltenenleri yakalamak için postalar yerleştirilmişti. Pugaçef, büyük topluluğu beklemeden 2000 kişiyle yürüyüşe geçti.

Pugaçef bu devrede en gözde kumandanlarından birini Khlopuşa'yı kaybetti. Karısıyla oğlunu Sakmara'ya götürmeye karar vermişti. Akli ailesinde olmakla beraber, isyanın menfaatlarını ihmâl etmiş değildi. Tatar Albayı Musa Uleyev'i Pugaçef yardımı çağırarak için Kargala'dan geçmişti. Albay ona şöyle cevap verdi: «Dostum, sizin işler yaşlaştı, kendini kurtarmaya bak. Bana gelince, bütün Tatarlar evlerinde kalacaklar, bir yere gidemezler». Kargala belediye başkanı, Khlopuşa'yı yakalattı ve

Orenburg'a sevketti. Puşkin'in «Şanlı forsa» dediği Khlopuşa'yı müthiş bir ceza bekliyordu orda. Gizli heyet Khlopuşa'nın boynunun vurulmasını, kafasının sırtıya takılarak, halka gösterilmesini ve başsız gömülmesini emretti. «İşçiler albayı», 18 Temmuz 1774 de idam edildi.

Prens Golitsin, Pugaçef'i sararak Yayık boylarına varmasını önlemeye gayret sarfediyordu. Ayaklanmanın şefleri yeniden toplandılar. Pugaçef Şigayev'in yaptığı Kargala - Sakmara - İaitsk - Guriev yönünde gitme teklifini reddetti. Kuban'a gitmeyi de kabul etmedi. Çünkü geçilecek konaklar tamamen hükümet kuvvetlerinin işgali altındaydı. Üstelik step karla örtülüydü. Nihayet, önce Kargala'ya gidilmesi kararlaştırıldı. Sonra da Sakmara'ya gidilecekti. Sakmara'da bahara kadar kalınacaktı. Başkır şefi Kinzia, 10.000 kişilik bir atlı yolluyacağını vadeliyordu.

Pugaçef, Kargala'yı zaptetti, hapislerde yatan asi Tatarları kurtardı, «Yaşlılar»ı katletti, evlerini yaktı. Arkadan da Sakmara kalesini aldı. Her taraftan yeniden ordusuna iltihaklar oldu. Yarısi Başkır olan birliklerinin sayısı 4-5 bine varıyordu.

Fakat zaptettiği yerleri elinde tutamadı. Hükümet kuvvetleri, Kargala'yı hemen geri aldılar ve 10 Nisanda asileri Sakmara civarında müthiş bir bozguna uğrattılar. Bu bozgunda, Pugaçef'in temel direkleri esir düştüler: Şigayev, Poçitalin, Gorşkov, Padurov, Viteşnikov... Pugaçef 500 athıyla, Başkır eli'ne daldı. İaitsk'e gitmek mümkün değildi artık. Ayrıca, bu şehri kuşatan asiler, 15 Nisanda general Mansurev tarafından mağlup da edilmişlerdi.

Bütün bu başarısızlıklara rağmen, isyan ateşi sönmüyordu. Her yanda asi müfrezeler dolaşıyor-

du. 600 çadır Kalmuk, kadın, davar, çoluk çocuk Pugaçef'le birleşmeye çalışıyorlardı. Üstüste yenilgiye uğradılar, ülkede müthiş bir bastırma hareketi uygulandı. Golitsin, Mişelson'a şöyle yazdı: «Bu son kıvılcımı bir büyük ateşle söndürmek gerek».

Fakat bu son kıvılcım değildi. Ural'da, Ural'lar arasında, Volga'da ve bu nehrin bütün hazvalarında şimdiye kadar ayaklanmaya katılmamış bulunan halk kitleleri isyana hazırlanıyorlardı. Pugaçef ayaklanmasının başlarında General Bibikov, şöyle demişti: «Şüphesiz bu namussuz herif elinde öyle tehdit edici bir kuvvet bulundurmuyor. Bununla beraber, değişik karman çorman sefil güruhunun bulunduğu bu bölgedeki genel isyan zihniyetini yatıştırmak pek kolay olmayacaktır». Şunu de ekliyordu: «Önemli olan Pugaçef değil, genel hoşnutsuzluktur».

Bu doğru bir düşüncedir. Fakat isyan çekirdeği var oldukça, genel hoşnutsuzluğun, bir isyanla, Pugaçef'in şahsında ifadesini bulacağı da o derece doğrudur.

Asilerin şefi, gidip hükümete teslim olduğu takdirde şefaathane görüp bağışlanacağını ummuyordu. Savaş devam etmeliydi. Tatişçev ve Sakmara'da yenilmiş geri çekiliyordu da. Hem de yol uğrağında rastladığı hürlüğe susamış binlerce halkları Asya yerlilerini, işçileri, Kazakları ve köylüleri ayaklandıra ayaklandıra geri çekiliyordu.

Golitsin, Sibirya yolunu kapatarak Pugaçef'in Simsk işletmelerini işgal eden Başkır şefi Salavat ve Satha işletmelerini tutan Bieloborodov'la birleşmesine engel olması hususunda Mişelson'a emir veriyordu. İşler çatallanmıştı, güçtü bu görevi uygulamak. Yol inşaatı için toplanan köylüler, işlerini

terk ediyorlar, ayrıca büyük sevgi besledikleri asilerin bulundukları yerleri hükümete bildirmeyi de reddediyorlardı. Başkılar, hükümetçi kuvvetlere yakın olan köylerini boşaltıyorlar ve dağlarına çekiliyorlardı. Bunların «yaşlı» ları da hükümeti destekliyor ve Mişelson'a kuvvet vereceklerini vad ediyorlardı. Mişelson, Salavat'ı Simsk civarında yenince, raporunda şöyle belirtti: «Ummadığımız bir mukavemetle karşılaştık».

Pugaçef, durmadan büyük hareketler yaratıyordu. Devrin olaylarına şahit olan Profesör Riçkov diyordu ki: «Bu uğursuz, bu tertipçinin caniyane niyetlerini seferber etmekteki sür'at ve güvenliğe hayran olmamak elde değildir.»

«Çar», Başkır köylerine, işletmelere asker, yem buğday talep eden fermanlar yollamaya devam ediyordu. Büyük etkiler yapan bu fermanlar sonunda, Başkılar, köylüler, işçiler bilinmez patikalardan, dört bucaktan akın akın geliyorlar ordusuna yazılıyorlardı.

Pugaçef, Bieloborodov'a ordunun bütün kuvvetlerinin birleştirilmesi emrini verdikten sonra tahkimli Yukarı - Yayık hattına çıktı. O, bu tarafta hiç beklenmiyordu, ayrıca bu hat takviye de almamıştı. Bu stratejik manevra, çok başarılı ve yerinde bir hareketti. Golitsin'in planları altüst olmuştu, yani Pugaçef'in ricat yolunu kesememişti. Pugaçef, 6 mayısta Magnetik tepe kalesine hücum etti. Bu savaşlar sırasında elinden yaralandı.

Golitsin'in planı bir başka noktadan daha suya düşmüştü: Satha işletmelerine yerleşen Bieloborodov'u ele geçirememişti. Bieloborodov bu işletmeleri yeni bir hareket üssü haline getirdi. Bütün köylere ve endüstri merkezlerine asker talep eden bil-

diriler yolladı. Bu askere yazılma işi hükümet makamlarının bastırma hareketlerinden daha büyük bir gayret ve hız içinde cereyan ediyordu. Bu yüzden Yukarı-Yayık hattı kumandanı, Başkırları şöyle korkutuyordu: «Sizleri cezalandıracağım. Sizleri kaburgalarınızdan, bacaklarınızdan sallandıracağım. Evlerinizi, eşyalarınızı, yulafınızı, buğdayınızı yakacağım. Hayvanlarınızı öldüreceğim. Dediklerimi duyuyor musunuz? Duydunuzsa orda durun, bakalım yalan mı söylüyorum yoksa şaka mı yapıyorum.» Bir Başkır yakalattı. Burnunu kulaklarını kestikten sonra halka dehşet salmak için evine yolladı. Bu gibi hareketler tabii olarak Çar idarecilerinin maruz kaldıkları nefret ve kini arttırmaktan başka bir şeye yaramadı.

Bieloborodov, büyük birliğin başına geçerek Magnetik tepe yolunu tuttu. Ovçinnikov'la Perfi-liev, 300 kazakla onu takip ediyorlardı. General Mansurov'un takibinden kurtularak, Başkır ülkesine girdiler. Geceli gündüzlü bir yürüyüşten sonra, Pugaçef'le birleştiler.

Talih yeniden Düzmece'ye gülüyordu. 1773'ün muzaffer güz ayı yeniden başlıyor gibiydi. Kudretli Yukarı-İaitsk müstahkem mevkiinin çevresini dolandı. Geçtiği köprüleri atarak, Karagay kalesini ve bir çok tabyayı zaptetti. Halk ona her yerde büyük ilgi gösteriyordu. Üstünde sırmalı ipekten bir elbise, ayağında kırmızı çizmeler, başında kili-se törenlerinde giyilen bir başlık olduğu halde halka görünüyor ve her rastladığı yerde subay ve devlet memurlarını temizletiyordu.

19 Mayıs'ta, Troitsk kalesini ele geçirdi. Ertesi gün, general Decolong'un kuvvetleriyle karşılaştı. Şiddetli topçu ateşi ve cesurane karşı hücumlarına

rağmen, tam bir yenilgiye uğradı. 28 top kaybetti. Binlerce askeri öldü veya esir oldu. Kendisi kaçtı partizanları da darmadağın oldular. Bununla beraber bu dağılan kılıç artıkları yeniden şeflerinin etrafında toplandılar.

Asiler, 18 Mayıs'ta da, Liagusina köyü yakınlarında Albay Mişelson'a yenilmiş durumdaydılar. Bu savaşlarda asilerden bir kısmı atlarından inmişler, hükümet toplarını zapta uğraşırlarken, Pugaçef, süvarileriyle düşmanın sol kanadına hücum ediyordu. Fakat Mişelson'un iyi talim görmüş mükemmel silahlı süvari birlikleri zaferde kesin rol oynadılar.

Bu şekilde yenilgiye uğrayan Pugaçef, Mias ırmağı boylarında dört gün geçirdi. Kundrava kasabasını yaktı. Zlatoust ve Satka işletmelerinden asker topladı, binaları da ateşe verdi. 3 Haziranda, hiç beklenmiyen bir anda Mişelson'a hücum etti. Çok kanlı bir savaştan sonra geri çekilmek zorunda kaldı. Püskürtüldü.

Herkes ümitsizlik içindeydi, fakat bu adamdaki inatçılık ve enerji hadsiz hesapsız ve sınırsızdı. En cılız bir ümit ışığı gördüğünden savaşa devam ediyordu. Hem sonunun ne olacağı tasasındaydı, hem de hürriyet vadettiği insanların davasıyla ilgili menfaatlar vardı ortada. Bu iki düşünce onun zihninde aynı noktada birleşiyordu. Şimdi Tatişcev'de, Sakmara'da, Liaguşina'da yenilmiş, Mişelson'un zorundan kaçmış, «askeri kolej»inin temel üyelerini ve Çika-Zarubin'ini, Khlopuşa'sını kaybetmiş olduğu halde yine ordusunun kılıç artıklarını bir araya topluyor, yeniden kurmay heyetini kuruyordu.

Yeni sekreteri Dubrovski'dir. Bu da hayatın,

yoksul hayatın ağularını tadmış bir adamdır. Bir küçük tüccar oğluydu. Moskova'da büyük bir işletme sahibi olan Gussiatnikov'un hizmetine girmişti. Sonra terketti bu işi. Volga üzerindeki Sirzagn'ı, İakaterinburg'dan ayıran uçsuz bucaksız bölgeyi ya-ya olarak gezip dolanmış, nihayet İakaterinburg'da Yarbay Timaşev'in rakı süzme evinde bir muhasebecilik bulmuştu. Sonra Zlatoust işletmesinde işçi olarak çalışmış, burdan da bakır madenlerine yollanarak daha zahmetli ve berbat bir çalışmaya mecbur tutulmuştu. İşte, isyan onu bu halde buldu. Başkırlar, Dubrovski'nin çalıştığı madenleri zaptedince, Onu da diğer işçilerle birlikte dağa kaldırmışlardı. Başından türlü maceralar geçti. Nihayet Berda'ya gelerek kalemini Pugaçef'in hizmetine verdi.

Başkırlar, harekete katılmaya devam ediyorlardı. «Çar», onların şeflerini pohpohluyarak hediyeler, ayrıca general, albay gibi rütbeler dağıtıyordu. Yine bu şeflere, Ufa'ya gideceğini, bu şehirde kendisini 40 bin kişilik bir orduyla oğlunun beklediğini hikâye ediyordu. Bu sırada, Başkırların yaptığı hareketler ise dağınık ve anarşikti. İşletmeleri yağmalıyorlar ve ateşe veriyorlardı.

Buna karşılık, Bieloborodov, Kazak ve işletme işçilerinden mürekkep disiplinli ve iyi donatımlı bir müfreze kurmuştu. 3 bin kişilik bir kuvvetti bu. Krasnoufinsk üzerine yürümüş, bir hükümet birliğini ric'at ettirmişti.

Pugaçef ayaklanması, halk muhayyilesinde ef-sanevi bir hüviyet kazanıyordu. Halkın beklediği kurtarıcının nihayet zuhur ettiği anlatılıyor, kurtarıcı Çar'ın, Ufa ve Orenburg'u zaptederek, step-te barut ve top dökümevleri kurduğu, bitip tükenmez

mühimmata sahip olduğu kesin bir şekilde ifade ediliyordu. Yine, Novo - Troitsk kalesinin adının değiştirilip Petersburg'a çevrildiği, Çebarkul'un da Moskova olduğu naklediliyor, hatta, «Çar»ın huzuruna çıkarılan general Bibikov'un, duyduğu dehşet karşısında üniformasının düğmesine sakladığı zehiri içip pat diye yere düşüp öldüğünü bildiriyorlardı. Bu denli kurtarıcı ve muzaffer bir Çar'ın sancağı altına nasıl koşulmazdı ki. Bütün gadre uğrayanlar onun adına isyan bayrağı çekiyorlardı.

Pugaçef, nihayet alınabilecek tek kararı aldı. Cüreti sayesinde, durumu kurtarabilecek tek karardı bu: Volga'ya gidilecekti. Başkırdistanda kalmak güç hatta faydasızdı. Ülke, taş üstünde taş kalmıyacak şekilde yıkılmış, işletmeler yağmalanmış, köyler yakılmıştı. Adım başına hükümet kuvvetlerine rastlanıyordu sonra. Pugaçef, Bieloborodov'la kuvvetlerini birleştirdi ve Krasnoufimsk'i zaptetti. Ossa şehrini kuşatan Başkırlarla birleşti. Ossa - Kana üzerinden Kazan'a inilebilirdi.

Pugaçef'in ünü o kadar yayılmıştı ki Dolgoplov adında iflâs etmiş bir tüccar, durumunu düzeltmek için bir çare buldu: Onun hizmetine girecekti. Dolgopolov gençken, o zaman tahtın varisi olan büyük dükk Petro Petroviç'in ahırlarına yem vermişti, şahsen de onu tanıyordu. İflâsçı tüccar, Pugaçef'i görmeye karar verince hemen yola çıktı. Yolda rasladıklarına, itimad verici bir tonla, Dükk Pol'den babasına bir name götürdüğünü anlatıyordu. Hilebaz tüccar, Pugaçef'i Ufa civarında buldu ve namesini ona takdim etti.

Pugaçef, Dolgopolov'un bu dalga dubarasından zekice faydalanmasını bildi. Aktörlük meziyeti ona şu aşağıdaki sahneyi kurdurttu: Perfiliev, Ovçinni-

kov ve diğerk atamanları topladıktan sonra, hepsinin huzurunda, tüccarı sorguya çekti.

Pugaçef:

«Kim yolladı seni buraya?».

Tüccar:

«Büyük Dük Pol efendim. Git baban nasıl bakalım gör de gel diye beni yolladı».

Pugaçef:

«Peki sen beni tanıyor musun?»

Tüccar:

«Sizi nasıl tanımam efendim. Şu üstümdeki paltoyla, başımdaki külahı siz bağışlamıştınız».

Dolgoplov sonra Atamanlara döndü ve:

«Bay Kazaklar hiç işkiliniz olmasın, ben kendisini çok iyi tanıyorum imparator Petro III gerçekten de budur» dedi.

Bu sahnenin meydana getirdiğı tesiri daha da kuvvetlendirmek için İmparator, İmparatoriçe Ustina ve Şehzade Pol Petroviç'in şerefine kadeh kaldırdılar. Pugaçef, tüccarın sorgusuna devam etti:

«Pol nasıl?» Neyle meşgul? Büyüdü mü?»

Tüccar:

«Allaha şükür aslan gibi delikanlı oldu. Alman Prensesi Natali Aleksievnay'la da halen nişanlı».

Pugaçef:

«Pek güzel Allah bağışlasın, berhüdar olurlar inşallah».

Dolgoplov'un ziyaret hikâyesi dört bucağa yayıldı. Halk daha onun imparator menşeinden işkil lenmedi. Ossa önlerinde vuku bulan bir olayda bu kesinliği teyid etti.

Çemberdekiler, asi hücumlarını püskürtmek için boşa gayret sarfediyorlardı. Bu sırada Pugaçef onlara «Gerçek Çar»a teslim olmalarını bildir-

di. Hükümet kuvvetleri o zaman Pugaçef'in söylediklerinin incelenmesine karar verdiler. Aralarında bulunan İmparatorluk hassa alayından bir eski askeri Pugaçef'in huzuruna yolladılar. Pugaçef yine bu olayda da hazır cevaplığın ve yerinde sözün iyi bir örneğini vererek, paçasını kurtardı.

Pugaçef, eski askeri kabul ettiği sırada, arkadaşlarıyla yan yana ve aynı sırada oturuyordu. Giyişi de onlarınki gibiydi. Eski asker, önünde duran Kazak dizisini dolanmaya başladı. Dikkatli dikkatli hepsinin yüzüne bakıyordu. Pugaçef'in önüne geldi, ona da diğerleri gibi gözünü dört açarak baktığı sırada birdenbire durdu olduğu yere çakılıverdi. Pugaçef ona öyle bir keskin şekilde bakmıştı ki, donuvermişti. Pugaçef hiç heyecanlı değildi, adamcağızı o hale sokar sokmaz hemen hücumla geçti:

«Eh, pekâlâ de bakalım bildin mi beni?»

Eski asker:

«Vallaha bilmem ki.. Vaktiyle çok gençtin.. Sakalın da yoktu.. Şimdi koca bir de sakalın var, yaşlanmışsın da».

Pugaçef, gayet sakince:

«Bak bana, koca baba.. Sen beni vaktiyle gör-dünse şimdi hatırlıyacaksın».

İhtiyar, aksini söylemeye cüret edemedi:

«İmparatora benziyorsunuz gibime geliyor» dedi.

Pugaçef, bu benzetişini daha inandırıcı, bir kılığa sokmak için kuvvetli bir ifadeyle:

«O halde dikkatli ol dostum. Git seninkilere söyle ki dayanmaktan vazgeçsinler yoksa topunu geberteceğim» dedi.

Delil, asker delege üzerinde ve o arkadaşlarının yanına gittikten sonra da çemberdekiler üzerinde

öyle bir tesir yaptı ki, ertesi gün yaşlı askerin avaz avaz Pugaçef'in yanına döndüğü görüldü: «Şimdi seni tanıdım, Çarımız ümidimiz sensin». Düzmece bunun üzerine, pek nazik ve sevimli bir şekilde cevap verdi: «Pekalâ dostum, mademki şimdi beni tanıdın, var öyleyse git subaylarına söyle ki boş yere kan dökmeyin beni şanla karşılasınlar».

Dediği oldu. Pugaçef, 21 Haziranda Ossa'ya girdi. Daha ertesi gün, suda geçme işini hazırlamak üzere Kama kıyılarını gözden geçirmeye gitti. Akıntının kuvvetini hesapladı, ırmağa inen yolu onarttı, geçit vermiyen noktalara köprüler kurdurttu. Çevredeki köylüler ona dombazlar yaptılar.

Ordusu, 23 Haziranda Kama ırmağını geçti. 27 sinde bir hükümet grubunu tamamen bozduktan sonra İjovsk ve Votkinsk işletmelerini işgal etti ve yaktı. Kazan yolu açılmıştı.

Mişelson, Pugaçef'e yetişmek ve yolunu kesmek için boşa uğraştı. 7 bin kişilik asi ordusu, kendisine katılan serflerle daha da büyüyerek bir çılgı gibi Kama boyunca iniyordu ve hızla Kazan'a yaklaşıyordu.

Pugaçef, iki yıl önce bu şehrin sokaklarında forsa elbiseleri içinde gezinmiş, sadaka dilenmişti. Şimdiyse buraya 20 bine yaklaşan bir ordunun başında ve bütün köylü Rusya'sının beklediği bir kurtarıcı Çar olarak giriyordu. O, artık adsız sansız bir Kazak değildir. Bugün generalleri, senyörleri fabrikacıları hatta bizzat İmparatoriçeyi tirtir titreten bir Kazaktır şimdi.

Pugaçef, 10 Temmuzda, Kazan yakınında, Kont Tolstoy'un hükümetçi birliklerini bozguna uğrattı. Şehrin ahalisini bir bildiri yayımlıyarak teslimlerini istediysede kabul etmediler. Bunun üzerine der-

hal hücum kararı verdi. Bieloborodov'la mevzileri teftiş ettikten sonra, kuvvetlerini dörde ayırdı ve 12 Temmuzda savaş işareti verdi.

Bieloborodov, toplarını arkalarına gizlediği yulaf arabalarından faydalananarak, bir dış mahalle zaptetti, bir karşı hücumu da püskürttü. Öbür yanda, Pugaçef de bir dış mahalleyi ele geçirdi. Bir kısım garnizon askeri top ve tüfekleriyle teslim oldular, bir kısmı da kaleye çekildiler. Pugaçef, piyadelerinden bir kısmını Kazanka ırmağı çevresinde bir sarma hareketi yapmaya yolladı. Piyadeler, ustalıkla gizlenerek ve yerde sürüne sürüne şehre sızmaya başladılar. Çevreyi koruyan tek topu ele geçirerek, valinin yazlık köşküne daldılar. Kapıların ve şarampolların arkasından ateş ede ede şehrin girişini zorla ele geçirdiler.

Galippler, hapisanenin kapılarını açtılar ve böylece Pugaçef'in karısıyla çocuklarını kurtardılar. 11 yaşındaki büyük oğlu, babasını tanıyınca bağırır vermişti: «Anne bak babam Kazakların içinde, at üstünde durur». Düzmece yaklaştı ve karısıyla çocuklarının karargâha götürülmesi hususunda emirler verdi. Arkadaşlarına da, bu kadınla çocukların hâpiste ölen Emilien Pugaçef adlı bir Kazak dostunun dul karısıyla çocukları olduğunu söyledi.

Sonra, kaleye doğru ilerledi. Kapılar kapalıydı. İçerden üstlerine ateş ediyorlardı.

Şehir düşmüştü ama. Kazaklar, tek veya toplu bir halde sokaklarda dolaşıyorlardı. Şüpheli gördükleri herkesi yakalıyorlar, tıraşlıları ve «Alman urbası giyinenleri» katlediyorlardı. Evleri, hatta kliseleri bile talan ediyorlardı. Pugaçef'in emri üzerine Tatarların oturdukları bir dış mahalleyi korudular. Çünkü Pugaçef şehre girdiği zaman, Tatarlar

onu bir delegasyonla karşılamışlar ve yiyeceklerini ordunun başka ırktan olan insanlarıyla bölünmüşlerdi. Bununla beraber, kaleyi savunan hükümetçi kuvvetlere zahire taşıyan Tatarlar da vardı.

Mişelson, çemberdekilerin imdadına koştu. Asiler derin bir siper içine sinmişler, onu bekliyorlardı. Mişelson raporunda şöyle yazdı: «Serseri takımı, beni öylesine çılgınlıkla, top ateşi ve misket yağmuruyla karşıladı ki bir sürü savaş gördüğüm halde böylesine rastlamadım, böyle barbarca karşılanmadım».

Savaş, beş saat sürdü ve Pugaçef'in yenilgisi ve ric'atıyla sonuçlandı. İki kere şehri almaya yelteniyse de başaramadı. 15 Temmuzda kesin neticeli bir savaş vukubuldu. Bu savaşlar sonunda, asiler bütün toplarını kaybettiler. Ölü ve yaralı 2000, esir olarak ta 5000 kişi zayıat verdiler. Pugaçef, zar-zor kaçabildi.

Bieloborodov, 19 Temmuzda, ric'at eden kuvvetleri takip eden bir hükümet birliği tarafından yakalandı. 13 Ağustos'ta ona, Kazan'da 100 kırbaç vurduktan sonra Moskova'ya sevkettiler, 5 Eylülde onu bu şehirde geniş bir halk kalabalığı önünde idam ettiler.

Bu sırada, 18 Temmuzda, bir türlü yorulup usanma bilmeyen Pugaçef Volga'yı geçmiş ve Moskova yolunu tutmuştu.

Haber, idareci çevreler ve mülk sahibi sınıflar arasında panik yarattı. Nijni - Novgorod valisi, savunmaya geçti. Topları atış durumuna sokturarak, şehrin dış mahallelerini korumak üzere birlikler sevketti. Diğer yönden de, Volga gemilerinde çalışan yedekçilerden başı dertteydi. Bunlardan binlercesi Nijni - Novgorod'daydılar ve ayaklanmaya ka-

tılmak için, bir işaret bekliyorlardı.

İmparatoriçe, asilere karşı yürütülen savaşın idaresini ele almak için Moskova'ya gitmek üzere olduğunu beyan ediyordu. Bu, onun adeti veçhile yaptığı palavralardan biriydi tabîî. Cephenin uzağında bulunmaya gayret etti ve Petersburg'dan dışarı da çıkmadı. Müşkil anlar geçiriyordu. Düzmececinin işçiler ve serfleri ayaklandırmak üzere Moskova'ya gizlice gireceğinden korkuyordu. Bu korkusunu sırdaşlarına açıyor, saklamıyordu da..

Eski başkent, gerçekten de sağlam değildi. 1771 yılında, bir veba salgını kısa süreli fakat müthiş bir isyana sebep olmuş ve karışıklıklar sırasında halk, piskopos Ambruez'ı öldürmüş, garnizon askerlerini de çil yavrusu gibi dağıtmıştı. Şehir ve civardaki malikâneler hizmet erbabı, işçiler, köylüler ve serflerle doluydu. Devrin tanıklarından Bolotov, «Hatıralar» ında şöyle yazıyordu: «Bütün serfleri sefil süfela takımı, özel olarak bütün serflerimiz ve hizmetkârlarımız, açıktan açığa olmasalar bile, kalben, o canıyla (Pugaçef) birdirler. Halen onunla ayaklananlar ilk kıvılcımı ateş ve ve aleve çevirmeye hazır dırlar».

Hükümet makamları, Moskova'yı savunmak için tedbirler aldılar. Şehir, kısımlara ayrıldı. Her bölümün idaresi diktatörce yetkilere sahip bir senato üyesine verildi. Kuşatma ihtimaline karşı büyük miktarda peksimet pişirilmesi, halkın boşaltılmasında kullanılmak için arabalar temini ve civarda bulunan barutevlerindeki bütün barut stoklarının şehre yığılması emredildi. Ayrıca, hükümetin bütün emirnamelerine harfiyen riayet edilmesi hususunda halkın dikkati çekildi. Çevredeki bütün şehirlere ve Moskova'daki bütün yollara devriyeler

kondu. Başkentin güneyinde bulunan Serpukhov kasabasının sığınaklarına engeller yerleştirildi, nöbetçiler dikildi. Yine aynı şehirde, gece her on ev başına bir karakol kurulup görevlendirildi. Bu karakollar, «yersiz yurtsuz» ve «serseri takımı»nı, «nağra atanlar» ve «yüksek sesle şarkı söyleyenler»i tevkif etme yetkilerine sahip oldukları gibi, şehre giren herkesi gözetime de tabi tutuyorlardı.

Pugaçef ulaklarının hareketlerine mukabil darbe indirmek, Moskova'ya kadar ulaşan bildirilerini zararsız hale getirmek için bir karşı casusluk sistemi teşkilâtlandırıldı. Bu iş için, tacirler, subay ve asiller arasından güvenli adamlar seçildi. Oka ve diğer ırmaklar üzerinde yapılan sal seferleri kaldırıldı. Volokolamsk bölgesinde yaşayan köylülerin av tüfekleri, barut, mermi ve maden parçaları toplandı. Eyaletin bütün voyvodalarına ellerindeki paraları Moskova veya daha başka emin bir yerde güven altına almaları emredildi. Asil mareşallara her türlü savunma araçlarını incelemek üzere özel komisyonlar kurmaları ödevi verildi.

İmparatoriçe, 90 bin tüfek imâl edilmesi hususunda Tula silâh fabrikalarına emir verdi. Bu emir, bir taşla iki kuş vurmak emelini güdüyordu. Böylece, hem asillerle daha iyi savaşmak imkânı sağlanacak diğer yandan da Tula işçilerini istihisalle meşgul ederek onların «dört yıl uslu uslu oturmaları» gerçekleşecekti.

Katerina II. yine Moskova ordu grubu kumandanı Prens Volkomskiy'e, serflerine güvenen senyörlere silâh dağıtımını tavsiye etti. Böylece mahallin büyük malikânelerinde serf müfrezeleri kuruldu, silâhlandırıldı ve askeri eğitime bağlandı. Seferberliğin gerçek yönü, serflerden gizleniyordu.

Efendileri onlara, Türkler veya Polonyalıları karşı harbe hazırlandığını söylüyorlardı. Bolotov şunları da yazıyordu: «Ona, ilk teslim olacak ve bize ilk silâh çevirecek insanlar köylüler olacaktır». Serfleri silâhlandıranlardan biriydi bu Bolotov. Serfler hangi maksatlar için seferber edildiklerini anladılar. Bir gün Bolotov, onlara iyi döğüşmeleri hususunda nutuklar çekerken, biri bıyık altından gülererek şöyle cevap verdi: «Kendi öz kardaşımı öldürmeye nasıl giderim ben? Ama senin gibi on boyar'ı şu kazığa vurmaya hemen hazırım». Kolomna bölgesinde bazı köyler, serflere kuvvet vermeyi reddettiler.

Bu sırada, bir olay serf seferberliğinin lüzumsuzluğunu ortaya koydu. Türkiye'yle 15 gün önce barış andlaşması yapıldığı, 23 Temmuzda Petersburg'da öğrenildi. Genel tasanın yerini, sükun ve güven almıştı. Şimdi artık, asiler üstüne sürececek binlerce asker var demekti. Bug'dan, Don'dan, Kırım'dan serbest kalan askerler, artık Rusya doğularına sevkedilebilecekti. Katerina II. asillerin isteği üzerine, yeni kurulan ordunun baş komutanlığına Kont Panin'i getirdi. Panin'i sevmiyordu. Ama bu kumandanın asiller arasında nüfusu büyüktü ve onun kudretine inanç ve güvenleri vardı.

Bununla beraber, senyörlerin tasalarını daha da dindiren şey, 1774 yılı ortalarına doğru ayaklanma bölgelerinde cereyan eden olayların almış olduğu yöndü.

BÖLÜM

VII

ÇÖKÜŞ

Pugaçef, Kazan'dan tardedilişinden sonra elinde topu topu 400 kadar insan kalmıştı. Hükümet kuvvetlerinin komutanları birlik ve metanetle hareket edebilseydiler işin üstesinden çoktan gelmiş olacaktı. Fakat Petersburg makamları gibi onlardan sersem tavuğa dönmüşler.

Buna karşılık Pugaçef cesaretini kaybetmiyordu. Bir kere daha yeni bir ordu kurmaya hazırlanıyordu. Bununla ilgili olarak Dubrovski'ye yazdırttığı bir bildiri olduğu gibi aşağıya alıyoruz:

«Allahın inayetiyle, biz bütün Rusyalıların mutlak hakim ve imparatoru Petro III. v.s, v.s.»

«Pederane ve hakimane lutf-u inayetimiz ve öz elimizle imzaladığımız bu ferman herkese malum ola ki: Şimdiye dek arazi sahiplerine serflik ve köylülük eden kişileri öz tahtımızın sadık bendeleri olarak kabul ediyor ve onlara haç, eski dualar, ser-

puş, sakal ve hürlük bağımsızlık hakkı ihsan ediyoruz. Kendilerinden asker, vergi ve daha başka şeyler istemeden ölüp ölesiye Kazak halkı hakkı veriyor ve yine onlara Toprak, orman, otlak ve dalyanlar ve özürsüz vergisiz tuz gölleri bağışlıyoruz. Cani asiller ve şehirlerin kokuşmuş memurları tarafından bütün halka ve köylülere dayatılan bilcümle mükellefiyet ve mecburiyetleri lâğvediyor, bütün köylüleri ve halkı azad ediyoruz. Cani asiller güruhunun bizlere yüklediği bunca yoksulluk ve felâketlerden sonra, şu dünyada hepimize sakın bir hayat ve bir ruh selâmeti diliyoruz. İsa'nın müstakim kudretiyle namımız bugün Rusyayı nasıl terakkiye mazhar kıldıysa yine size şu ferman mucibince, köylülerin soyguncuları, imparatorluğun bozguncuları ve iktidarımızın düşmanı olan malikane ve arazi sahibi senyörlerin yakalanıp asılmalarını, hristiyanlığı unutarak sizlere nasıl davrandıylarsa, sizlerin de onlara aynı şekilde davranmanızı emrediyoruz. Bu cani asilleri, bu düşmanları yok ettikten sonra, herkes, yüzyıllarca sürececek sakın bir hayatla şadolacaktır».

Bu belge, Pugaçev'in köylü Kazak hareketinin hedeflerini diğer belgelerden daha iyi bir şekilde ifade etmektedir. Bu belge, aristokratik bir devlet boyunduruğundan, senyörlerin boyunduruğundan kurtuluş arzusunu kölelikten kurtuluş arzusunu fevkalâde bir kudretle beyan etmektedir. Yine bu belge hangi toplum katına hitap ettiğini de kesin olarak belirtiyor: Yani serf köylülere hitab ediyor. Ayrıca bu belge, ayaklanmanın kazandığı geniş fikir ve üslup yücelliğini de yankılandırıyor.

Pugaçev'in ilk fermanları sonuç olarak, sadece ayaklanmanın pratik hedeflerini gösteriyordu. Ya-

ni «Çar'ın taraftarlarına bağışlıyacağı mal ve mülkler birbir sayılıyor, fakat bu servetlerin ne şekilde ve kimden ele geçirileceği hiç zikredilmiyordu». Şu sunduğumuz belge, tepelenecek düşmanın kimler olduğu pek açık bir şekilde göstermektedir: «Cani asiller» ve «Kokuşmuş devlet memurları». Yapılacak misilleme hareketi de amansızcadır. «Yakalamak, öldürmek, asmak.»

Bu gerçekten bir köylü bildirisi. Ana istek tamamen köye aittir. Şu veya bu anda, dayanmak zorunda kaldığı kitlelere Pugaçef'in hangi psikolojik duyguyla hitab ettiği de bildirilerinde gözükmektedir. O, ayaklanmanın başlarında kısa bildiri-ler yayımlıyor ve pek özel bir şekilde Kazaklara hitap ederek onlara aylık, barut ve kurşun vad ediyordu. Takip eden devrede, Asya yerli halklarına tahsis ettiği fermanlarında ise, «imparator» ünvanlarını bir bir sayarak, doğu hükümdarlarının tantanalı diliyle hitap ediyor ve bu yerlilere «stebin hayvanları gibi» kalacaklarını vad ediyordu.

Griaznov'un, Çeliabinsk halklarına yolladığı beyanname, hitab ettiği sınıfa daha iyi uymaktadır. Yazar, asillere çattığı gibi, işçilerin menfaatlarını da göz önünde tutarak sanayicilere de hücum ediyordu. Fakat yazar, düşmanın düşünüp taşınarak doğru yola geleceğini de halâ ümid ediyordu.

Kazan bozgunundan, bir yıllık mücadele, bir sürü başarı ve başarısızlık tecrübelerinden sonra, Pugaçef'le arkadaşları artık hayal peşinde koşuyorlardı. Senyörlerden merhametsizce intikam almanın zaruriliğini ilân ediyorlardı şimdi: Volga'yla, imparatorluğun merkez bölgeleri arasında kendilerini destekliyen halkların artık Kazaklar, Başkırlar ve işçilerden mürekkep bir toplum olmadıkla-

rını, fakat herşeyden önce Rus köylüleri olduğunu çok iyi anlıyorlardı. Pugaçef, bu durum karşısında Rus köylülerine hitap ediyordu.

Ayaklanma şefleri, Volga'yı geçtikten biraz sonra şüphesiz serfleri isyan ettirerek Moskova üzerine yürüyüşü düşündüler. Pugaçef bu projeyi önce çok uygun bulduysa da sonra fikir değiştirdi ve imparatorluğun merkezinden gitgide uzaklaşarak kuvvetlerini güneye sürdü.

Pugaçef neden Moskova'ya yürümedi?

İlk başarı devresinde, Berda'da Moskova'yla Petersburg'u zaptetme niyetinde olduğunu durmadan tekrarlıyordu. Hatta, İmparatoriçeye ve onun adamlarına ne şekilde muamele edeceğini de açıklamıştı. İşte tam kesin neticeli bir anda, o ilk planlarını unutarak, sanki Don'a gidecekmiş gibi çekti güneye indi.

Oysa ki Moskova üzerine bir yürüyüş ayaklanmanın şansını gerçekten artıracaktı. Muazzam serf kitleleri kurtarıcısını bekliyordu. Bundan önce de olduğu gibi, asi ordusunun yaklaştığı haberi halkı ayaklandırıacaktı. Pugaçef geçirdiği tecrübeleri hesaphıyamıyor, durumu kavrıyamıyordu. O, asi köylülerin desteğiyle zadeگانlar monarşisinin kalbinden vurulması imkânını görüyordu. Biraz önce zikrettiğimiz bildiri bu ihtimaliyatı pek güzel anlatıyordu.

Ne var ki, Pugaçef ayaklanması bir köylü hareketiydi. Şümulü, yayılım alanı geniş, fakat mahiyeti itibariyle mahdut ve sınırlıydı. Başbuğu kahraman, zeki, kurnaz, inatçı, enerjik ve savaşçı fakat köy insanlarının sınırlı zihniyetine sahipti.

Bir halk hareketinin başına geçmesi tesadüfi değildi. O tesadüflerin akıntısıyla ortaya çıkan kişi-

lerden değildi.

O, ilk önce Kazak havasından gelen şahsi bağımsızlık arzusunu bağlı olduğu sosyal sınıfın hür-lülüğüyle bağdaştırmak istedi. Bu kurtuluş ve hür-lük yolunu, köylülüğün geleneksel tarzı çerçevesinde idrak etti, yani çekip bir yerlere gitmeyi, kaçmayı düşündü önce. Fakat olayların gidişatı kaçma'yı ayaklanmaya çevirdi. Kazak çekirdeği, işçilerin, köylülerin ve göçebe aşiretlerin engin insan denizi içinde eridi gitti.

Kale üstüne kale aldığı, ordusunun her an büyüdüğü, ününün bütün Rusya'da, hatta memleket dışında yayıldığı sırada, Pugaçef kaçma projesini terketti bir yana attı. Hareketin kazandığı önem karşısında, bu proje artık bayağı ve küçük görünüyordu. Bu kadar engin ve muzaffer bir hareketin şefi için iki başkentini ele geçirilmesi işi tamamen gerçekleşebilecek bir hedef gibi gözüküyordu.

Fakat, Kazan hezimetinden sonra elinde sadece 400 adam kalmıştı. Bazı tereddütlerden sonra, yine o iptidai hareket tarzı, Kuban'a Türkiye'ye kaçma fikri onda görülmeye başladı. Tıpkı ilk devrelerde olduğu gibi, onun için kölelik rejimini YIKMAK değil, bu rejimden kaçıp kurtulmak söz konusuydu. Kendisini mütemadiyen Moskova'ya yürünmesi için tazyik eden arkadaşlarına şöyle cevap veriyordu: «Hayır tosunlarımı mümkünü yok bu olmaz. Durun hele sabırlı olun daha bana göre vakti gelmedi. Zamanı gelsin siz beni bağlasanızda ben oraya yine yürüyeceğim. Şu an için Don'a inmek niyetindeyim. Orda çok, pek çok dostlarım var ve beni can-ü gönülden karşılayacak onlar».

Bununla beraber, Pugaçef, Don'a gitmeyi bir kaçış saymıyordu. Tam tersine bunu savaşa devam

etmenin başka bir şekli olarak kabul ediyordu. Orda, Don Kazaklarını ayaklandırarak, yeniden merkez bölgelerine yürüyüş yapabileceğini iddia ediyordu. Bu Don'a gitme projesi, bir başka imkân daha taşıyordu: Kazak ayaklanması yenilgiye uğrasa bile, Don'dan Kuban'a geçilebilir ve bu surette hükümetin misilleme hareketlerinden kurtulunabilirdi.

Bu şaşkınlık günlerinde, Pugaçef'de bir isyan patlatmaktan, yeni bir hareket yaratmaktan çok, kaçma fikri hakim gibi görünüyor. O, savaşın ne derece kötüye gittiğini anlıyordu. Uğradığı bozgunlara rağmen, hükümetin durmadan daha enerjik bastırma tedbirleri aldığını da görüyordu. Don bölgesine varmadan daha önemlisi Kazakları ayaklandırmaya vakit bulamadan yine hükümetin tüm ihtimalleri ortadan kaldırmak için yeter miktarda kuvvetler seferber edebileceğini de biliyordu.

Don Kazaklarını ayaklandırma projesi üstelik ciddi güçlükler ortaya çıkartıyordu. Pugaçef, 1773 eylülünde, Yayık'ta isyan bayrağını çektiği zaman, durum uygundu yani bölge bir ayaklanma havası içinde bulunuyordu. Oysa ki Don Kazakları hükümete bağlıydılar. Hükümette her türlü usullere başvurarak bu Kazakları itaat altında tutmaya dikkat ve ihtimam gösteriyordu.

Daha somut mahiyette bazı diğer haller ise, Pugaçef'in seçtiği Don yolunun elverişliliğini gösteriyordu. Kazan bozgunundan sonra, darmadağın olan Başkırtların desteğinden mahrum, Ural işçileriyle bütün bağlarını kaybetmiş, Kama, Viatka gibi hububat bölgelerini elinden çıkarmış bir durum içinde müthiş bir kıtlığın başladığı bildirilen merkez eyaletlerine dalmaktan çekiniyordu.

Nihayet son bir haberde kararın alınmasının mucip sebeplerinden biri oldu: Öğrenildiğine göre Nijni - Novgorod şehri savunma tedbiri almıştı. Şehirde büyük sayıda hükümet kuvvetleri bulunuyordu. Bir hükümet birliği de halen Kazan üzerine yürümekteydi.

Destanın son faslı başlamıştı.

Pugaçef, Volga'yı geçtiği zaman senyörlerin yüreğini bir dehşet ve endişe sarmış bulunuyordu. Oysa ki serfler ümid ve bekleme ateşi içindeydiler. Asiller, Moskova'da dahil her yandan kitle halinde merkez şehirlerine doğru kaçıyorlardı. Tambov, Voronoje, Penza, Saratov, Nijni - Novgorod eyaletindeki halk, Devlete ve senyörlere bağlı serfler, hür köylüler, yerli Tatar'lar, Çavuşlar, Mordavya'lılar, Votiaks'lar ayaklanıyorlardı. İsyan fikri köy - kent yayılıyordu. Balta, çatal ve topuzlarla silâhlanmış asiler, mülk sahiplerini, kâhyaları ve bunların hem-palarını katlediyorlardı. Arkadan da ya Pugaçef'e katılıyor, ya da ona delegeler yolluyorlardı. Bir kısmı da senyörlerini öldürüp mallarını pay etmekle yetiniyorlar ve bu surette görevlerini yerine getirdiklerini zannediyorlardı.

Oysa ki isyan hareketi, dağınık ve tutarsızdı. Ötede beride köyler habire ayaklanıyor fakat ne Pugaçef ne de kendi aralarında bir birlik kurabiliyorlardı. Bazan tek bir köy, koca bir isyan bölgesinin merkezi haline geliyordu. Bununla beraber, ulaklarının biraz sızabildikleri her yerde, Düzmecenin meşru iktidarın bir timsali olarak iyi karşılanması genel bir tarzdı. Senyörler ve kâhyalarını mahallinde idam edeceklerine ekseriyetle pırangaya vurarak yargılanmak üzere «Petro III.» e yolluyorlar yahut

da civarda bulunan bir asi grubuna teslim ediyorlardı.

Asilerin kini bazan kendi köylerinin zenginlerine kadar uzanıyordu. Penza eyaletinde asi kuvvetlerin şeflerinden biri köyleri dolaşüyor ve at üstünde şöyle bağıırıyordu: «Aranızda soyguncular ve kulak'lar varsa onları derhal asmanızı emrediyorum».

Asi serflerin, senyörlerini bağışladıkları pek enderdi. Serflerine diğerlerine nisbetle iyi muamele edenler bile ölümden yakalarını kurtaramıyorlardı. Kin, acıma duygusunu yok etmişti. Genel olarak sorgusuz sualsiz öldürüyorlardı. Kurban'ın kaderini bazan da köylü kurulları tayin ediyordu. Saransk bölgesinde, malikâne kâhyasının pırangaya vurulup, Pugaçef'in bulunduğu eyalet merkezine gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Kâhya yalvarıyordu: «Merhamet, acıyın bana, niye zincir vurdunuz ne suçum var ki?» Cevap verdiler: «Nasıl suçun yokmuş.. Angaryada köylülere işkence yaptın sen.. Sonra bize danışmadan haraçlık çayırımızı iki yıllığına mülk sahibine kiraya verdin.. Her yıl 60 rubleyi cebe attın, Bağışlanacak adam değilsin, affa lâayık değilsin sen».

Kâhyayı Saransk'a yolladılar. Yolda Kazaklara rastladılar. Kazaklar, gardiyanlardan teslim aldıkları bu adamı öldürdüler. Kâhyanın çayırlardan haksız olarak topladığı paralar, köyde üleşildi: «Mülk sahibine ait dört araba samanı götürürken yakalanan, bu yüzden kırbaçlanan ve döğülen Panka Kojinok adlı biri 6 ruble aldı. İakov Priakhin adında biri, 1772 yılında köy ağası iken dayak yediği için on ruble aldı».

Pugaçef'e bir yargıç bir danışman gözüyle bakıyorlardı. Senyörlerden ele geçirilen malların ne ya-

pılması gerektiği, hak sahipleri arasında meydana gelen çatışmaların nasıl düzenleneceği, yine senyörlerden zaptedilen hububatın yenecek mi yoksa tohumluk mu olacağı hep Pugaçef'e soruluyordu. Bir tanık mahkemede şöyle ifade vermişti: «Biz fakir insanlara göre, Pugaçef ve arkadaşları cani değil, dost ve koruyucuydular». Halk düşüncesi, gerçekten de bu şekildeydi.

Pugaçef'le asi köylüler arasındaki bağlar keza adamakıllı gevşekti. Bu bağların takviyesi meselesinde bizzat Pugaçef pek endişeli gözüküyordu. Tek düşündüğü şey mümkün olduğu kadar çabuk ve hızlı Güney'e kaçmaktı. Hükümet kuvvetleri çok uzaklarda olduğundan, herhangi bir mukavemetle karşılaşmıyor, cebri bir yürüyüşle günde 70 verst yol alıyordu.

Nijni - Novgorod'la Kazan arasında bulunan ve Sura üzerindeki Kurmiş şehrinin halkları onu, 20 Temmuz 1774'de büyük bir tantanayla karşıladılar. Mağazalardaki tuzu, Rus ve Çuvaş köylülerine dağıttı. Birkaç subay astırdı, garnizon silâhlarını ele geçirdi bir miktar da asker topladı.

23 Temmuzda, Kurmiş'in üstünde bulunan Alatir'e yaklaştı. Hükümet makamları kaçmıştı. Halk onu çan sesleri arasında karşıladı, ekmek ve tuz takdim ettiler. Alatir'de iki gün geçirdi. Kazan'dan beri ilk defadır ki mola veriyordu. Hapis yatanları kurtardı. Sarhoşlukları önlemek için rakıları yere döktürdü, ev yağmalanmasının önüne geçti, ahaliye Kazak başına yarım kilo tuz dağıttı ve şehir halkını silâhlandırdı. Bir madrabaza, büyük Petro'nun resmi olan bir rublelik paralara delikler açması emrini verdi, sonra da sikkeleri dostlarına armağan etti. Köylüler yakaladıkları senyörleri ona

getirdiler, on iki tanesini astırdı. Hizmetine girmek için bir sürü insan müracaat etti. Atlıları yanına aldı, diğerlerini serbest bıraktı.

Ayaklanan serf çeteleri bölgede hareket halindeydiler. Onların da Pugaçef'le bir bağları yoktu. Talizin köyünde, albay rütbesi taşıyan, Aleksandr İegorov adlı bir Don-Kazağı vardı ki, çetelerini çevre malikânelerin yağmasına yolluyordu. Mişelson bu hususta yeni başkumandan Panin'e şunları yazıyordu: «Bu ülkede oturan insanların yüreklerindeki kötülük duygusunu siz haşmetlilerine arzettekte acızım. Bütün namuslu insanların ve asillerin kurbanı oldukları bu barbarlıkların hepsi münhasıran köylülerin mecburi yardımlarıyla vukubulmaktadır. Köylüler bıkip usanmadan senyörleri takip etmişler, ormanlarda gizlenen kâhyaları yakalamışlar, ya bizzat asmışlar yahut ta Pugaçef'e yollamışlardır». Mişelson şunu da ekliyordu «Denebilir ki ayaklanmayan tek bir köy yoktur. Bu köylerde oturan köylüler, caniyane bir şekilde öldürmek için, kendi efendilerinden başka, diğer mülk sahipleri ve kâhyaları ele geçirmeye gayret sarfetmişlerdir».

Pugaçef 27 Temmuzda, Saransk kapılarına dayandı. Voyvoda, senyörler, tüccarlar ve memurlar şehri terketmiştiler. Pugaçef yine eskiden yaptığı gibi mahpusları kurtardı, serfleri tarafından kendisine teslim edilen toprak sahiplerini astırdı, bir miktar top, para, gülle, barut ele geçirdi. Asker toplayıp, şehrin başına isyancılara sadık bir Voyvoda tayin ettikten sonra Penza yönünde yoluna devam etti.

1 Ağustosta, en ufak bir mukavemetle karşılaşmadan Penza'yı zaptetti. Üstelik, tüccarlar onu bü-

yük bir hürmetle karşıladılar. Şerefine verdikleri ziyafette ona ve maiyetine bizzat hizmet ettiler. Pugaçef halkı vergi ve askerlikten muaf tutacağını ayrıca tuz satışını serbest bırakacağını vadetti. Büyük miktarda silâh ele geçirdi. Şehrin kasasından halka para dağıttıktan, yeni şehir görevlileri seçildikten sonra halkın bütün tabakalarından asker topladı ve şehri terketti.

Penza bölgesi tümcek ayaklanmıştı. Döğüşebilecek çağda olan bütün köylüler, hasatlarını yüzüstü bırakarak Pugaçef'e katılıyorlardı. Halkın öcünden yakalarını kurtarabilenler kaçmışlardı.

Petro Feodoroviç adına harekette bulunduklarını söyleyen çete reisleri ortaya çıkıyordu. Prenses Golitsin'in şeflerinden biri olan İvanov, Tatar ve Ruslardan 3000 kişiyi etrafına toplamış, eşref konaklarını yağmalıya yağmalıya ilerliyordu. Efendilerinden aldığı buğdayı serflere dağıtıyor, yine serflere hürlük vadederek, şikâyet konusu olan senyör ve kâhyaları merhametsizce cezalandırıyordu. İevstifeiev adındaki başegmez bir serf, bağımsız olarak fakat büyük bir enerjiyle hareketlerde bulunuyordu. Ortodoksluğa yeni girmiş yerliler ve bir kısım hür köylülerin başında birçok yerler ele geçirdiyse de, Kerensk civarında yenilgiye uğradı. Martinov, bir metalurji işçisiydi. O da işçi arkadaşlarını seferber etmiş, alkol süzme evlerin ve işletmelerini yağmalyordu.

Köylü çeteleri, malikâneleri talan ederek, subay ve mülk sahiplerini öldüre öldüre, karman - çorman bir halde bütün Penza eyaletini tarıyorlardı. Öldürülenlerin çocuklarını «büyütülüp yetiştirilmeleri için» köylülere talim ediyorlar, hükümet kuvvetleri tarafından sıkıştırıldıkları zamanda, yalnız kendile-

rinin bildikleri patikalardan geçerek, güneye, Don'a doğru kaçıyorlardı.

Petrovsk şehri, 4 Ağustosta Pugaçef'e teslim oldu. Şehri savunmakla görevli Don Kazakları, asiler tarafına geçtiler. İyi alametlerdi bunlar. Pugaçef bütün Don ülkesinin aynı şekilde ayaklananlara katılacağını umuyordu. Petrovsk'lulara para dağıttı, Kazak şeflerine madalyalar verdi, halka minnettarlığını bildirdi.

Volga üzerindeki Saratov'a yaklaştığı sıra, şehre 5 verst kala bir hükümet birliği daha teslim oldu. Bu birlik ordu askerlerinden, Don ve Volga Kazaklarından mürekkepti. Asiler, 6 Ağustos'ta mevzileri bombardıman ettiler. Hemen hemen hiçbir mukavemetle karşılaşmadılar. Daha toplar patlar patlamaz, garnizon askerleriyle, savaş için seferber edilen siviller ve yüzlerce gemi yedekçisi toptan asiler safına katıldılar. Pugaçef, Saratov'u işgal etti. Bir miktar zahire, mühimmat, para yem ve at ele geçirdiler.

Burda, Düzmece'nin alıştığımız tasvirini tamamlamaya imkân verecek iki küçük olay zikredeceğiz. Katına 6 asil kadın getirdiler. Kadınların kocaları öldürülmüştü. Pugaçef bu kadınlara hiçbir fenalık yapılmaması ve serbest bırakılmaları hususunda emirler verdi. Ona bir de tüccar gelmişti. Ufintsev adındaki bu adam, Pugaçef'den 300 at istiyordu. Çünkü Pugaçef, Orenburg üstüne yürürken bu atları tüccardan almış ve Saratov'a geldiği zaman bedelini ödiyeceğine dair söz vermişti.

Tüccarın beklediği gün gelmişti. Pugaçef Saratov'daydı şimdi. Neticede bu tüccarın zarar ziyanı fazlasıyla karşılandı.

Bu olay zincirleri, Pugaçef'in karakterindeki

bir çizgiyi doğruluyor: O mülk sahibi sınıfların bütün temsilcilerin aynı ölçü içinde görmekten uzaktı. Serflerine karşı iyi hareket eden senyörleri himaye ediyor, namuslu gördüğü, subay, papaz ve tüccarları memnunlukla hizmetine sokuyor ve bunları yazı işlerinde kullanıyordu. Kendisine iltihak eden garnizon şeflerini eski görevleri başında bırakmıştı. Papazları sadece «İmparator Petro Feodoroviç, İmparatoriçe Uistinya ve Şehzade Pol»e dualar ettirmekle yetiniyordu.

Arkadaşları, bazan onu çok müsamahacı buluyorlardı. Bir gün serflerin getirdiği bir senyörü bağışladı. Buna rağmen, Ovçinnikov bu adamı öldürseye kırbaçlattı. Pugaçef'in sitemlerine karşı da, soğukkanlılıkla şu cevabı verdi: «Seni, bizi mah-vü perişan eden bu canilerle yanyana gördükten sonra, niye zahmet çekiyoruz? Böyle olduktan sonra sana hizmet etmemeyi tercih ederiz».

Neticeleri bakımından en derin, en kötü, en ağır çatışmalar, Pugaçef'le maiyeti arasında cereyan ediyordu. Dışardan bakılınca işler yolunda gidiyor gibiydi. Pugaçef, başarıdan başarıya koşuyor, kale üstüne kale alıyor, kuvvetleri gün geçtikçe gelişip büyüyordu. Kazan yenilgisinden sonra 400 kişiyle ortada kalmış, Saransk'a girerken 800 ve yine bu şehirden ayrılırken iki misli daha kuvetlenmiş, Penza'da 2000 e yükselmiş, Saratov'da ise 8000 kişilik bir birliğe sahip olmuştu. Bu yekûna, Volga bölgesinde dolaşan irili ufaklı asi serf gruplarını da eklemek yerinde olur.

İşte tam bu anda, ayaklanma, güç bir safhaya girdi. Hareketin gerçekten muazzam bir yayılım alanı vardı. Halk kitlelerini hergün biraz daha fazla uyandırıyor. Fakat, Pugaçef Ural'ı terkederken

büyük bir desteğinden yoksun kaldı. Hızlı Başkırı süvarileri onu Volga ötesinde takip etmiyeceklerini söyliyerek ayrılmıştılar. Pugaçef, ayrıca Ural işletme işçilerinin desteğinden, topçusu için gerekli teknik temelden de yoksun kalmıştı.

Yine de sayılı bir kuvvete malikti. Ama Kazaklar onun ordusunda halen önemsiz bir çekirdek halindeydiler. Savaşçıların çoğunluğunu, Rus veya Rus olmıyan serfler, manastır, İmparatorluk veya senyör serfleri, hür köylüler ve kürek mahkumları teşkil ediyorlardı. Allahlık bir şekilde silâhlendirilmişler. Çoğu da silâhsızdılar. Kıtaların manzarası değişmişti. Yalnız Kazaklar askeri teşkilât karakterini muhafaza ediyorlardı. Diğerleri başıbozuk bir köylü kalabalığından ibarettiler. Ordu, askere alınanların kadın ve çocuklarını ve yağma mallarını taşıyan büyük bir araba kervanıyla beraber ilerliyordu.

Pugaçef, merkez yolunu tutacağına, güneye inince ayaklanmanın hedefi belirsizleşiyordu. İlk plan, yani Orenburg'u ele geçirip Kazan'a, ordan da Moskova'ya yürümek planı pek açıktı. Peki ya savaşın şimdiki hedefi neresiydi? Don ülkesine varılsa bile, ne şekilde karşılanacakları belli değildi. Ayrıca Don, her durumda Moskova'dan pek uzak bir yerdeydi, ilk projeye dönme yolunu da kapatıyordu. Üstelik Türkiye cephesinden dönen birliklerle takviye edilen hükümet kuvvetleri gittikçe yaklaşıyordu. Kesin neticeli ve her türlü tesadüflerle dolu bir savaş cereyan edecekti herhalde.

Bu durum, Pugaçef'in kurmayının gözünden kaçmıyordu. İşte bununla ilgili olarak, Tvorogov, daha Saratov'a varmadan önce Çumakov'u bir kenara çekmiş ve ona şüphelerini açmış, yani şefleri-

nin gerçek imparator olmayıp bir Düzmece'den başka bir kimse olmadığını söylemişti. Tvorogov ayrıca kelleyi kurtarmak için Pugaçef'i hükümete teslimden başka çıkar yol olmadığını da sırdaşına anlatmıştı. Orenburg'da olduğu gibi, planları bu seferlikte suya düşmüştü. Sadık ve muzaffer bir ordunun başında yürüyen bir önderi yakalamak kolay bir iş değildi çünkü. Tvorogov bu hususla ilgili olarak, mahkemede şu şekilde ifade vermiştir: «Bu sebepten, projeyi gizli tutmak ve uygun bir zamanı beklemek kararını aldık».

Pugaçef, sonuna kadar savaşmaya kararlıydı. Şahsi kaderi, bundan böyle ayaklanmanın gelecekteki kaderine bağlıydı. Kaçmak için hiçbir şansı yoktu artık. Hükümetin başına sığınacak bir tarafı da yoktu. Ayrıca, güçlükler ve başarısızlıklar karşısında döğüşü terkeden, tereddüt gösteren veya bir kenara çekilen insanlardan da değildi.. Üstelik talih ona yeniden gülüyordu. Bu kesin sonuçlu anda yeniden durum iyi alemetler taşıyordu. Gerçekten de köylü isyanının en yüksek safhasına erişilmişti.

Pugaçef 11 Ağustosta Volga üzerindeki Kamişin'i zapteddi. 600 küçük Rusyalı Kazakla ordusunu burada takviye etti. Gerçek menşeyi gizlemeye büyük itina göstererek, her vasıtayla Don ve Volga Kazaklarının sempatisini kazanmaya gayret sarfediyordu. İlk karısı Sofya'yı çağırttı ve ona şayet ak-raba ve dostlarına raslarsa kendisinin bulunduğu yeri kesin olarak saklamasını tembih etti. Sekreter Dubrovski Kazaklara hitab eden bildiriler kaleme aldı. Bu bildirilerde: «Rusyayı yiyip bitirmekten doymıyan, şimdi de eski Kazakları soyacak kıracak birer serf haline getirmek isteyen imparatorluğun

bozguncu, soyguncu düşman asillerini yok etmek için» Kazakların Pugaçef'le birleşmeleri talep ediliyordu.

Berezovskaya köyünün Kazak halklarına hitab eden ferman üzerinde özel olarak durmak yerinde olur. Kuru ve bayağı bir üslupla yazılan hükümet bildirilerinin tam aksine, Dubrovski'nin kaleminden çıkan bu belge hemen hemen ince bir dille yazılmıştı. Bu bildiri: «Rusya'ya Alman usulleri sokan ve bütün Rusya'yı ağır bir boyundurukla köleliğe mahkum eden cani asillerden» bahis açıyor, «İmparatorun büyük zaferler kazandığı, ezcümle Kazan ve Orenburg eyaletlerinin bütün halklarının ve Başkır Kalmık yerlilerinin kendisine bağlandıklarını» kaydediyor ve yine «İmparatorun bütün Rusyaya hürriyet getirmek emelinde olduğunu» ilân ediyordu. Bu Alman aleyhtarı propoganda sebepsiz değildi. Hükümet kıtalarının çoğu subayları Alman soyundandı ve Reinsdorp, Brandt, Greiman, Korf, Wallenstern, Bülov, Mişelson gibi Alman isimleri taşıyorlardı.

Pugaçef, bütün kuvvetleriyle Çaritsin'e geçip Don'a gitmek niyetindeydi. Fakat Kamişin'i terk eder etmez üç asi birliği Don topraklarına daldılar ve birçok Kazak köylerini işgal ettiler. İyi karşılandılar ve aradaki düşmanlıklar giderildi.

Bu konuda, prens Golitsin, kont Panin'e şöyle yazıyordu: «Don Kazaklarının sadakatinden şüphelenmekte çok kuvvetli ve haklı sebeplere sahibim. Bence prensip olarak bu böyledir. Onların topuna birden güvenilemez. Bir kısmının cani tarafına geçeceğini bilmek yerinde olur». General Brink de şöyle rapor ediyordu: «Don insanların niyetleri kötü. Ayak takımı, asinin gelmesini güle oynaya

bekliyor». Bastırma hareketi için görevlendirilen Kazak subayları, birliklerine güvenemiyorlardı. Bir çok Kazak köyü, hükümet kuvvetlerine takviye yol-lama tekliflerini reddettiler. Ataman Lukovkin, bu kararı yerine getirmek için bütün bir gün Kazak-lara yalvarıp yakarmak zorunda kaldı. Açıkça, asiler lehinde tutum alan köylüler de vardı.

Bütün Don'un Düzmece'yle birleşeceğinden kor-kan hükümet çevreleri, önleyici tedbirlere başvur-du. Özel bir birliğe, asilerin yolunu kesme görevi verildi. Prens Golitsin, «Yaşlılar» ve atamanlar ara-sında hararetli bir propagandaya girişti. Birçok Moskova bölüğü ve Türkiye'den dönen kıtalar saye-sinde Pugaçef yeltenişinin yenilgiye mahkum edil-diğini izah ederek, hepsini saltanat safında göreve davet etti. Golitsin, ayrıca halka buğday temin ede-rek, 1774 yılındaki kötü hasadın izlerini gidermeye gayret sarfetti. Bu konuda düşüncelerini şöyle ifade ediyordu: «Ancak bu gibi bazı tedbirlerle, ayak ta-kımını Düzmeden ayırmak mümkün olur. Çünkü onlar geçim ümidini kaybederlerse, büsbütün daha kötü hareketlere katılacaklardır».

Bütün bu tedbirler tesirini göstermeye başladı. Birçok Kazak birlikleri, asilere karşı harekete geç-tiler. Hükümete sadakatlarıyla temayüz eden bu Kazak birlikleri arasında Albay Denissov'unkini zik-retmek gerek. Prusya seferi sırasında Pugaçef biz-zat bu kumandanın ağır yumruğunu sinesinde duy-muştu. Türklerle savaşıyan albay Kuteynikov diğer bir hükümetçi birliğin komutanıydı.

Pugaçef, bir hükümet müfrezesini 16 Ağustos-ta, Proleyka ırmağı üzerinde bozguna uğrattı. Bu birliği teşkil eden Kalmuklar asiler tarafına geçti-ler. Bu tarihten birgün sonra, Volga Kazaklarının

idare merkezi olan Dubovka'yı savaşımadan teslim aldı. Burada da 3000 Kalmuk süvarisi asilere iltihak ettiler. Pugaçef bu atlıları mükâfata boğdu. Yeni başarılarından başı dönmeye başlayınca, sesini yükseltmeye başlamıştı: «Çar Korkunç İvan Kazan'ı yedi yıl boyunca kuşatmıştı. Ben üç saatte kullerle örttüm bu şehri». Sözlerine başkenti derhal zaptederek senyörlerin «sülâlece unutamıyacakları» bir intikam alacağını da ilâve ediyordu.

20 Ağustosta, Meçetnaya ırmağı üzerinde çok kuvvetli bir hükümet müfrezesi yeniden mağlup etti. Birliğe kayıtlı Don Kazakları kendisine katıldılar.

21 Ağustos'ta Çaritsin şehrine yaklaştı. Garnizonun Kazaklarını ayartmaya yeltendiyse de önüne rastladığı yağma ve tahrip eden Kalmukların yüzünden muvaffak olamadı. Bu sefer şehri topa tuttu. Fakat rakı dağıtımı ve altı aylık para vadiyle coşan müdafiler teslim olmadılar.

Pugaçef, çemberdeki hükümet kuvvetlerinin imdadına yeni taze birliklerinin yollandığını haber almıştı. Bu yeni kuvvetlere karşı saldırıp saldırmakta tereddüt ediyordu. Çünkü yiğit Yayık Kazaklarından emrinde pek küçük bir çekirdek bulunuyordu. Çetesinin diğer kısmı hükümetin muntazam ordusuyla başa çıkacak durumda değildi. Derhal Çaritsin'i terk etme emrini verdi. Aldığı karara göre doğuya Çorni İar'a ordan da kışlık karargâhını kurmak üzere İaitsk'e geçecekti.

Akibet, yakınlaşıyordu. Don, asileri desteklemiyordu. Hükümet kuvvetleri yaklaşıyor ve Çaritsin düşmüyordu. Arkadaşları, yeniden onun imparatorluk menşeinden şüphelenmeye başladılar. Don Kazakları top falyalarına çiviler çakıp işlemek hale getirdikten, kundak tekerlerini bıçkıladıktan sonra

Pugaçef'i terkettiler. Eski arkadaşlarını tanıdıkları için çekip gittikleri söyleniyordu. Çaritsin, önünde bir Kazağın ona «Merhaba Emilyen İvanoviç» diye hitab ettiği rivayet ediliyordu. Tvorogov mahkeme- de tanıklık ederken şöyle dedi: «Bu rivayetler zihnimizi o derece karıştırıyordu ki, elimiz ayağımız buz kesiliyor, ne yapacağımızı bilemiyorduk».

Albay Mişelson, cebri bir yürüyüşle Pugaçef'i takip ediyordu. Volga'da, çoğunluğunu işçilerin teşkil ettiği asilerle dolu birçok vapur batırdı.

Pugaçef, 23 Ağustosta, Alman Kolonisi Sarepta'ya vardı. Halk kaçıyordu. Düzmece yeniden harekete geçti. Arkadaşlarını şevke getirmek için onlara cıvılcı rütbeler verdi. Ovçinnikov, feld - mareşal; Perfiliev, orgeneral; Tvorogov, tuğgeneral; Dubrovski de, askeri kolej birinci sekreteri tayin edildi. İş isten geçmişti ama... Maneviyat kırıklığı meyvesini vermişti.

Mişelson, 24 Ağustosta Salnikov işletmelerinde Pugaçef'e yetişti. Asiler top ateşine başladılar. Fakat hükümetin süvari ve piyade kuvvetleri karşısında ricat ettiler. Don ve Volga Kazakları ve Başkırlar hükümetçi hareketi desteklediler. Sağa sola seğirden Pugaçef, durmadan haykırıyordu: «Durun, durun kaçmayın». Tam bir bozgun oldu: Asiler 2000 ölü, 6000 esir verdiler. Bir kısmı kaçtı, çoğu da Volga'da boğuldular. Pugaçef de bazı arkadaşı ve bir kaç yüz atlısıyla kaçanlar arasındaydı.

Kurtuluş yoktu. Dört bucaktan asker yetişiyordu. Savaş görmüş ve donatımı mükemmel bir ordu asileri arkadan çeviriyordu. Bu ordu, devrin en mükemmel komutanlarının emrinde ve idaresindeydi. Örneğin meşhur Şuvorov da vardı ki Türkiye ve Polonya savaşlarında temayüz etmişti.

Çorni İar'a varıp, oradan da Yayık'a, belki de İran'a geçmek maksadıyla, Pugaçef küçük bir grupla Volga'yı geçti. Arkadaşlarından birçoğu, bu arada Perfiliev'le Dubrovski atlarının bitikliği yüzünden nehri geçemediler.

'Artık bundan böyle mukavemetin bir faydası yoktu. Artık kelleyi kurtarmanın zamanıydı. Fakat nasıl olacaktı bu? Pugaçef için tek bir kurtuluş yolu vardı: kaçmak. Ama arkadaşları daha emin bir çare düşünüyorlardı: Şeflerini hükümete teslim etmek. Böyle hareket ederlerse bağışlanacaklardı. Hem de mükâfat göreceklardı. Kont Panin, Pugaçef'i kendisine diri getirene 10 bin, ölü getirecek olanlara 5 bin ruble vadediyordu. Bundan başka, Pugaçef'i kim teslim ederse, bütün vergilerden, bütün askerlik hizmetlerinden muaf tutulacaktı. Böyle bir kelepere nasıl dayanılırdı?

Tvorogov, komplonun başına geçti. Şeflerinin imparator olmadığını, ümmi bir Kazaktan başka bir kimse olmadığını, zaten arkadaşlarınca da tanındığını durmadan sağa sola fitliyor ve bu sebeplerden onun yakalanıp hükümete teslim edilmesi gerektiğini tekrarlıyordu. Pugaçef, suikastçıların bütün gizli dolalparına rağmen yine de bir şeylerden şüpheleniyordu. Dinyeper akıntısının aşağısında bulunan Zaporug Kazaklarının ülkesine gitmeyi ileri sürünce bir itirazla karşılaştı: «Olmaz sayın majeste. Yine siz bilirsiniz ya, başlarımızı şimdiden kesebilirsiniz, biz yabancı ellere gitmiyeceğiz, orda yapacak hiçbir işimiz yok». Bu sefer de Sibirya'ya veya Kalmukların ülkesine gitmeyi teklif etti. Yine red ve hayır: «Hayır babacık, biz sizinle beraber gidemeyiz. Oralar çok uzak çoluk çocuk sahibiyiz biz».

Evlerini ocaklarını kendi arzularıyla terkedip, aylarca, korkunç bir macera içinde yaşayanların bir- den evlerine dönme sevdasına kapılmaları garipti. Pugaçef, öfkeyle bağırdı: «Peki siz ne diyorsunuz, ne salık veriyorsunuz öyleyse?». Volga boyunca ilerlemeyi ileri sürdüler. Kıtlığın ve hükümet kuvvetlerinin hakim olduğu bir bölgeye gitmek akıllıca bir iş değildi. Pugaçef, önce kızdı, söylendi sonra boyun eğdi. Bir zamanlar kumanda ettiklerinin elinde gerçekten bir esirdi şimdi. Artık kendisini saldırmayacaklarını biliyordu. Onlara itaat etmek zorunda olduğunu anlıyordu. Uçuruma sürüklüyorlardı onu. Seçme hakkı elinde değildi artık. Ruhunun derinliklerinde bir ümit kıvılcımı pırıldıyordu yine.. Kim bilir belki de kaçabilirdi...

Yolda yine bir sürü asi Pugaçef'le refakat eden Kazaklara katıldılar. İstedığı gibi hareket edebilse belki ayaklanmanın yine başına geçebilecek yine alevi körükliyebilecekti. Ama onu satanlar elinde hiçbir serbestlik bırakmıyorlardı ki.

Küçük grup, aç ve bitik bir halde stepte dolaşıyordu. Arkadaşları onu hiç gözden kaçırmıyorlardı. At üstünde sessiz ve asık bir yüzle gidiyordu. Irmak boylarında duraklıyorlardı. Son bir defa daha bir hareket planı teklif etti. Abuk sabuk konuşarak, kızarıp bozarak, yeni bir isyan bayrağı açmak üzere Hazer denizine doğru gidilmesini ileri sürdü. İaitsk'e dönme projesini amansızca tenkit etti, Moskova'ya yahut diğer başka şehirlere yürünmesini yeniden ortaya döktü. Kazaklar, teklif ettiği bütün bu planları reddettiler. Tamamen aciz ve kudretsiz olduğunu anladı.

Komplocular, hep birlikte oldukları bir sırada, bir fırsat kolluyarak silâhlarını elinden almak için

üzerine atıldılar. Benzi ölü gibi sapsarı kesilmişti, kekeliyerek bağırды: «O ne? Ne yapıyorsunuz? Ki-me el kaldırđyorsunuz?» sonra yalvardı: «Hadi or-dan oğullarım, bana kötölük yapıp da elinize ne ge-cek sanki? Beni kaybedecek ve kendinizi de kur-taramıyacaksınız. Bırakın şu şakayı çocuklar».

Yalvarıp yakarmaları boşaydı. Sonunun yak-lařtđđını hissediyordu. Onur duygusunu kaybetme-di. Kılıcını, hançerini, fişekliğini şefaatt ettiği basit bir kazağa değil, «albay» Fedulov'a teslim etmek is-tiyordu.

Halâ, Tvorogov'u yumuşatıp yola getireceğini ümid ediyordu. Buna da yeltendi ama nafileydi. Kaçmayı da denedi, ama derhal yakaladılar. Böyle-ce yola devam ediyorlardı. Bir konak yerinde, mu-hafızının bir anlık gafletinden faydalanarak bir ta-banca ve kılıçla kendini satanların üstüne saldırdı. Derhal silâhsızlandırdılar. Elini kolunu bağlayıp bir arabaya attılar. Gözü yaşlı karısı Ustinya ve oğlu da aynı arabaya tıklılmıştı.

1774 yılı Eylölünün 14'ünü 15 e bağlıyan gece-sinde, İaitsk'e varıldı. Pugaçef'i burda hükümet ma-kamlarına teslim ettiler. Yürekliliği ve sakinliğiyle idarecilerin hepsini hayretler içinde bıraktı. Yapı-lan ilk sorgusunda: «Ölümü hakettiysem, şanlı bir, şekilde ölmem yeğdir» diye cevap verdi. Ellerine ve ayaklarına pıranga vurup bir zindana attılar. Kuv-vetli bir müfreze muhafazasında Moskova'ya sevke-dildi.

Perfilev, 13 Eylölde İaitsk'e yeni götürölüdüğü sırada, Pugaçef, Volga kıyılarını terketmiş bulun-u-yordu. Dubrovski ise aç susuz pılıpırtılar içinde uzun boylu steplerde gezdi dolandı. Astrakhan civa-rında yakalayıp önce Çaritsin'de sonra da Saratov'da

sorguya çektiler. Bütün asilerin en zekisi kabul edildiği için, önemli itiraflar koparabileceklerini umuyorlardı. Fakat o hiç konuşmadı ve Saratov'da yapılan işkenceler altında öldü. Aynı durum başka asilerin de başına geldi. Devlet otoriteleri bile «bazı ağır cürümlü tutukların, maruz kaldıkları muameleler sonucunda öldüklerini» itirafa mecbur kaldılar.

Pugaçef yakalandı. Bu hayırlı haber idareci çevreleri rahatlattı. Orenburg'da, asiller, tüccarlar, subaylar, memurlar karşılıklı tebriklerde bulundular, sevindiler, kucaklaştılar. Rus Racine'i Sumarokov durumla ilgili bir şiir yazdı ve öc almaya çağırdı:

«Attın kılıcını haydut
Şimdi elimizdesin de..
Öcünü nasıl almalı nasıl
Suçsuzlara yaptığın zulmün.
Seni yakmak az gelir
Ebedi işkenceye lâayık olan sen
Nasıl bir ceza vermeli sana
Hayal etmesi bile mümkün değil».

Ayaklanma sona erdi. Fakat halâ köylü çeteleri senyör şatolarını yakıp yıkarak Volga, Voroneje, Tambov bölgelerini kolaçan ediyorlar, Kırgız ve Başkırtlar yine kaynaşıyorlardı. Bir rivayet yayılıyordu. Buna göre, Pugaçef yakalanmış fakat onun yerine başka bir adam gelmişti. Balay isimindeki bu savaşçının yargıçları, voyvodoları ve asilleri kökünden kazıyacağı söyleniyordu.

Başkırt başbuğu Salavat'la babası Yulay savaşta devam ediyorlardı. Fakat hükümet orduları ül-

kelerini istilâ ediyor, onlar da kaçmak zorunda kalıyorlardı. Salavat ayaklarına kar raketlerini geçir-diği gibi karlı dağlara çekildi. Ne çare ki askerler onu tanıyıp tevkif ettiler. Babası da yakalandı. Baba - oğul, kırbaç cezasına çarptırıldılar. Ayaklandırdıkları her mahallin genel meydanında döğüleceklerdi .Babaya 45, oğula 25 kırbaç vurulacaktı. Ceza-ları uygulandı. Sonra burun deliklerini söktüler, «Haydut ve katil» kelimelerini kızgın demirle bedenlerine yazdıktan sonra, zindana attılar.

Ayaklanma ezilmişti.

Bundan başkası da beklenemezdi zaten. Çünkü bu bütün özellikleriyle köylü ayaklanması niteliğin-de bir hareketti. Ayaklanmaya katılan Ural işçileri proleter dediğimiz cinsten değildiler. Şahsi hürri-yetten yoksundular ve köylülerden hiç te ayırd edi-ci bir yönleri yoktu ve gerçekte köylülüğe dahildiler.

Ayaklanma ilkel bir kuvvetti ve kötü teşkilâtlandırılmıştı. Asiler, cesaret ve pervasızlıkla döğüşüyorlar, kendilerini sömürenlere karşı korkunç bir kin duyuyorlar fakat tek ve istikrarlı bir merkezden idare edilmiyorlardı. Pugaçef, askeri kolej ve bazı önderler bu başıbozuk kitleyi disipline sokmaya teşebbüs ettilerse de, halk öfkesinin taşkın selini gemliyemediler.

Ayaklanma bölük pürçüktü. Orenburg'da bulunan Pugaçef'le Ufa'da bulunan Çika - Zarubin arasında ve yine Pugaçef'le İekaterinburg'da bulunan Bieloborodov arasında bağlar vardı. Ama pek gevşek bağlardı bunlar.. Herkes kendinden sorumluydu ve herkes kendi başına ve bağımsız olarak hareket ediyordu. Kuvvetlerin bu parçalanma ve bölünmesi bilhassa köylü çetelerinin başsız hareket

ettikleri sırada, yani mücadelenin son safhası olan Kazan bozgunundan sonra ortaya çıktı.

Bu, müştereklik derecesi az, fakat sınırlı bir zihniyetin bütün çizgilerini muhafaza eden bir köylü ayaklanmasıydı. Pugaçef'in bizzat yapmış olduğu hataların ekserisi bu köylüce düşünme tarzının eseri. Uzun müddet Orenburg önünde bekledi, bu suretle hükümet kuvvetlerinin derlenip toparlanmasına imkân verdi. Kazandan sonra, Moskova üzerine yürüyebilirdi. Çünkü bu yolun savunma durumu pek kötüydü. Ayrıca bu yol, ilk çağırışta ayaklanmaya hazır bölgelerden geçiyordu.

Ayaklanmanın emrinde, devamlı bir ordu yoktu. Yayık Kazakları sağlam bir çekirdek teşkil etmekle beraber, sayıları bakımından pek azdılar. Ordunun diğer kısmı durmadan değişen bir kitleden ibaretti. Bu kitlenin kuvvetleri de olayların akışına göre değişikliğe uğruyordu. Başlangıçta, ordunun önder kuvvetleri, step yerlileriyle Kazaklardı. Sonra Ural İşletmelerinin serf - işçileri bunların yerlerini aldılar. Bunlar nüfuz ve itibarca üstün kuvvettiler. Bu üstünlük sonra Ural İşletmelerinin serf - işçilerine geçti. Nihayet, Kazan'dan sonra, işçiler ve Başkırlar ricat edince yerlerini hür köylüler, manastırlara, imparatorluk sarayına ve senyörlere bağlı serfler doldurdular. İşte bu andan itibaren ayaklanmanın kuvvetleri daha az karışık bir hale geldi. Kuvvet yenilemek imkânı, Pugaçef için bir kaynak olduğu kadar bir zaaf sebebi de oluyordu. Bu kadar oynak ve her an değişebilen bir kalabalığı teşkilâtlandırmak mümkün olmuyordu.

Buna mukabil, hükümet elinde muntazam bir ordu bulunduruyordu. Bu ordunun silâhları, asilerinkinden ölçülemeyecek derecede üstündü. Asilerin

top ve tüfekleri kıttı. Başkırtların yay ve okları, köylülerin topuz, orak ve sopaları ateşli silâhlar karşısında dayanmıyordu.

Korkunç bir bastırma oldu. Yollardaki bütün şüpheli şahıslar yakalanıyor, şehirlere sevkediliyordu. Resmi binaların mahzenleri ve ceza evleri bu insanlarla dolup taşıyordu. Kont Panin'in talimatları asilerin yakalanıp hristiyan kanununa göre cezalandırılmasını emrediyordu. Yani onların «önce el ve ayakları sonra da kafaları kesilecek, cesetleri büyük yol çatlarında teşhir» edilecekti.

Ayaklanan köylerin halkları, elebaşlarını teslim mecburdular. Bunu yapmadıkları takdirde halkın üçte biri ölüm cezasına çarptırılıyordu. Meydana bir darağacı, bir çark bir de teşhir direği kuruyor, suçluları darağacına boynundan, teşhir direğine de bir çengelle böğürlerinden sallandırıyorlar, ön tarafta da köylüleri kırbaçlıyorlardı.

Panin'in talimatlarına göre asi şefler idam edilecekler ve «pis cesetleri büyük yollarda teşhir» edilecekti. Diğer isyancılar ise «istisnasız ve gaddarca kırbaçlanacaklar»dı. Askeri hizmete lâıyk görülmeyen çiftçilerin «işledikleri korkunç cinayetlerinin hatırasını ebediyen taşımaları için» bir kulağı kesilecek, hizmetçi serfler - topraksız - kürek çalışmaları için Sibirya'ya gönderilecekti.

Bastırma müfrezeleri, köylere yerleşiyorlar, asıyorlar, kırbaçlıyorlar, yağmalıyorlar ve halktan rüşvet alıyorlardı. Halkı o derece soyup soğana çevirmişlerdi ki, hükümet daha onlardan vergi topluyamayacağından korkuyordu. Asi cesetler, uzun müddet Ural Volga eyaletlerinin halk meydanlarında ve büyük yollarında, Kazan'da, Penza'da Orenburg'da teşhir edildi.

Nihayet, isyanın patladığı Yayık nehri Ural, İaitsk şehri Uralsk adını aldı. Pugaçef'in doğum yeri olan Zimoyevska'ya köyünün adı da Tetvinska'ya çevrildi.

Suvorov, iki piyade bölüğü, iki süvari taburu ve iki top himayesinde Pugaçef'i bizzat zindana götürüyordu. Kont Panin, Simbirsk'te tutukla görüştü ve ondan «cür'etli ve küstahça» cevaplar aldı. Bir halk menkıbesi bu konuşmanın hatırasını saklamaktadır:

Kont Panin, Pugaçef'i yargılıyor:

«Biçare Pugaçef, ey Emilyen İvanoviç, de bakalım boyarlar ve prenslerden çok astın mı?»

Pugaçef:

«Sizlerden yedi yüz yedi bin kişi astım. Dua et ki seni enseliyemedim. Elime bir geçseydin rütbeni yükseltecektim senin. Bel kemiğini dineltecek, boynuna seni kuş gibi yeldirecek bir gem vuracak ve yaptığın hizmetler için seni ötekilerin en üst yerinde sallandıracaktım».

Asil kont ve general Penin, Pugaçef'in verdiği cevaplara bir kaç tokatla mukabele etti ve onu zindana tıktırdı. Elleri ve ayakları zincirliydi. Üstelik bir zincirle de duvara çivilenmişti. Bu haliyle bile hâlâ otoriteleri korkutuyordu. Zindanda, üç devriye devamlı olarak yalınkılıç nöbet bekliyordu. Ne olur ne olmaz belki ellerinden kaptırırlar diye nöbetçilere tüfek vermiyorlardı.

Yemek olarak verdikleri «köpek yalı gibi bir şey»di. Kürek mahkumu elbisesi giydirmişlerdi. Devlet memurları ve zenginler onu seyre gelebiliyorlardı. Halka ise onun sadece bir portresini gösterdiler. Bu portre daha sonra darağacı altındaki

sehpada yakıldı.

Simbirsk'ten yolculuğa devam edildi. Hükümet çevreleri, Pugaçef'e hayran olan halkın bir yerden kabileye saldırıp onu kurtaracağından korkuyordu. Panin «Onun Moskova'ya kadar naklinde emniyetin sağlanması gerek» diye yazıyordu. Panin ayrıca Pugaçef'i sevkenen muhafız kafilesinin duracağı her mahalde, askeri bir çember meydana getirilmesini de emretti.

Pugaçef, 4 Kasım sabahında Moskova'ya getirildi ve kendisi için özel olarak hazırlanmış, Kremlin yanındaki resmi bir binaya kapatıldı. Muazzam bir kalabalık toplanmıştı. Asiller rejimini devirmek isteyen bu adamı görmek merakındaydılar.

Ünlü sadık kadın Saltikova'nın Pugaçef'i ziyaret ettiğini anlatan şu halk efsanesinde ne kadar derin bir anlam vardır:

«Halk adamları hücrelerine yaklaştığı zaman, Pugaçef konuşmuyor, öylece bakıyordu. Fakat senyörler geldi mi küplere biniyor ve küfrediyordu. Saltikova, uşakları kalabalığı dağıttıktan sonra hücreye yaklaştı. Saltikova:

«Amanın, seni haydut seni, yakalandın mı?». Pugaçef, kendi düşüncelerine dalmış, oturuyordu. Cadı karının cırtlak sesini işitince, korkunç bir çığlık attı, demirlerini sarsarcasına ellerini ayaklarını harekete getirdi ve gözleri kan çanağına döndü. Saltikova, o saat aklını kaybetti. Yarı ölü halde evine götürdüler. Derhal günahkâr ruhunu tanrıya teslim etti. İki kara karga geldi ve evinin üzerine tünedi».

Aslında, Pugaçef'i hiç kimseye göstermediler. Pırangalıydı. Bir zincirle de duvara çivilemişlerdi. Fizik ve moral bakımından bitikti. İaitsk'ten Mos-

kova'ya getirilirken çektiği işkence ve zahmetlerden eriyip akmıştı. İdareciler, etraflı ifade vermeden ölür korkusuyla onu hemen sorguya çektiler. Ayrıca ceza görmeden ölmesini kendi huzurları yönünden de istemiyorlardı. Galipler, onun halk önünde cezalanmasını herkese gözdağı vermesi bakımından gerekli buluyorlardı.

4 Kasımda, Moskova'ya geldiği gün derhal sorgusuna başlandı. İaitsk'te 16 Eylülde ifade vermişti zaten. Simbirsk'te de 3 Ekimden 6 Ekime kadar dört gün Kont Panin'in huzurunda sorgusu yapılmıştı. Moskova'da onu, on gün boyunca sorguya çektiler. Öyle bitkindi ki onda artık İaitsk ve Simbirsk'te yargıçlara meydan okuyan hal kalmamıştı. Bayılmalarına sebep olan bir depresyondan acı çekiyordu.

Sorguyu, senato birinci sekreteri meşhur Şeşkovski yönetiyordu. Katerina II.'nin tam itimadını kazanan bu gerici adam, kurbanlarına fizik ve moral işkenceler yapmakta hüner sahibiydi. Meryem Ana tasvirleriyle bezenmiş bu odada sorguya çekmek adetiydi. Sorgusu yapılan insanların çılgılık ve iniltileri dua mırıltılarına karışıyordu.

Pugaçef, önce meselenin esası üzerinde sorguya çekildi. Sonra çeşitli olaylarla ilgili teferruat üzerinde duruldu. Sayısız tanıkla yüzleştirildi. Pugaçef, bütün sorulara cevap verdi. Arkadaşlarından kimseyi saklamadı. Çünkü hepsi de ele geçmiştiler. Buluşmalarını, kaçmalarını, ayaklanmanın bütün safahatını, ele geçirdiği kalelerin tabyaların hangileri olduğunu, Kazaklarla, tüccarlarla, eski müminlerle, ordunun subay ve erleriyle yaptığı konuşma-

ları, hasılı bütün hayatını en ince teferruatına kadar anlattı.

İdamının arifesinde, ölüm derecesinde bitik bir halde bile onur duygusunu kaybetmiyor, savunduğu davanın yüceliğini unutmuyordu. Söyledikleri sözler, kendisini sorguya çeken bu emir adamlarını bir kulağından girip ötekenden çıktığı halde, o yine astığı subay ve senyörlerin suçlarını söylemekten geri kalmıyordu. O, cezalandırdığı kişilerin, askerlerine kötü muamele eden bir subay, serflerine işkence yapan bir mal sahibi veya asilere şüpheli evraklar getiren bir hükümet ajanı olduğunu izah ediyordu. Askerlerine yağma ve sarhoşluğu her zaman yasak etmiş olduğunu defalarca işaret etti. İfadeleleri, düşünüp taşınılarak alınan intikamların ve halk menfaatlarını savunmak için hükmedilen cezaların bir tablosu mahiyetindedir.

Pugaçef, yaşama sevincini de kaybetmedi. Bağışlanacağı hülyasına hiç kapılmıyor fakat - kaçma uzmanı - yine de firar etme imkânlarını düşünüyordu. Bu maksatla ve zaman kazanmak için, sorgusunu yapanlara tahkiki gereken bazı hikâyeler uyduruyor, bazan sözünden dönüyor bir takım unutmama, aldanma numaraları yapıyordu. Hep aynı maksatla, ceza müddetini uzatmak emeliyle gerçek gibi görülen bir hikâye daha düzdü. Güya iki Sibiryalı işçisi Don bölgesinde altın keşfetmişlerdi. Kendisini bu maden damarını bulmaya yolluyacaklarını, bu da zamana bağlı bir iş olduğundan yolda kaçabileceğini ümid ediyordu. Fakat bu sefer uydurmalarına kimse inanmadı.

30 Aralık sabahı saat 9 da Kremlin sarayında duruşma başladı. Yargıç heyetinde senatörler, Sent-Sinod üyeleri, Kolej başkanları, 10 general ve 2 em-

niyet müşaviri bulunuyordu. Sanık işte bu devirmek istedikleri kişiler tarafından yargılandı.

«Halk içinde lüzumsuz yorumlara sebebiyet vermemek için» Pugaçef ilk celseye getirilmedi. Ertesi gün getirip, yargıçların oturduğu odanın bitişiğinde bir yere kapattılar. Suç ortakların mahkemeye çıkartmadılar. Hepsi de cezaevinde bekliyorlardı.

Pugaçef, 31 Aralıkta yargıç huzuruna çıktı. Yargıçların önünde bayılmasın diye hekimler daha önce onu bir muayeneden geçirdiler. Okunan ve kendisini itham eden iddianameye karşı olumlu cevap verdi. Dava bir komediden ibaretti. Ceza önceden verilmişti. 1775 ocağının sabah saat 9'unda karar okundu ve imza edildi.

«Asi ve Düzmece Emilyen Pugaçef, ika eylediği bilcümle cürümlere binaen, ilâhî ve beşerî kanunlar müvacehesinde gövdesi dört parça edilmek suretiyle öldürülecek; kafası bir sırığa geçirilecek, vücudunun parçaları şehrin muhtelif mahallelerine dağıtılarak bir çark üzerinde teşhir edilecek ve sonra yakılacaktır».

Pugaçef'in kollarıyla bacaklarını muhtelif yönlerde dört beygire çektirip gövdesinden koparttırmak cezasını Katerina II. bir emirle değiştirdi. Bu sahneyi gören halkın, isyan şefine daha büyük bir sevgiyle bağlanacağından korkuyordu. Yeni infaz şekline göre, Pugaçef'in önce boynu vurulacak, sonra da elleri ayakları kesilecekti.

Pugaçef'in hiçbir olayla ilgisi bulunmayan suçsuz aileleri yani ilk karısıyla üç çocuğu ve ikinci karısı Ustinya mahkeme kararıyla bir kaleye hapsedildi. Perfiliev, «İşlediği cürümde sebatlı ve gaddar ve hayatının son saniyesine kadar fikirlerine bağlı kaldığı için» vücudunun dört atla dört parça

edilmesi cezasına çarptırıldı. Şigayev, Padurov ve Tornov Moskova'da asıldılar Çika - Zarubin'i yakalayıp, «sayısız cinayetler işlediği »Ufa'ya yolladılar. Bu şehirde başını kesip bir sırığa geçirdiler ve halka gösterdiler. Vücudunu da darağacında yaktılar.

Çika'nın kahraman hayatı, kahramanca sona erdi. Meşhur Potemkin, onun hakkında Katerina II ye şunları yazdı: «Böyle kötü bir yaratığın dünyada var olabileceğine inanmazdım. Kendisi için yaptırdığım ve ufacık bir lâmbanın aydınlattığı bir Mer-yem Ana tasvirinden başka hiçbir şeyin seçilmediği zifiri karanlık zindanda, üç gün boyunca her çareye baş vurarak onu iknaya çalıştım, üç gün boyunca bilgisine müracaat ettim. Hiçbir itiraf koparamadım».

18 asi, kırbaçlanıp burun deliklerinin sökölmesine ve kürek cezalarını çekmek üzere tersane zindanına yollanmasına hüküm giydiler. Pugaçef'i teslim eden 9 kişi de bağışlandı.

10 Ocak 1775. İnfaz günü gelip çatmıştı.

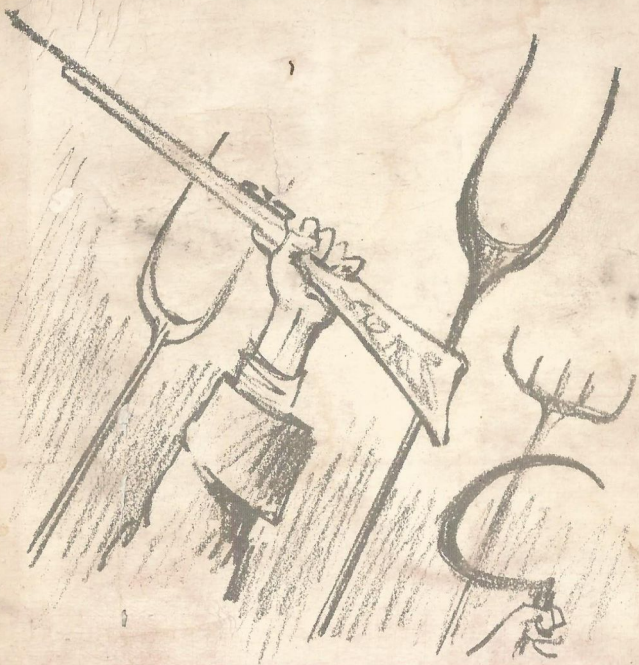
Meşhur Mare meydanı ve bütün civar sokaklar muazzam bir halk kalabalığıyla uğulduyordu. Birdenbire silâhlı askerlerin muhafazasında bir kızağın geldiği görüldü. Kızağın üstündeki sehpa da iki kişi vardı ve ayaktaydılar. Parfiliev'le Pugaçef'di bunlar. Pugaçef iki kocaman şamdan tutuyordu ve ellerine akıyordu eriyen mumlar... Aklı başındaydı ve tek kelime konuşmadan, halkı başıyla selâmlıyordu.

Büyük bir sehpe kurulmuştu meydana... Dört yanı askerlerle çevriliydi. Bir kazık çakılmıştı sehpa ya. Çeversine madeni çiviler kakılmış bir çark, kazığın tepesine oturtulmuştu. Sehpanın üstünde daha bir sürü darağaçları, baltalar, cellât kütükle-

ri vardı. Ve boynu vurulacak zincirli asiler boylu-boyunca yerde yatıyorlardı. Senyörler ve yüksek devlet memurları bu ölüm sehпасına yaklaşabiliyorlardı. Oysa ki halk hırçın bir şekilde dağıtılıp sehpadan uzaklaştırılıyordu.

Pugaçef, sehpanın basamaklarından çıktı. Mahkeme kararının okunması bir saat sürdü. Pugaçef, sanki ortada hiçbir şey yokmuş gibi umursamadan dinledi. Bu arada dudaklarını kıpırdatıyor ve istavroz çıkartıyordu. Hükmün okunması sona erince, halkla konuşmak istedi. Cellâtların yardımıyla derhal üstüne çullandılar. Koyun yününden kebesiyle, kırmızı ipekten kaftanını çıkarttılar. Kendini soyanlara kendi yardım etti. Sonra kollarını uzattı, boynunu kütüğe koydu. Satırı çaldı cellât, düştü boynu. İşte bu kadardı ol hikâyet...

S O N

Çarlık döneminde Rusya'da yaşayan halkların nasıl ezildiklerini, nasıl sömürüldüklerini ve nasıl "efendiler,, tarafından "köle,, yerine konulduklarını anlatıyor Gesinoviç. 1917 Rus Devrimi'ni hazırlayan bir kimlerin en önemlilerinden biri de Puğaçev Ayaktanması'dır. Daha çocuk yaşında savaşlardan savaşlara sürüklenip götürölen bir insanın açlık, yoksulluk insanlık dışı eza ve cefalar, horlanmalarla dolu gençliği... Sonra da yiyici düzene başkaldırması anlatılmıştır "Puğaçev Ayaklanması"nda.